

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор:** В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Л Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2004@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 23

ЗМІСТ

Коротко про головне

Затверджено Програму діяльності Кабінету Міністрів

Аналітика

Пальчук В.

Тимчасове застосування Угоди про асоціацію та українські реалії

Економічний ракурс

Тарасенко Н.

Курс гривні: причини падіння і шанси на посилення

Кулицький С.

Націоналізація приватної власності (майна) в Україні: пропагандистське гасло чи економіко-правова необхідність?

(Закінчення. Початок у попередньому номері)

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Діяльність науково-дослідних установ

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Практичні впровадження науково-дослідних

і проектно-технічних напрацювань

Інноваційні розробки та технології

Енергоощадні технології

**Відновлювані джерела енергії
Питання екології та уникнення техногенних катастроф
Освіта та кадрове забезпечення в Україні**

Галах В.

*Інформаційно-аналітичний огляд головних подій
у сфері освіти (листопад 2014 р.)*

**Охорона здоров'я
Наука і влада**

До уваги держслужбовця

Горбань С.

Збройні конфлікти

*Література з фондів Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського (1998–2014 рр.)
(Закінчення. Початок у попередньому номері)*

Коротко про головне

Затверджено Програму діяльності Кабінету Міністрів

Прем'єр-міністр України на засіданні уряду у вівторок, 9 грудня, представив Програму діяльності Кабінету Міністрів України.

А. Яценюк нагадав, що програма діяльності минулого уряду була коротка, але «практично вся виконана»: «Таким же шляхом ми пішли по формуванню нової Програми нового Кабінету Міністрів».

В основі Програми діяльності уряду, зазначив він, – Коаліційна угода: «Основа – це те, що необхідно зробити в країні. Простих рішень не буває, а швидкі й прості рішення не завжди є ефективними. Саме тому новий уряд разом з новим парламентом і Президентом, і в першу чергу разом з українським народом повинні виконувати спільну нашу європейську програму.

Наш основний курс – це європейський курс.

Наша остаточна мета – це членство України в Європейському Союзі. Але для здобуття цієї мети треба пройти серйозні випробування, провести радикальні зміни і фактично змінити Україну, зробити Україну європейською. Тоді ми отримаємо запрошення від наших європейських партнерів. На це наша Програма і спрямована».

За його словами, Програма передбачає чіткі короткотермінові дії на кілька років, спрямовані на подолання основних викликів, які постали перед Україною.

Основним викликом А. Яценюк назвав «загрозу українській незалежності, яка пов'язана з російською військовою агресією проти України»: «Анексія Криму, російські терористи на Донбасі – це те, що поставило під загрозу територіальну цілісність і суверенітет української держави. Ми втрачаємо найдорожче, що є в нашої країні, – наших людей. Втрати серед мирних жителів і українських вояків, які захищають державу, – це неможливо повернути, але ми повинні допомогти людям і допомогти Україні прожити цей складний період та зупинити російську військову агресію».

Національна безпека, оборона та фінансування української армії – серед ключових пріоритетів діяльності уряду, наголосив Прем'єр-міністр України. «Ми поставили для себе доволі амбітну ціль – до 5 % ВВП повинно направлятися на національну безпеку, оборону та правоохоронну діяльність. Уряд готує новий закон України про державний бюджет, де в 2015 р. ми будемо намагатися досягнути цю ціль», – підкреслив глава уряду.

Говорячи про «геополітичну систему безпеки», А. Яценюк наголосив на необхідності скасування закону про позаблоковий статус для України, «який був прийнятий як хабар росіянам»: «Україна ухвалить новий закон про основи внутрішньої і зовнішньої політики, де буде скасований позаблоковий статус.

Українське військо повинне повністю відповідати стандартам НАТО. Для цього Україна щорічно буде затверджувати річний цільовий план дій Україна – НАТО.

Найвища цінність армії – це військовослужбовець і учасник антитерористичної операції».

А. Яценюк нагадав, що створено Державну службу з питань ветеранів і учасників АТО. Усі учасники АТО будуть зареєстровані й отримають відповідні посвідчення. «Окремо уряд в бюджеті передбачає фінансування всіх пільг і інших соціальних витрат, які передбачені для учасників та ветеранів АТО», – наголосив він.

А. Яценюк підкреслив, що Міністерство оборони вже почало запроваджувати нову логістичну схему в постачанні й забезпеченні українських військовослужбовців: «Така логістика відповідатиме стандартам країн-членів НАТО».

У Програмі діяльності уряду також передбачений розвиток оборонно-промислового комплексу: «Це, з одного боку, дасть нам можливість переозброїти українську армію, а з іншого – це також додаткові стимули для росту української економіки».

У рамках розвитку оборонно-промислового комплексу уряд заклав у Програмі підвищення ефективності компанії «Укроборонпром», перехід на поглиблену двосторонню співпрацю із західними партнерами щодо військово-технічного співробітництва, реалізацію програми чотирьох трастових фондів, яка була запропонована НАТО для України.

Протягом чотирьох років передбачається реалізація проекту будівництва й облаштування державного кордону між Україною і Російською Федерацією «Європейський вал». Для цього, за словами А. Яценюка, створюється окреме Державне агентство з облаштування державного кордону.

Глава уряду нагадав, що Україна вже отримала від Європейського Союзу 235 млн грн на облаштування кордону й забезпечення безпеки на кордоні: «Будемо далі працювати з нашими західними партнерами, щоби профінансувати облаштування кордону як за рахунок міжнародної допомоги, так і за рахунок коштів державного бюджету».

Він повідомив, що загальна вартість цього проекту оцінюється на сьогодні в близько 8 млрд грн.

Гарантування безпеки на кордоні, підкреслив А. Яценюк, – один із ключових елементів запровадження безвізового режиму з ЄС. Глава уряду повідомив, що із 2015 р. Україна перейде до наступного етапу підготовки до спрощення візового режиму з ЄС: «Із 2015 р. в Україні будуть видаватися біометричні паспорти. Впевнені, що українці за новими біометричними паспортами будуть вільно без віз їздити до країн-членів Європейського Союзу».

Глава уряду підкреслив, що національна безпека буде захищатися і в судах. Він нагадав, що Україна подала ряд позовів до Російської Федерації з метою компенсації збитків, завданих російською військовою агресією проти України: «Два позови, які зараз знаходяться в Європейському суді з прав

людини проти Російської Федерації, будуть розглядатися і ефективно завершуватися. Також ми розпочали подачу позову до Російської Федерації в Міжнародний суд ООН щодо порушення Росією Конвенції про боротьбу з тероризмом. Росія фінансує тероризм і за це повинна відповісти».

У рамках розробки та реалізації концепції інформаційної безпеки, за словами А. Яценюка, передбачений, зокрема, запуск іномовлення: «Світ повинен знати, що відбувається в Україні. Він повинен отримувати цю інформацію англійською, німецькою, французькою і іншими мовами».

Також, за словами глави уряду, запланований запуск суспільного телебачення. А. Яценюк нагадав, що уряд прийняв рішення про створення Публічного акціонерного товариства «Суспільне мовлення України»: «Ми завершимо роздержавлення засобів масової інформації і створимо ефективне суспільне телебачення в Україні».

Питання незалежності України, за словами Прем'єр-міністра, безпосередньо пов'язане з енергетичною залежністю: «Багато що зроблено, в першу чергу диверсифіковані джерела постачання природного газу. Ми переключилися з Росії на Європейський Союз. Але ще набагато більше треба зробити в енергоефективності».

Від війни, підкреслив глава уряду, потерпає й економіка: «Об'єктивно, що йде падіння промислового виробництва, падіння валового внутрішнього продукту, національна грошова одиниця знецінена, резерви зменшуються. Така ціна військової агресії. І банківська система як один з ключових елементів економіки будь-якої держави також знаходиться у вкрай складному становищі.

Крім зовнішньої агресії, у нас є внутрішня агресія – корупція, безвідповідальність, хабарництво і неефективний державний менеджмент».

Отже, за його словами, Програма діяльності уряду передбачає реалізацію антикорупційного законодавства, створення Національного агентства з питань запобігання корупції та Національного антикорупційного бюро, моніторинг способу життя держслужбовців, реформування судової системи та МВС.

А. Яценюк нагадав, що урядом і Президентом України було розроблено пакет з п'яти антикорупційних законів, які вже ухвалені парламентом: «Тепер йде мова про реалізацію прийнятих законів. У першу чергу створення і запуск роботи Національного антикорупційного бюро, створення і ефективна діяльність Національної агенції з питань запобігання корупції, яка є превентивним органом по боротьбі з корупцією».

Також глава уряду наголосив на необхідності запровадження електронного декларування доходів і витрат усіх державних чиновників та моніторингу життя державних службовців на предмет відповідності витрат деклараціям.

Окрім питання, за його словами, – ухвалений закон щодо розкриття інформації про реальних власників усього бізнесу й майна, яким володіють українські громадяни, у тому числі чиновники: «Країна повинна знати, чим володіють, хто володіє і на яких підставах це було придбано».

Говорячи про реформування правоохоронної системи, А. Яценюк нагадав, що Міністерство внутрішніх справ розробило концепцію реформи МВС, і до парламенту вноситься законопроект про національну поліцію: «Скасовується низка невластивих функцій МВС, у тому числі й ті пострадянські департаменти по боротьбі зі злочинністю і корупцією, які очолювали злочинність і корупцію».

Ще одним завданням А. Яценюк назвав створення Державного бюро розслідувань: «Прокуратура відповідно до ухваленого закону позбавляється функцій загального нагляду та, відповідно, слідства. І Державне бюро розслідувань візьме на себе функції незалежного слідчого органу по відповідних складах злочинів.

Усе це нічого не вартує без того, щоб в Україні були чесні і прозорі суди. Корумпована система в судах знищує державу, знищує власність в державі, знищує будь-які сподівання на майбутнє. Треба відверто визнати: за останні дев'ять місяців саме в судовій системі не було проведено реальних змін, не було проведено очищення судової системи.

Наше завдання спільно з парламентом і Президентом України – ухвалення нового закону України про статус суддів і судоустрій. Повна переатестація всіх суддів України. Для цього Вища рада юстиції повинна бути сформована і діяти ефективно».

А. Яценюк також повідомив, що уряд ініціює внесення змін до Конституції України щодо запровадження триланкової системи судів, «де Верховний Суд України, як передбачено в Конституції держави, нарешті отримає права найвищої судової інстанції в країні».

Також передбачено спрощення ряду судових процедур і забезпечення доступу до судової системи: «Щоб не їздити в Київ відсуджувати свої права. Місцеві суди повинні взяти на себе левову частку відповідальності за встановлення справедливості по відношенню до громадянина України». Глава уряду повідомив, що в рамках цієї роботи до парламенту будуть внесені зміни до всіх процесуальних кодексів України.

Головними проблемами системи державного управління Прем'єр-міністр назвав бюрократію, безвідповідальність і централізацію. «Наша відповідь – це децентралізація, дерегуляція, дебіюрократизація і відповідальність кожного державного чиновника», – наголосив А. Яценюк.

Глава уряду підкреслив необхідність зменшення кількості точок дотику між бізнесом і владою.

«У першу чергу українська державна влада повинна відповідати стандартам, які є в Європейському Союзі. Разом із ЄС у нас заснована група підтримки України, де працюють сотні експертів, які дадуть можливість повністю перезавантажити систему державного управління в Україні, починаючи з Кабінету Міністрів України і відповідних міністерств і закінчуючи різного роду центральними органами влади, контролюючими органами і місцевими органами влади», – зазначив він.

У Програмі діяльності уряд передбачив завершення процесу скорочення кількості контролюючих органів: «28 із 56 контролюючих органів

залишаються на першому етапі. Відповідне рішення уряду прийнято, тепер повинна бути реалізація цього рішення».

Урядом також прийнято рішення про скорочення на першому етапі кількості контролюючих функцій – із 1032 до 680: «На наступному етапі ми вносимо зміни до законодавства про ліцензування, окремий пакет законодавства про дерегуляцію, які максимально ліквідують всі надумані функції українських чиновників і зроблять їх такими, які відповідають стандартам і критеріям Європейського Союзу».

У Програмі дій вказані конкретні проекти законів і дати, коли ці законодавчі акти мають бути ухвалені: «Часу на тривалі дискусії немає, тому це повинна бути перша половина 2015 р.

У питанні дерегуляції ми офіційно заявляємо, що Україна відмовляється від радянських ГОСТів і стандартів».

А Яценюк повідомив, що відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС буде запроваджено 1 тис. 500 нових стандартів: «На це треба буде витратити багато часу, тому що це складна технічна робота. І саме тому ми поставили для себе терміни до 2016 р. Це оптимістичні терміни, які повинні бути виконані».

У рамках бюджетної децентралізації уряд, за словами Прем'єр-міністра, передає ряд фіскальних і податкових повноважень органам місцевого самоврядування: «Разом із грошима ми передаємо туди відповідальність, тому що права завжди передбачають відповідальність.

Сподіваємось, що парламент підтримає бюджетну децентралізацію, яка запропонована урядом і вже обговорена з Асоціацією міст і органами місцевого самоврядування. Підкреслюю, що це перший етап – нічого досконалого відразу не буває. Але цей перший етап повинен бути зроблений».

У Програмі діяльності уряду передбачене також відкриття «прозорих офісів» на місцях. А. Яценюк нагадав, що відповідне рішення Кабінет Міністрів уже ухвалив: «Це відповідальність органів місцевої влади і місцевих державних адміністрацій. Ми вимагаємо від органів місцевої влади в 2015 р. разом з урядом нарешті завершити частину адміністративної реформи – реформи адміністративних послуг і відкриття прозорих офісів».

А. Яценюк також повідомив, що уряд планує подальше скорочення державного апарату: «У поточному році ми скоротили державний апарат на 28 тис. чиновників. Ми будемо йти далі по шляху скорочення державного сектору, і ми ставимо ціль на 2015 р. – ще на 10 %. При цьому збільшення заробітних плат для державного сектору в цілому. Мова йде не стільки про чиновників, скільки про всіх людей, які працюють в державному секторі – це вчителі, лікарі, всі ті, які отримують кошти з бюджету і працюють на країну.

Зменшення кількості, збільшення ефективності і зарплат – це той шлях, який ми вибрали».

Що стосується оновлення кадрів, він зазначив: «У нас новий уряд, ніколи такого уряду в історії України не було – абсолютно нові, яскраві люди, з іншим баченням. Але змін на рівні уряду не вистачає. Такі зміни

повинні бути в кожному міністерстві, в кожному відомстві, в кожній адміністрації, як обласній, так і районній, в усіх органах влади в цілому».

Для цього в першому півріччі 2015 р. уряд вносить новий проект закону про державну службу, «який передбачає прозорий конкурсний відбір державних чиновників і вводить процедуру відповідальності державних чиновників за невиконання ними їхніх законних функцій».

А. Яценюк також повідомив, що в Програмі діяльності уряду передбачене запровадження електронного врядування. За його словами, у цьому Україна отримає допомогу європейських партнерів, «у першу чергу Естонії, яка зробила взірцевий проект електронного врядування»: «Треба відмовитися від тонн паперу, які ходять міністерствами. Ми ставимо амбітну ціль – перехід виключно на електронне урядування, який передбачає ІД для всіх в Україні, електронний підпис і електронний документообіг».

Перший етап електронного врядування, за словами глави уряду, повинен бути завершений в 2016 р.

«Уряд вносить на розгляд України своє бачення, яким чином подолати ці виклики і яким чином змінити країну», – підкреслив Прем'єр-міністр України.

11 грудня Програму дій уряду А. Яценюка на найближчі два роки схвалила Верховна Рада України. За відповідне рішення проголосували 269 народних депутатів.

Перед голосуванням оголосили, що програма дій ухвалюється зі змінами на сторінках 2, 8, 11 та 12.

Зазначимо, що ст. 2 «Програми дій уряду» – це зміст, ст. 8 стосується політики управління держвласністю, ст. 11 – політики енергетичної незалежності, ст. 12 – соціальної політики.

Також до програми дій внесено текст коаліційної угоди, а у преамбулі зазначили, що «коаліційна угода є невід'ємною частиною програми дій уряду».

Крім того, з програми дій вилучено норму про запровадження ринку землі, а уряд зобов'язали підготувати зміни до податкового кодексу вже до кінця цього року *(Урядовий портал*

(http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247804287&cat_id=244274130;

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247804785&cat_id=244274130;

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247804596&cat_id=244274130;

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247805325&cat_id=244274130). – 2014. – 9.12).

Аналітика

В. Пальчук, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ,
канд. наук із соц. комунікацій

Тимчасове застосування Угоди про асоціацію та українські реалії

1 листопада 2014 р. Україна та ЄС розпочали тимчасове застосування Угоди про асоціацію, яке стало можливим після завершення необхідних внутрішніх процедур, зокрема ратифікації цього документа Верховною Радою України і Європарламентом, а також схвалення відповідного рішення Радою ЄС. Угода про асоціацію є масштабним і комплексним документом, який охоплює сфери, що перебувають у компетенції як європейських інституцій, так і держав-членів ЄС. Режим тимчасового застосування може поширюватися лише на ті сфери Угоди про асоціацію, які стосуються виключної або змішаної компетенції ЄС, оскільки застосування Угоди в інших сферах потребуватиме її ратифікації парламентами держав-членів ЄС. Відповідно до ст. 486 Угоди та з урахуванням рішення Ради ЄС від 29 вересня 2014 р. обсяг тимчасового застосування охоплює окремі статті/глави розділів «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки», «Юстиція, свобода та безпека», «Економічне та галузеве співробітництво», «Фінансове співробітництво», «Інституційні, загальні та прикінцеві положення».

Відповідно до рішень Ради ЄС від 17.03.2014 р. № 2014/295/EU, від 23.06.2014 р. № 2014/668/EU і від 29.09.2014 р. № 2014/691/EU), з 1 листопада 2014 р. тимчасово застосовуються такі розділи/статті Угоди:

1. Розділ I «Загальні принципи».

2. Розділ II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики»: ст. 4 «Цілі політичного діалогу», ст. 5 «Форуми для проведення політичного діалогу», ст. 6 «Діалог та співпраця з питань внутрішніх реформ».

3. Розділ III «Юстиція, свобода та безпека»: ст. 14 «Верховенство права, повага до прав людини та основних свобод», ст. 19 «Рух осіб».

4. Розділ V «Економічне та секторальне співробітництво»: гл. 1 «Енергетична співпраця, включаючи ядерні питання» [за виключенням ст. 338 (к) (щодо просування механізму спільного запровадження Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1997 року), ст. 339 (щодо обміну інформацією та досвідом) і 342 (щодо співпраці у сфері цивільного використання ядерної енергії)]; гл. 6 «Довкілля» [за винятком ст. 361 (сфери співпраці), ст. 362 (1) (с) (планування подолання наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій), ст. 364 (співпраця у сфері цивільного захисту), ст. 365 (а) (розвиток всеосяжної стратегії у сфері навколишнього середовища) і 365 (с) (розвиток та імплементація політики з питань зміни клімату)]; гл. 7 «Транспорт» [за винятком ст. 368 (3) (обмін інформацією і спільна діяльність на

регіональному та міжнародному рівнях), ст. 369 (а) (розвиток сталої національної транспортної політики) і (d) (приєднання до відповідних міжнародних транспортних організацій та угод)]. При цьому посилання в ст. 369 (с) на «розвиток стратегій фінансування, спрямованих на утримання, усунення перешкод у пропускній здатності та розвиток неповної інфраструктури» не створює будь-яких фінансових зобов'язань для держав-членів ЄС; гл. 12 «Фінансові послуги»; гл. 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» [за винятком ст. 404 (h) щодо посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій]; гл. 18 «Політика у галузі рибальства та морська політика» [за виключенням ст. 410 (b) (ініціативи щодо перевірки та контролю рибальської діяльності шляхом використання необхідного обладнання для спостереження), ст. 411 (співробітництво щодо інтегрованої морської політики)]; гл. 20 «Захист прав споживачів»; гл. 26 «Співробітництво з питань громадянського суспільства»; гл. 28 «Участь в програмах та агентствах ЄС»; ст. 353 щодо поступового наближення до структури оподаткування, визначеної у праві ЄС; ст. 428 щодо поступового наближення законодавства та практики до принципів права ЄС, зокрема у сфері інфекційних хвороб, служби крові, трансплантації тканин і клітин, а також тютюну.

5. Розділ VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством».

6. Розділ VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» за виключенням ст. 479 (1) у тій мірі, у якій положення цього розділу обмежені для забезпечення тимчасового застосування цієї Угоди як визначено у вербальній ноті.

7. Додатки XXVI, XXVII (за винятком ядерних питань), додатки XXVIII–XXXVI (за винятком п. 3 в додатку XXXII), XXXVIII–XLI, XLII та XLIV, а також Протокол III.

Українська сторона вітає початок ратифікації Угоди про асоціацію окремими державами-членами ЄС (Румунія, Латвія, Литва, Естонія, Болгарія, Мальта, Словаччина) і розраховує на швидке завершення цього процесу з тим, щоб Угода якнайшвидше набрала чинності в повному обсязі. МЗС України розраховує, що всі члени ЄС ратифікують Угоду з Україною до 2016 р.

Режим тимчасового застосування Угоди про асоціацію має на меті прискорити й поглибити політичні та економічні відносини між Україною та ЄС, а також забезпечити поступову інтеграцію у внутрішній ринок ЄС, у тому числі завдяки створенню зони вільної торгівлі (ЗВТ). У Кабінеті Міністрів України у співпраці з Євросоюзом готують секторальні плани імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. Їх на сьогодні планується близько 160. Для розгляду та прийняття секторальних планів імплементації Угоди знадобиться час. Ці секторальні плани сприятимуть наближенню українського законодавства до законодавства ЄС в усіх сферах, насамперед у сферах захисту прав людини, верховенства права. Українська сторона також

сподівається, що ці секторальні плани розширять експортні можливості України.

Перше засідання Ради Україна – ЄС попередньо планується провести 15 грудня в Києві. Українську сторону, відповідно до Угоди про асоціацію, у цій раді представляють усі члени Кабінету Міністрів, з боку ЄС участь у раді беруть єврокомісари. За словами представників КМУ, рада є політичним органом, який прийматиме політичні рішення й координуватиме весь процес євроінтеграції на найближчі декілька років.

Початок тимчасового застосування Угоди про асоціацію актуалізував для офіційного Києва питання швидкого запуску механізмів двосторонньої співпраці, ключовими з яких мають стати Рада асоціації та Комітет парламентської асоціації Україна – ЄС. На ці органи покладено виконання функцій сприяння практичній імплементації Угоди про асоціацію.

Українська сторона разом з ЄС уже практично опрацювали регламент і технічні документи, пов'язані із започаткуванням роботи Ради асоціації. Наразі визначається конкретна дата проведення її засідання, яке має відбутися в Брюсселі. Не виключено, що засідання ради відбудеться вже в грудні. Якщо ні, то на початку наступного року.

Є й інша ідея, ініціатором якої виступила українська сторона та яка перебуває в процесі опрацювання, – провести засідання у форматі уряд України – Європейська комісія. Представники КМУ обґрунтовують доцільність проведення засідання в такому форматі тим, що в Україні – новий уряд і у ЄС свій новий уряд – нова Єврокомісія. Отже, у випадку організації такої зустрічі нові члени уряду України отримають можливість побачити своїх візаві, своїх колег і налагодити з ними не тільки формальні, а й особисті контакти, які б допомогли в майбутньому оперативно та ефективно вирішувати всі проблеми, пов'язані з розвитком співпраці у відповідних секторах. Зокрема, це стосується транспорту, сільського господарства, фінансової співпраці, енергетики, внутрішніх справ, регіональної політики, гуманітарної допомоги.

Ця ініціатива позитивно сприйнята стороною ЄС, і наразі ведеться підготовча робота для реалізації такого масштабного проекту. Очікується, що таке засідання відбудеться вже в I кварталі наступного року, швидше за все в Брюсселі.

Тим часом у Брюсселі в Європейському парламенті відбулося інавгураційне засідання європейської частини Комітету парламентської асоціації Україна – ЄС на чолі з новим головою А. Пленковичем. Після формування його української частини передбачено проведення і двостороннього засідання. Паралельно з роботою Комітету асоціації, за ініціативи українських дипломатів, у Європарламенті розпочалася робота зі створення неформальної групи друзів України.

Через ці структури ЄС отримує додаткові інструменти для надання допомоги – технічної та експертної в проведенні вкрай необхідних економічних і секторальних реформ в Україні. У зв'язку з цим, українська дипломатія заявляє про досить креативне рішення ЄС щодо створення групи

підтримки України на чолі з досвідченим європейським дипломатом П. Балашом. Такого раніше в історії ЄС не було: у питанні України він уперше вийшов за рамки своїх власних правил, ламаючи бюрократичні перепони та, чи не вперше, проявив максимальну оперативність і креативність для того, щоб допомогти Україні конкретними діями.

Важливим у цьому контексті є ухвалене Європейським Союзом 24 жовтня 2014 р. рішення щодо продовження терміну дії автономних торговельних преференцій для України, які діятимуть до початку застосування положень про ЗВТ. Це фактично означає одностороннє надання з боку ЄС передбачених Угодою про асоціацію тарифних і нетарифних преференцій для українських товарів. Примітним залишається факт продовження в рекордно короткі терміни дії автономних торговельних преференцій ЄС на наступні 15 місяців, якими, зокрема, передбачено скасування ввізних мит майже на 95 % від усього обсягу промислових товарів та на 83 % сільськогосподарських товарів і продуктів харчування.

До завершення процесу ратифікації Угоди всіма країнами-членами ЄС правовідносини між Україною і ЄС, які не охоплені тимчасовим застосуванням, продовжуватимуть регулюватися відповідно до Угоди про партнерство й співробітництво між Україною та ЄС від 14 червня 1994 р. Крім того, залишається чинним схвалений сторонами у 2009 р. Порядок денний асоціації Україна – ЄС як спільний інструмент підготовки і виконання Угоди про асоціацію. З урахуванням сучасних умов невдовзі планується його оновлення.

Як відомо, відповідно до тристоронніх домовленостей Україна – ЄС – РФ на міністерському рівні від 12 вересня поточного року сторони узгодили відтермінування початку функціонування поглибленої і всеохоплюючої ЗВТ між Україною та ЄС до кінця 2015 р. Україна має намір належним чином використати цей час для практичної підготовки до повноцінного започаткування поглибленої і всеохоплюючої ЗВТ.

За підрахунками фахівців, чиста фінансова вигода для України від зниження мит на українські товари, експортовані в ЄС, становитиме 0,8–1 млрд євро. Це в чотири рази більше, ніж обсяг фінансової допомоги, яку Європа надає Україні згідно зі своїми програмами співпраці (близько 200 млн євро на рік). У довгостроковій перспективі підписання Угоди допоможе Україні досягти зростання ВВП на рівні щонайменше 5 % щороку. Для українського виробника, товари якого користуються попитом на європейському ринку або який має намір його освоювати, продовження терміну дії автономних торговельних преференцій для України означає отримання можливості диверсифікації шляхів реалізації продукції. Як зазначає директор компанії Web-Pro В. Вінніченко, який займається розвитком і популяризацією бізнесу в Інтернеті, їхня компанія вже кілька років працює з європейськими країнами, на сьогодні його цікавить Німеччина. «Наші послуги користуються попитом в Європі, адже в нас дешевші програмування і спеціалісти, загалом, виробництво менш затратне», – підкреслює він.

Україна є серйозним гравцем на європейському продовольчому ринку, тому сьогодні країні вельми важливо опанувати європейські стандарти у сфері продовольчої продукції. У цьому питанні експерти однозначно висловлюються, що для ЄС частково вигідний розвиток сільськогосподарської сфери України, але в тих сегментах, які не дуже конкурують з європейськими виробниками. На сьогодні українська сторона має домовленості, що в грудні в Україну прибудуть урядові експерти з Норвегії для презентації новому складу українського уряду норвезького досвіду впровадження реформ і модернізації державного управління, а вже в січні українські урядовці відправляться до Норвегії для закріплення отриманих знань і більш глибокого вивчення процесу перебудов. Обмін досвідом стосуватиметься кількох сфер, зокрема сфери ветеринарної та продовольчої безпеки. «Десять років тому в Норвегії було реформовано орган влади, який відповідає за продовольчу безпеку, і сьогодні можна сміливо вважати, що наш приклад – напевно, найкращий у ЄС. Тому хотілося б запросити до нас керівника відповідної української структури й передати йому цей досвід, тому що Україна тут може бути дуже важливим гравцем у продовольчій палаті», – підкреслив міністр у справах європейського економічного простору та відносин з ЄС Королівства Норвегія В. Хельгесен.

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС Україна інтенсифікувала процес реформування законодавства щодо якості й безпечності харчових продуктів відповідно до європейських вимог. У Європі наявність сертифіката є нормою, а його відсутність може спричинити бар'єри в торгівлі. Крім того, у багатьох країнах відсутність сертифіката на систему управління якістю робить неможливим отримання державного замовлення. «Усе законодавство ЄС у харчовій галузі базується на принципах НАССР, тому українським виробникам, які ще не мали з цим справи, доведеться переглянути свою систему контролю якості та безпеки. А для підприємств, що прагнуть отримати іноземні інвестиції, сертифікат на систему управління якістю може мати сьогодні вирішальне значення», – стверджує С. Рубальський, генеральний директор «Глобал сертіфік».

Як показують дослідження, кількість українських підприємств, сертифікованих згідно з міжнародними стандартами, щороку зростає. Українські виробники активно впроваджують стандарти ISO 22000 (НАССР)¹. Європейські стандарти вводять свої правила гри як на глобальних, так і на локальних ринках. Із 20 вересня 2015 р. набуває чинності Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів». Він передбачає впровадження системи НАССР на всіх підприємствах харчової галузі.

¹ ISO 22 000 (НАССР) – це система управління безпекою харчових продуктів, яка визнається й приймається в усіх країнах Європи. Для споживача – це гарантія безпеки харчової продукції на виробництві, яка забезпечує повний контроль виробництва продукції на всіх етапах, тобто гарантує повну безпеку від виробництва до доставки кінцевому споживачу.

Українські підприємства, які давно впровадили міжнародні стандарти, запевняють, що впровадження системи НАССР надає виробнику багато переваг економічного й управлінського характеру. «Європейські стандарти зроблять українські продукти максимально безпечними. Тому що НАССР – це відповідальність виробника перед споживачем, а для споживача – це захист прав і додаткові гарантії безпеки та якості продукції», – зазначає Є. Кривонос, експерт з якості компанії «Небесна криниця».

Можливість виходу на європейські ринки спонукатиме вітчизняних виробників упроваджувати стандарти ISO 22000 (НАССР). Як стверджують експерти, міжнародна сертифікація усуває технічні бар'єри в торгівлі, пов'язані з розрізненнями в національних стандартах країн світу та забезпечує вихід на нові ринки, але разом з тим потребує проведення ряду важких підготовчих робіт на державному рівні. Саме тому в рамках виконання тимчасового застосування Угоди про асоціацію Україні необхідно повною мірою наблизити національне законодавство до стандартів ЄС і посилити співпрацю в цих сферах. Подібні питання актуалізуватимуться, допоки європейські стандарти стануть звичним явищем для українських харчових продуктів. Такий підхід стосується й інших галузей вітчизняного виробництва, оскільки Україні вигідно просувати свою продукцію у сфері інформаційних технологій, космічної та авіаційної промисловості тощо.

Водночас визначено пріоритетним питання залучення іноземних інвестицій у різні галузі української економіки. Тимчасове застосування Угоди про асоціацію стало сигналом для багатьох іноземних інвесторів, які слідкують за реалізацією при підтримці ЄС необхідних реформ в Україні. Для інвесторів наразі важливо знати, наскільки швидко втілюватимуться ті цінності, які закладені в документі. Ідеться про такі важливі сфери для ведення безпечного й прозорого бізнесу, як верховенство права, боротьба зі злочинністю й корупцією, а також посилене секторальне співробітництво. Україні необхідно продемонструвати конкретні кроки, що підтверджують втілення тих цінностей, на які спирається ЄС: демократію, повагу до прав та основоположних свобод людини і верховенство права.

У своїй статті «Зараз Європа має сприймати Україну серйозно», опублікованій на сайті німецької газети Die Welt, М. Фельзнер пише, що нові інвестори з'являться тільки тоді, коли будуть впевнені, що в країні діє верховенство закону. Україна має внести ясність у це питання. Водночас автор акцентує увагу й на відповідальності Європи в успішності реалізації реформ в Україні. У зв'язку з цим пропонується проведення масштабної програми європейської допомоги – відправка сотень кваліфікованих юристів в Україну.

Публікації в зарубіжних ЗМІ на теми перспективності іноземного бізнесу в українській економіці вказують на зацікавленість його просування на ринки України. Проте корупція, відсутність цивілізаційних правових основ вирішення конфліктних питань створюють негативне середовище для залучення іноземних інвесторів. «Нестабільність української економіки, рейдерські атаки на бізнес, корупція, неідеальне законодавство, упереджені

рішення українських судів сьогодні – усе це перешкоджає входженню в країну іноземних інвесторів», – зазначає голова Міжнародної інвестиційної компанії Foyil Capital Limited Д. Фойл.

На сьогодні інвестиційна привабливість України оцінюється іноземним бізнесом на рівні 2,65 бала (за 5-бальною шкалою), тоді як кварталом раніше вона становила 2,74 бала. Такі дані містяться в черговому огляді, підготовленому Європейською бізнес-асоціацією (ЕВА). Негативною тенденцією щодо перспективності залучення іноземних інвестицій стало те, що дедалі менше приділяється уваги фактору підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Лише 4 % респондентів назвали це позитивним фактором. Така тенденція в ставленні іноземного бізнесу до України мотивована деяким розчаруванням у можливих змінах навіть після підписання цього документа. Загалом 18 % керівників компаній задоволені політичною стабілізацією в результаті проведення виборів у Верховну Раду, а ще 13 % відчули на собі заходи уряду у сфері дерегуляції. При цьому 44 % респондентів заявили, що не помітили жодних позитивних змін за останні три місяці.

Перші кроки щодо створення умов для побудови нової системи органів влади у відповідності до європейських стандартів ще не дали позитивних сигналів для іноземного бізнесу. В Україні тільки за вісім місяців після зміни влади відбувся перший прозорий біржевий аукціон з продажу державних акцій підприємств. За результатом конкурентної боротьби – чого не було в попередні роки, коли держмайна продавалося Фондом держмайна виключно «у потрібні руки» за мінімальною вартістю – 25 % акцій енергопостачальної компанії «Закарпаттяобленерго» пішли з торгів за ціною, що в рази перевищує стартову. Екс-глава ФДМ О. Бондар вважає, що ситуація поки не є зрозумілою: чи взяла держава під контроль таку важливу галузь, як приватизація, чи те, що відбулося з пакетом акцій «Закарпаттяобленерго», – випадковість.

Не відчули іноземні інвестори поки що і дії люстраційного закону з урегулювання питання подолання корупції в системі органів влади в Україні. Як відомо, Закон України «Про очищення влади» набрав чинності 15 жовтня. Він визначає правові й організаційні засади проведення перевірки державних службовців і прирівняних до них осіб, посадовців органів місцевого самоврядування з метою відновлення довіри до влади і створення умов для побудови нової системи органів влади відповідно до європейських стандартів і ґрунтується на принципах верховенства права й законності; відкритості, прозорості й публічності; презумпції невинності; індивідуальної відповідальності; гарантування права на захист. На виконання Закону України «Про очищення влади» Президент П. Порошенко звільнив 30 голів районних державних адміністрацій. У Державній фіскальній службі в рамках виконання норм Закону про очищення влади звільнили 73 чиновники, включаючи керівників центрального й обласних апаратів, керівників податкових інспекцій, співробітників податкової міліції та трьох митників вищої керівної ланки.

Відверту критику європейських фахівців отримала сама Коаліційна угода, підписана проєвропейськими українськими партіями, які разом формують більшість у новому парламенті. Зокрема, А. Аслунд, старший науковий співробітник Інституту світової економіки Петерсона, який давно вболіває за європейську Україну, зазначив про Коаліційну угоду: «Проект Коаліційної угоди нагадав мені мову Л. Брежнєва на XXVI з'їзді Компартії Радянського Союзу в 1981 р. Це не програма реформ, а бюрократичний радянський документ старого зразка, який має зберегти стару систему. Такий консервативний документ ніколи не приведе до реформ. У ньому немає виявлення волі й немає опису стратегії».

Активізація уваги з боку європейського бізнесу до України після запровадження режиму тимчасового застосування Угоди про асоціацію до процесу проведення необхідних реформ у сфері права говорить про зацікавленість іноземних інвесторів працювати на українському ринку. Вони готові розвивати співробітництво як у межах європейського континенту, так і на регіональному рівні – між Україною й країнами ЄС. Серед економічних партнерів ЄС німецька економіка є найважливішим європейським партнером для України. «Цей (український. – Прим. ред.) потенціал німецька економіка визнала ще раніше. Німецькі лідери на світовому ринку з виробництва будівельних матеріалів, фарби чи сільськогосподарської техніки працюють там уже протягом багатьох років і продовжуватимуть це робити. За виключенням РФ, жодна країна так не інвестує в Україну, як Німеччина», – підкреслює німецький оглядач газети Die Welt М. Фельзнер.

Тимчасове застосування Угоди про асоціацію розкрило для України нові шляхи співпраці з європейськими країнами щодо реформування різних секторів економіки. У контексті розгляду залучення іноземних інвестицій ідеться про важливий сектор – ринок фінансових послуг. Зокрема, уряд Норвегії в рамках реалізації програми допомоги Україні повідомив про плани профінансувати реформування однієї з найбільш забюрократизованих вітчизняних служб – Національної комісії, яка здійснює держрегулювання у сфері ринку фінансових послуг. Фінансування проекту трансформації Нацкомфінпослуг у сучасну й ефективну службу здійснюватиметься через українсько-норвезький фонд SEED Forum. Реформування здійснюватиметься в декількох напрямках української економіки, у тому числі й ринки фінансових послуг. Один із проектів передбачає впровадження принципів «електронного урядування» в сегменті небанківських фінансових послуг. Мета електронізації – це максимально можливе скорочення прямих контактів із чиновниками, оскільки кожний контакт потенційно може містити корупційні ризики. Те саме стосується й учасників ринку: страхові компанії, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, кредитні союзи чи інші фінансові заклади отримуватимуть 90 % документів, не маючи прямого контакту з персоналом регулятора. Загалом реформування ринку за європейським зразком передбачає такі напрями: перший – електронізація системи пруденціального нагляду за небанківськими фінансовими закладами (страхові компанії, пенсійні фонди й кредитні союзи); другий – посилення

прозорості діяльності й розкриття інформації про учасників фінансового ринку; третій – введення нагляду за фінансовими закладами на консолідованій основі; четвертий – перехід на систему нагляду на основі оцінки ризиків. Останній напрям є найбільш складним. Він є стратегічною метою норвезького проекту. За оцінками вітчизняних експертів, якщо всі чотири напрями реформування будуть виконані, то Україна отримає новий ринок, який стане привабливим для міжнародних інвесторів.

Значну увагу іноземного бізнесу привертає енергетичний сектор української економіки. На думку європейських експертів, збільшення інвестицій в енергоефективність спричинить скорочення споживання газу в житловому секторі на 58 %. Сьогодні на цей сегмент припадає 23 % усього природного газу, спожитого в ЄС. Разом з тим рекомендовані заходи можуть також допомогти знизити на 20 % споживання газу з боку промисловості (5 % від усього природного газу, спожитого в ЄС на сьогодні). Для двох сторін важливим залишається питання розширення співпраці в енергетичній сфері й довготермінові фінансові механізми для модернізації української газотранспортної системи. Зокрема, керуючий директор ЄБРР з питань енергетики та природних ресурсів Р. Пуліті відзначив особливий потенціал українського енергетичного сектору як у його транзитній, так і у виробничій складових, зокрема електроенергетики. Він заявив, що Україна може стати великим регіональним енергетичним хабом. Українська сторона запропонував ЄБРР розглянути можливість фінансової підтримки та кредитування енергетичного сектору в перехідний період реформування. Директор представництва ЄБРР в Україні Ш. Аджунер повідомив про рішення виділити 1,5 млн євро на рік для фінансування офісу омбудсмена, який опікуватиметься питаннями бізнесу. Це питання потребує законодавчого врегулювання і визначення з кандидатурою.

У свою чергу Президент України П. Порошенко виступає за відновлення місця України в Раді директорів ЄБРР, яке було втрачене у 2011 р. за часів президентства В. Януковича. Про це глава держави сказав під час зустрічі з делегацією Європейського банку реконструкції і розвитку на чолі з президентом ЄБРР С. Чакрабарті, яка відбулася в Києві наприкінці листопада. С. Чакрабарті повідомив про розширення діяльності банку в Україні, зокрема про збільшення ресурсів і механізмів співпраці. Кількість проектів для України зросла вдвічі. Він також наголосив на зацікавленості ЄБРР впроваджувати більш довготермінові проекти в конкретних секторах української економіки із залученням схем гарантування кредитів і інструментів сприяння реформам. У зв'язку з чим європейська сторона висловила про необхідність реформи банківського сектору в Україні. Зокрема, ЄБРР готовий брати участь у розбудові стабільної банківської системи в Україні. На сьогодні досягнуто узгодженість між двома сторонами щодо законодавчих змін, які б унеможливили зловживання у фінансовій сфері й запровадили прозорі правила гри на фінансовому ринку, зокрема щодо кредитування комерційних банків.

Таким чином, розпочате тимчасове застосування Угоди про асоціацію визначило порядок денний реформ в Україні, який має спиратися на комплекс заходів щодо наближення українського законодавства до законодавства ЄС, що буде орієнтиром для всіх партнерів України в роботі й наданні підтримки. Ці заходи сприятимуть наближенню України до ЄС у політичному, економічному й правовому аспектах. Динаміка відносин між Україною і ЄС у реалізації основних реформ, відновлення й зростання економіки, здійснення державного управління та галузевої співпраці з особливою увагою перебуває в полі зору іноземних інвесторів. Ідеться про здійснення українською стороною плідної співпраці з ЄС у розбудові відкритої, прозорої політики у сферах, що є привабливими для нових інвесторів. Співпраця українських і європейських фахівців сприятиме запровадженню нових механізмів політики на всіх рівнях державного управління, поширенню знань та практик у розвитку різних галузей економіки.

На сьогодні спостерігаються чітко окреслені напрями співробітництва між Україною і ЄС у рамках виконання тимчасового застосування Угоди про асоціацію. Перший, з огляду на військову агресію з боку РФ, пов'язаний з безпекою на європейському просторі. ЄС у своїх регулярних і чітких заявах надсилає сигнали країні-агресору, бойовикам, які діють на території України, що Брюссель у боротьбі за територіальну цілісність та суверенітет підтримує Українську державу політично. Активною є й підтримка в політиці невизнання анексії Криму з боку Росії. У цьому контексті Європа в першу чергу буде зацікавлена в сильній українській армії, яка може стати серйозним чинником нової європейської системи безпеки, крім безпосереднього стримування Росії на східних кордонах України.

Як відомо, в Україні почала роботу місія ЄС з реформування сектору безпеки. EUAM – це неозброєна цивільна місія, яка не матиме виконавчих повноважень. Вона надаватиме підтримку й консультування українським діячам з питань реформи сектору безпеки на стратегічному рівні. Діяльність місії охоплюватиме все законодавство, у тому числі про прокуратуру й суди, а також правоохоронні органи, без урахування оборонного сектору. Проте, як наголошується, тісна співпраця з питань реформування оборонного сектору матиме важливе значення для забезпечення єдності зусиль й узгодженості дій.

Другий напрям – це фінансова й технічна підтримка. Програма макрофінансової допомоги ЄС для України є безпрецедентною. Відомо, що існує дві програми макрофінансової підтримки, і вже був виділений черговий транш у розмірі 260 млн євро. Українська сторона очікує, що ЄС ухвалить рішення про виділення наступного траншу в розмірі 500 млн євро. Наразі українська сторона вже працює на технічному рівні з ЄК для того, щоб започаткувати третю хвилю амбітної макрофінансової допомоги. Важливо цей процес запустити вже зараз, щоб на початку наступного року Україна могла отримати ці гроші.

Третій напрям – надзвичайна гуманітарна допомога. Ухвалено безпрецедентне рішення про застосування щодо України так званого механізму цивільного захисту ЄС, який використовується виключно для потреб країн-членів ЄС. На практиці це означає, що тепер безпосередньо ЄС відповідає за координацію й надання гуманітарної допомоги з боку всіх 28 країн-членів ЄС. До цього ЄС надавав Україні допомогу через механізми ООН, а потім уже ООН надавала цю допомогу Україні. Така зміна дає максимальну оперативність, цілеспрямованість, наближення до людських потреб.

Четвертий напрям допомоги – сприяння стабілізації економічній ситуації шляхом розвитку торгівлі та інвестиційної взаємодії. Ключовою подією в цьому плані має стати міжнародна донорська конференція високого рівня щодо підтримки України за сприяння та координуючої ролі ЄС.

П'ятий напрям – сприяння в посиленні енергетичної безпеки України й підвищенні рівня енергоефективності. Нещодавно ЄС виділив черговий транш на підвищення рівня безпеки рівня атомних електростанцій, ЄС допомагає щодо налагодження поставок реверсного газу через окремі країни, зокрема Словаччину, Польщу та Угорщину, а Європейський інвестиційний банк ухвалив рішення про виділення вигідного кредиту на модернізацію української ГТС.

Ще один не менш важливий напрям – юридична, методологічна й експертна допомога ЄС у поверненні в Україну вкрадених грошей представниками попередньої влади, а також у розробці заходів щодо юридичних наслідків анексії РФ Криму, у тому числі в питанні підготовки майбутніх позовів до міжнародних судів й арбітражів стосовно незаконної анексії Криму.

Розвиток співпраці між Україною та ЄС у рамках тимчасового застосування Угоди про асоціацію в перспективі демонструватиме, що принцип асоціації діє не лише на папері, а й у реальності (*Роботу підготовлено з використанням інформації таких джерел: Федерація роботодавців України (<http://fru.org.ua>); Golos.ua (<http://ru.golos.ua>); Eeas.europa (<http://eeas.europa.eu>); ZN.UA (http://dt.ua/ECONOMICS/investiciyna-privablivist-ukrayini-pogirshilasya-reyting-yeba-156443_.html); 5 канал (<http://www.5.ua/ukrajina/ekonomika/item/398854-norvehiiia-vvazhaie-ukrainu-stratehichnym-partnerom-u-sferi-prodovolstva>)\$ Свобода слова (<http://svobodaslova.in.ua/news/read/31792>); Espresso.tv (<http://espresso.tv>); Bloombergview.com (<http://www.bloombergview.com/articles/2014-11-25/the-eu-should-encourage-ukraines-aspirations>).*

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Курс гривні: причини падіння і шанси на посилення

Курс української гривні падає від початку 2014 р., хоча передумови для девальвації національної валюти зародилися набагато раніше. Ще від початку 2013 р. року більшість українських економічних оглядачів говорили про те, що стабільність курсу гривні є штучною, і прогнозували її падіння задовго до революції гідності та війни на Сході України. Причина полягала в слабкості української економіки, яка так і не відновила зростання після кризи 2008–2009 рр. через поганий бізнес-клімат і високий рівень корупції. Державні видатки перевищували доходи бюджету дедалі більше. Залежність від імпорту, особливо від надзвичайно дорогого російського газу, ставала все міцнішою, експорт падав разом з виробництвом, інвестиції не надходили, тоді як капітал втікав із країни.

За таких умов підтримувати курс на рівні 8 грн/дол. можна було лише штучно – завдяки продажу валюти з резервів НБУ. На кінець літа 2011 р. НБУ мав резерви в понад 38 млрд дол. – рекордний показник за всю історію незалежності України. На січень 2014 р. вони становили 20,415 млрд дол.

Перший стрибок курсу гривні стався в лютому 2014 р. На кінець місяця гривня коштувала вже близько 10 грн/дол., тобто девальвувала на 25 %. До травня валютні резерви зменшилися на понад 6 млрд дол., а гривня девальвувала на 50 %. Поповнити валютні резерви в травні НБУ допоміг МВФ, від якого Україна отримала перший транш із загального кредиту в 17 млрд дол.

Проте радикальних змін на краще в українській економіці, які могли б природним чином стабілізувати й зміцнити гривню, так і не сталося. Більше того, на той момент Україна вже втратила Крим, а у Донецькій і Луганській областях почав загострюватися конфлікт. До звичайних соціальних видатків бюджету спочатку додалися незаплановані мільярдні видатки на оборону, а згодом і на облаштування біженців з територій, втягнутих у конфлікт.

Одночасно із цим бюджет припинив отримувати податки від багатьох підприємств, розташованих у зоні конфлікту, а також від експорту продукції, що виробляли ці підприємства.

Черговий стрибок девальвації гривні – з 12 до 14,5 грн/дол. – стався в серпні. Тоді серед головних заходів НБУ, спрямованих на стабілізацію валютного ринку, було впроваджене з 21 серпня підвищення норми обов'язкового продажу валютної виручки експортерами – з 50 до 100 %, а також продовження вимоги щодо обмеження термінів розрахунків за зовнішньоекономічними контрактами до 90 днів. З 22 вересня регулятор пом'якшив ці обмеження, скоротивши норму обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті до 75 %.

Крім того, напередодні виборів влада пішла на те, щоб зафіксувати курс на рівні 12,95 грн/дол., витрачаючи на його підтримку золотовалютні резерви. Лише за жовтень НБУ витратив 3,175 млрд дол. резервів. Нині, як заявила голова НБУ В. Гонтарева, у валютних резервах країни є лише 12,5 млрд дол.

Але після виборів підтримка курсу прогнозовано припинилася. За словами В. Гонтаревої, у НБУ «вирішили відмовитися від ряду адміністративних заходів і вийти на рівноважний курс гривні через те, що потроху запрацювали підприємства в зоні АТО, з'явилася валютна виручка, покращилися макропрогнози, парламентські вибори пройшли без ексцесів, досягнуті домовленості по газу і МВФ підтвердив виділення наступних траншів кредиту. Саме в цей момент ми вирішили відпустити курс, запровадивши щоденні аукціони, на яких банки спільно з регулятором шукають рівноважний рівень гривні».

Починаючи з 3 листопада, Нацбанк припинив валютні інтервенції по фіксованому ним курсу в 12,95 грн/дол., дозволивши цим банкам не дотримуватися цієї позначки при визначенні своїх котирувань. Натомість регулятор порекомендував фінустановам притримуватися середньозваженого курсу, з можливістю додати не більше 5 % при продажу громадянам і компаніям, який з 5 листопада почав щоденно визначатися за результатами аукціонів НБУ за так званою «голландською схемою», коли торги починаються з найвищої заявки й знижують до ціни, на яку погоджується перший покупець. При цьому Нацбанк підкреслив, що буде їх проводити не для задоволення потреб у валюті населення, а для визначення курсу. Невеликі обсяги продажів валюти, близько 5–10 млн дол. щодня, не задовольняли відкладеного попиту. Це призвело до зростання курсу долара за тиждень до 15,90–16,25 грн. Таким чином, менше ніж за рік гривня впала в ціні на 100 %.

Експерти оцінили нові правила гри НБУ неоднозначно. Абсолютно правильними їх назвав виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера в Україні О. Устенко. Першим аргументом на користь необхідності скасування адміністративного обмеження курсу гривні, за словами експерта, стало істотне зменшення золотовалютних резервів. Їх потрібно або спробувати зберегти, або при найкращому розкладі додати туди ресурси. Другий – виникнення «чорного ринку» валюти, який потрібно подолати. Третій чинник – дотримання вимог МВФ щодо вільного курсоутворення задля отримання нових траншів.

Щоправда, зазначив О. Устенко, усі ці дії треба було робити набагато раніше. «Коли був колосальний попит на валюту, слід було не витрачати резерви, а переходити до вільного курсоутворення. Жодна країна в світі не досягала успіху в утриманні фіксованого курсу на тлі дрібних золотовалютних резервів. Україна не стала тут винятком, – констатував експерт. – Але проблема України полягає ще в тому, що курс сприймається не як економічна, а як політична категорія. По курсу судять про успіхи влади. Через це і склалась така ситуація», – резюмував О. Устенко.

Саме в політичній площині свою оцінку ситуації на українському валютному ринку висловив экс-заступник глави НБУ О. Савченко. За його словами, як правило, після виборів відбувається посилення гривні, приплив капіталу, зокрема через чітке визначення статус-кво. «Я чекав, що відбудеться стабілізація. Але політичний фактор не спрацював через непродумані, нефахові дії Нацбанку: щотижневі зміни нових обмежень, рекомендацій, регуляцій. Мене дивує невтручання чи мале втручання органів влади у ситуацію на валютному ринку. Згадую інші буремні роки – 2005, 2008... Тоді майже щоденно відбувалися розмови Президента і глави Нацбанку. Наразі традиційно це “посиденьки” керівництва НБУ і вибраних банкірів, які мали можливість купувати валюту на аукціонах за пільговим курсом. Це викликає тривогу, адже, як правило, на таких зустрічах виникають договірні, по суті адміністративні рішення», – констатує О. Савченко (<http://ua.racurs.ua/672-kurs-grivnya-valyuta>).

Стабільний курс гривні перед виборами та його стрімкий стрибок вниз одразу після них означає лише одне – девальвація національної валюти є штучною. Таку думку висловив економічний експерт А. Новак. Він назвав цей процес «валютними спекуляціями на війні» (<http://portala4.pl.ua/economics/4626-padinnia-hryvni-sprychynyla-vlada-ekspert>). «Після обрання нової Верховної Ради влада знову вирішила, що треба компенсувати собі прямі бізнесові втрати за рахунок всіх українців – через курс. І Національний банк України є головним співучасником цієї масштабної валютної спекуляції, бо поводить себе не як регулятор ринку. Правильним кроком регулятора зараз було би створити валютний коридор в сторону зміцнення курсу гривні від сьогоднішнього показника – тобто 12–12,5 або 11,5–12 грн/дол. Якби НБУ вчинив саме так, то це був би сигнал комерційним банкам про майбутнє здешевлення іноземних валют, бо регулятор заганятиме курс у цей валютний коридор. Тобто сигнал того, що валюти треба позбуватись. Тоді би банки більше не притримували її, як вони роблять це зараз, а, навпаки, викидали на ринок і таким чином збалансували ситуацію з курсом. Але Нацбанк такого кроку не зробив. Натомість оголосив про запровадження вільного плавання курсу, що в наших економічних і військових умовах призведе лише до вільного падіння курсу гривні. Це значить, що НБУ – головний співучасник цієї масштабної валютної спекуляції. Тож питання, до якої “глибини” може впасти гривня, це питання, коли керівництво країни, яке представляє певні бізнес-групи і бізнес-інтереси, вирішить, що всі “потрібні люди” вже компенсували собі економічні втрати і заробили достатньо. Простіше кажучи, позначка, на якій закріпиться курс, залежить від того, коли вони вже назаробляються або, як кажуть у народі, наїдяться», – переконаний А. Новак.

За його словами, нині в Україні немає підстав для девальвації. Від початку року в Україні позитивне торговельне сальдо завдяки різкому зменшенню імпорту російського газу. За підсумками семи місяців позитивне експортно-імпортне сальдо товарами становить 500 млн дол. Таким чином, за

торгівлею товарами в Україні на півмільярда доларів більший приплив валюти, ніж відплив.

Також А. Новак нагадав, що за сім останніх місяців Україна отримала приблизно 7 млрд дол. західної допомоги й кредитів. «За цих умов ніякої девальвації у нас не повинно було би бути. Навпаки, гривня мала би ще й зміцнюватись. Але девальвація є, і причини її – суто спекулятивні. Ну, звісно, на війну ж можна списати все», – аргументував економіст.

Девальвація гривні – це результат непрофесійних дій керівництва НБУ. Таку думку під час круглого столу на тему: «Чи вдасться Україні вийти з економічної кризи до другої річниці Майдану?» повідомив завідувач сектору досліджень глобальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень О. Шаров. «Дії НБУ цього року – це велика окрема тема. Але, на жаль, у нас немає центрального банкіра, тому немає монетарної політики», – сказав О. Шаров. Також він зазначив, що курс гривні об'єктивно мав зупинитися на рівні 10 грн/дол. А 12 грн/дол. – це вже з урахуванням війни та суб'єктивних чинників. «Те, що курс опустився нижче – це результат непрофесійних дій НБУ, який не вжив необхідних заходів вчасно. Тільки зараз регулятор намагається впровадити їх, – констатує експерт. – Зараз ми перебуваємо в ситуації атономіки – військової економіки, яка вимагає надзвичайних дій. У рамках нинішнього законодавства можна було обмежити відтік депозитів і так звані спекуляції. Я кажу “так звані”, тому що це звичайна реакція ринку на те, що відбувається. Це нормальна реакція громадян – забрати депозити, а олігархів – вивести валюту з країни» (<http://for-ua.com/article/1071743>).

Президент Асоціації українських банків О. Сугоняко стверджує, що причиною осіннього падіння нацвалюти є стан платіжного балансу. «Негативний торговельний баланс, негативний баланс по фінансовому і капітальному рахунку. От і все. А це чинник, який погіршує ситуацію. Якби не війна, було б те саме», – говорить він (<http://svoboda.fm/politics/ukraine/235079.html>).

Президент Асоціації українських банків не бачить жодного правильного рішення у владній команді, яке б стабілізувало курсові коливання. «Діяльність уряду я оцінюю за 10-бальною шкалою на 1. Уряд абсолютно нічого не зробив за весь час, починаючи з 1 березня, для того, щоб у нас не було такого падіння курсу. Вина 75 % на уряді, на його економічному блоці і 25 % – на Національному банку», – стверджує економіст.

О. Сугоняко зазначає, що ні уряд, ні суспільство не розуміють передумов для зміцнення нацвалюти. Гривня буде стабільною при стабільній економіці, основою для якої має стати якісне виробництво. Наше виробництво повинно спиратись на агропромисловий комплекс і промисловість. Саме про ці два потужні чинники забули і люди, і їхні керівники. «Відмовившись від політики фіксованого курсу чи валютного коридору, Нацбанк так і не перейшов до політики таргетування інфляції, а відтак, було втрачено “якір”, до якого уся економіка, зокрема й банки, прив'язують свою діяльність», – вважає експерт Ліги фінансово розвитку А. Блінов. Він твердить, що НБУ

варто було б відновити якийсь орієнтир для того, щоб учасники ринку могли б хоч від чогось відштовхуватися у своїй діяльності та плануванні, чого, за словами експерта, ніхто всерйоз не робить навіть на наступний рік. Водночас експерт додає, що всі розрахунки марні, коли починає діяти психологія, панічні настрої й тотальна недовіра (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2014/11/141111_hryvnia_rate_war_az).

«У громадян з державою на сьогодні стосунки такі: все, що каже держава, треба робити навпаки. Казали, що долари не треба купувати, вийшло, що хто не купив – той дурень. Відповідно, люди починають відверто грати проти держави, і не тому, що вони дійсно проти, а тому, що сама держава веде абсолютно непослідовну політику».

Експерт також звертає увагу й на ще одну деталь: падіння курсу гривні щоденно зменшує вартість капіталів банків, і ця проблема може дуже гостро постати вже за кілька тижнів. Наприкінці жовтня, за підсумками стрес-тестування банків першої групи – найбільших і великих, НБУ дійшов висновку, що понад половина з них потребуватимуть додаткового капіталу на понад 56 млрд грн.

На відсутність послідовної політики нарікає також керівний партнер інвестиційної компанії Capital Times і колишній банкір Е. Найман. «Сьогодні банки стали заручниками непослідовної, безхребетної політики чи, може, взагалі відсутності політики. Взагалі, чи є у нас якась монетарна політика, валютна політика?» – запитує Е. Найман.

Він додає, що все це відбувається тоді, коли «ми маємо справу із двома фактами: на Сході України не громадянський конфлікт, а повноцінна війна, Україна втратила частину території, але жодної відповіді в економічному плані на це немає».

Із цим погоджується і керівник Інституту економічних досліджень та політичних консультацій І. Бураковський. Він каже, що економічна ситуація в країні визначається не тільки циклічною економічною кризою, а й війною, з якою Україна зіткнулася вперше за часи свого існування. А відтак, оцінюючи всі економічні показники, включно з курсом гривні, треба враховувати й людські жертви, і величезну кількість внутрішньо переміщених осіб, і незаплановані витрати на оборону й безпеку, і втрати бюджетних та експортних надходжень через втрату частини території країни.

Одним з факторів у питанні формування курсу гривні називають паніку населення. Люди хочуть зберегти свої заощадження хоча б на колишньому рівні, для чого намагаються купити валюту. За даними НБУ, з початку року українці забрали з банків понад 100 млрд грн через недовіру національній валюті.

«На ринку є зайвий попит на долари, є поняття зайвої ліквідності комерційних банків або зайвої гривні, яка лежить на рахунках. Це продукт діяльності і уряду, і НБУ. Більша частина дефіциту бюджету фінансується за рахунок Центрального банку України. Немає прямого фінансування, все законно відбувається, але участь Нацбанку кожен місяць становить близько

10 млрд грн», – пояснює экс-глава Мінфіну, народний депутат України від Блоку П. Порошенка В. Пинзеник.

На його думку, якщо не взяти під контроль попит на долар, курс буде «лихоманити». «Курс не повинен бути відпущений на волю спекулянтів. А зараз складається ситуація, коли саме вони диктують курс. НБУ не виходить на той ринок з інтервенціями – валютний ринок дуже маленький. Політика інтервенції не повинна бути такою. Нацбанк повинен вести цей курс, а насправді курс веде спекулянт», – заявив експерт.

В. Пинзеник переконаний, що, якщо взяти під контроль пропозицію гривні й правильно провести політику інтервенції, серйозних коливань курсу не буде. «Але я не чую сигналів, які б мотивували і визначали політику. Адміністративні заходи, які пробують приймати, навпаки, ведуть до того, що велика частина обороту переходить у тінь», – резюмував В. Пинзеник.

Надлишковий попит на іноземну валюту викликаний двома причинами, вважає декан фінансово-економічного факультету Львівського інституту Університету банківської справи НБУ В. Рисін. По-перше, на внутрішній ринок не надходить достатньої кількості валюти (тому що експортери не надто поспішають завозити валютну виручку); по-друге, населення створює запаси іноземної готівки (щоб захистити свої заощадження). Водночас панічні настрої населення не можна вважати основним фактором зростання курсу, переконаний економіст. За його словами, більшість факторів, які нині впливають на гривню, не належать до валютного ринку. Курс в основному формують загальноекономічні й політичні чинники. Тому для стабілізації гривні потрібно спочатку створити таку загальноекономічну ситуацію, щоб не було негативного впливу на фінансовий ринок. Тоді курс стабілізується самостійно – і жодного державного втручання не знадобиться (<http://gazeta.lviv.ua/economic/2014/11/21/36696>).

Треба враховувати й чинники макроекономічного характеру, зокрема багато чого залежатиме від розвитку політичної ситуації. Потрібно вирішити ситуацію з воєнними діями в країні: якщо буде досягнуто домовленостей у цій сфері дипломатичним шляхом, – це вже буде перший позитивний чинник. Інша проблема, яку треба вирішити, – притік інвестицій. У складних умовах ніхто не вкладатиме гроші в українську економіку, бо це ризик їх втратити.

Отже, нині далеко не все залежить від дій Національного банку, хоча слід погодитися, що його політика була дещо непослідовною. Спочатку вживали адміністративних заходів, які результатів не дали. По суті, валюта перетікала на чорний ринок, де курс був близьким до реального. Сьогодні, навпаки, перейшли до ринкового ціноутворення, оскільки існує думка, що ринок зможе сам знайти рівноважний курс. З погляду економіки, цей хід більш правильний. Але незрозуміло, який він дасть результат у підсумку, якщо досі стоїть питання нестачі валюти, що, натомість, може провокувати зростання курсу.

Девальвація української гривні відбувається також і через психологічний фактор, пов'язаний із втратою Криму та окупацією Донбасу, зазначив економічний експерт, керівник проектів організації «Ліга громадського

розвитку» А. Блінов. «Коли країна щось втрачає, національна валюта девальвує навіть через психологічні фактори», – зазначив він.

На думку А. Блінова, питання територіальної цілостності України та її майбутнього впливають на національну одиницю країни. «Є психологічні моменти у цій справі – відхід Криму, втрата значної частини Донбасу. Ми розуміємо, що усі борги залишаються центральній владі. Чим менше залишається територій, тим більшого боргового тиску зазнає територія, що залишилася», – констатує експерт (<http://sockrainia.com/news/12196>).

З приводу можливості виправити ситуацію на валютному ринку та не допустити подальшого падіння гривні експерти висловлюють різні пропозиції. На думку президента Українського аналітичного центру О. Охріменка, курс 12 грн/дол. є реальним, якщо робити правильні кроки. В іншому разі він може перетнути психологічну межу 20.

За словами О. Охріменка, у Нацбанку є напрацювання щодо подолання курсових криз, які, однак, чомусь не використовують. «Свого часу В. Ющенко використав так званий вторинний ринок державних цінних паперів, фактично помінявши інтерес з валюти на гривню, – розповідає експерт. – У 2012 р. після виборів відбувся сплеск-попит на валюту, почали проводити аукціони і регулювати кількість грошей на міжбанку. В результаті в кінці 2012 отримали ревальвацію гривні (хоча ще в листопаді була девальвація). Тобто методи напрацьовані».

Великий вплив вкладів і недовіра громадян до гривні говорять про те, що стратегічно це питання Національний банк не контролює та не впливає на ці показники. На руках у громадян налічується понад 90 млрд дол. Це говорить про потенціал банківської системи, який залишається поза увагою Нацбанку, підкреслює О. Охріменко (<http://ua.racurs.ua/672-kurs-grivnya-valyuta>).

«Можливо, комусь це здасться парадоксальним, але слід скасувати майже всі адміністративні обмеження Нацбанку, – вважає экс-заступник глави Нацбанку О. Савченко. – Адже такими обмеженнями ми привели до того, що валютні ринки України формуються за межами регулювання Нацбанку. Приклад: декілька експортерів залишають валютну виручку за кордоном, там продають її імпортерам, щоб ті здійснювали імпорт, уникаючи адміністративних утисків і валютних ризиків. Те ж саме з готівковим ринком, він переходить за межі України – є у Варшаві, навіть у Лондоні. Своїми діями ми витісняємо організований ринок з України. Про це свідчить той факт, що на міжбанку кожен день продається все менше і менше доларів».

До того ж надмірна кількість адміністративних обмежень доводить до абсурду саме поняття депозит: я приніс гроші для депозиту й матиму проблеми, коли забиратиму його.

Скасування адміністративних обмежень підтримує також О. Охріменко: «Адміністративні обмеження справді можуть ефективно діяти, але максимум місяць. Якщо це триває довше, вони вбудовуються в ринок. По суті, саме вони ринок ліквідували. Ми не маємо наразі плаваючого курсу гривні, у нас маніпулятивний адміністративний курс. Друга фундаментальна умова –

припинити друк грошей (емісію), яка не забезпечена товарною масою. Це набагато складніше, ніж ліквідація адміністративних обмежень. Адже зупинка емісії означає початок економічних реформ, скорочення витрат державного бюджету (за моїми підрахунками, на 30 %). Це вельми непопулярно, вимагає дуже швидких майстерних дій, причому соціально виправданих і справедливих. Скороченням когорти чиновників тут не обійдеться, мова йде про скорочення кількості ВНЗ, лікарень, шкіл – про непопулярні речі. Хтось має це почати робити».

Ректор Міжнародного інституту бізнесу, професор, екс-заступник глави НБУ О. Савченко свої рекомендації щодо можливостей зупинити падіння гривні й розвал фінансової системи України виклав у публічному зверненні до Президента, Прем'єр-міністра та глави НБУ, оприлюдненому тижневиком «Дзеркало тижня» (<http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ne-mozhna-navchitisyakeruvati-groshima-za-instrukciyami-.html>).

Експерт пропонує вдатися до таких кроків.

«1. Збільшити пропозицію доларів на організованому легальному валютному ринку України.

1.1. Закрити нелегальні канали втечі капіталу з України за допомогою офшорів (у тому числі денонсувати угоду про уникнення подвійного оподаткування з Кіпром), фіктивного імпорту (долари пішли за кордон, а товари в Україну не зайшли), фіктивного експорту (товари пішли за кордон, а долари в Україну не зайшли). Для належного контролю за такими операціями запровадити режим платежів T+2 за валютними платежами, які перевищують 10 тис. євро. Валютні платежі та валютообмінні операції на суму понад 100 тис. євро мають бути перевірені та завізовані відповідальними працівниками НБУ й Державної фіскальної служби України (зокрема, Держмитниці) з обов'язковим оприлюдненням повної інформації на офіційних сайтах відповідних відомств для громадського контролю та уникнення корупції. Такий режим має діяти один місяць.

1.2. Податково стимулювати повернення капіталу в Україну шляхом стягування ПДВ одночасно з авансовими проплатами по імпорту, а також відшкодовувати ПДВ експортерам лише після повернення валютної виручки, за всіма контрактами.

1.3. Скасувати всі адміністративні обмеження за операціями з депозитами, скасувати примусовий продаж валютної виручки та інших валютних надходжень, скасувати податок з продажу валюти й податок на депозити.

1.4. Закрити експорт Росії в Україну за всіма позиціями за винятком енергетичних ресурсів.

2. Зменшити пропозицію гривні на готівковому й міжбанківському ринках України.

2.1. Радикально зменшити частку ВВП, яка перерозподіляється через держбюджет і соціальні фонди (на сьогодні понад 50 % ВВП, треба – не більше 33 % ВВП). Такий крок значно збільшить обігові кошти бізнесу й доходи українців, що створить додатковий попит для зростання ВВП і

забезпечить його фінансування відповідними грошовими ресурсами. Більше того, це припинить емісійне фінансування державного бюджету Національним банком України, що позитивно й радикально вплине на курс гривні. Без такої реформи бюджету й пенсійної системи курсова катастрофа неминуча. Такі реформи уряду і є базою отої загадкової реформи, про яку багато розмов, але мало дій і розуміння її суті. Такі дії уряду будуть непопулярними, адже відбудеться істотне скорочення вищих навчальних закладів, шкіл, лікарень, районів, міністерств, чиновників, пенсіонерів з космічними пенсіями... Скорочувати треба все, крім видатків на армію й культуру.

3. Негайно розпочати політику інфляційного таргетування. Без такої політики відпускати курс не лише безвідповідально, а й шкідливо!

3.1. Плаваючий курс. Плаваючий курс – це невід’ємний елемент монетарної політики інфляційного таргетування. Без запровадження іншого якоря стабільності монетарна політика призводить до розпаду валютно-фінансової системи, особливо в умовах неконтрольованої емісії, що зараз і відбувається в Україні! Спочатку – протягом не менш як рік – плавання курсу має бути керованим, а потім – вільним. Валютні інтервенції центрального банку повинні бути неперіодичними і пояснюваними, тобто мусять розв’язуватися разові, ситуативні проблеми, які виникають на валютному ринку.

В умовах плаваючого курсу логічно і правильно взяти під контроль інфляцію. Причому на першому етапі – один рік – я рекомендую запровадити м’яке інфляційне таргетування, яке відповідало б керованому, вільному плаванню курсу гривні в рамках курсового коридору від 13 до 17 грн/дол. на 2014–2015 рр.

М’яке інфляційне таргетування допускає як високі рівні інфляції (але не вище 10 %), так і гнучкі межі такого таргетування. На 2015 р. НБУ варто встановити мету щодо інфляції 8–12 %. Ще раз наголошую, що в рамках інфляційного таргетування центральні банки не втрачають повністю можливості впливати на валютний курс. Цей вплив може бути як прямим (за допомогою валютних інтервенцій), так і опосередкованим (через управління ставками грошового ринку), які на 2014 р. оптимально встановити на рівні 22 % з можливістю відхилення до 2 п. п. за кредитними і депозитними операціями НБУ, а на 2015 р. зменшити цей рівень до 10 % з відхиленням 1 п. п., причому зменшення ставок має бути плавним у міру зменшення інфляції та стабілізації курсу.

3.2. Необхідно кадрово підсилити НБУ й економічний блок уряду справжніми міжнародно-визнаними професіоналами. Справа у тому, що центральні банкіри мають не лише знати, що і як робити, а й відчувати грошові, валютні ринки та макроекономічні пропорції – це справжнє мистецтво. Не можна навчитися керувати навіть автомобіль за інструкціями, а що вже казати про управління грошово-кредитними і валютно-курсними механізмами. Та навіть просте виконання наведених рекомендацій

гарантовано зупинить падіння гривні, більше того, курс відкотиться до 14–15 грн/дол.», – переконаний О. Савченко.

Президент Українського аналітичного центру О. Охріменко вважає, що ситуація з національною валютою залежить від уряду й керівництва НБУ. «Якщо управляти НБУ та Міністерством фінансів будуть професіонали, то ми можемо побачити повернення курсу і до 12 грн/дол. Якщо все залишиться, як зараз, то чекаємо курсу по 20 грн/дол.», – прогнозує О. Охріменко. На його думку, курс може злетіти перед новорічними святами. «На сьогодні всі фактори говорять про те, що курс буде рости. Найближчим часом курс буде близько 16 грн/дол., а до Нового року буде 20. Ризик такий існує. Не можу сказати, що ймовірність такого сценарію 100 %, але це цілком може статися», – вважає він (<http://finance.obozrevatel.com/business-and-finance/58302-ekspert-rasskazal-skolko-budet-stoit-dollar-k-novomu-godu.htm>).

Не бачить шансів на здорожчання гривні й виконавчий директор Фонду Блейзера О. Устенко. «Є величезна кількість ознак щодо того, чому гривня знаходиться під еволюційним тиском, перед усім у нас є торговельний дефіцит – і як наслідок цього дефіциту в нас є дефіцит рахунку поточних операцій. Для економістів завжди це є сигналом того, що певна грошова одиниця знаходиться під девальваційним тиском», – зазначив експерт. За його словами, другою причиною є обсяги золотовалютних резервів, які не дають змоги перейти до фіксованого курсу. Третя причина, яку озвучив О. Устенко, це співробітництво з МВФ, вимогою якого є гнучкий курс.

Невтішний прогноз щодо курсу валют дають аналітики інвесткомпанії ІСУ, якою раніше володіла глава НБУ В. Гонтарева. Вартість гривні, за їхніми розрахунками, коливатиметься в діапазоні 16–17 од. за 1 дол. у 2015 р. і 17–18 од. за 1 дол. США у 2016 р. (http://economics.lb.ua/finances/2014/11/18/286456_grivna_padat_sleduyushchie_dva.html).

Водночас економічний експерт О. Жолудь вважає, що до кінця року курс опуститься нижче 14 грн/дол. Це стане можливим тоді, коли мине хвиля паніки. О. Жолудь вважає, що для нормалізації курсу треба створити більш глибокий валютний ринок, тобто збільшити обсяг валюти на міжбанку (<http://news.finance.ua/ua/news/~/338281>). «Одна з найбільших проблем, яка може викликати значні перепади курсу протягом дня, – це незначні обсяги валюти на міжбанку. Їх потрібно наростити. Один з варіантів – більш активне просування ідей продажу ф'ючерсних контрактів на валюту. Відповідно, це збільшить кількість операцій і зменшить вагу кожної окремої домовленості, яка може тягнути курс в ту чи іншу сторону», – переконаний експерт.

Головний аргумент фінансистів, що ставлять на здешевлення долара, – це поступова активізація експортерів. «Хоч і повільно, але пропозиція валюти на безготівковому валютному ринку плавно зростає. Компаніям потрібно вести господарську діяльність в країні, і вони поступово повертають частину своєї валютної виручки. До того ж наприкінці податкового періоду потрібно буде робити відрахування до держбюджету. А в міру зростання пропозиції долара курс гривні повинен зміцнюватися.

Глобально, думаю, ми повинні вийти на діапазон 14,90–15,20 грн/дол.», – підкреслив голова правління банку «Хрещатик» Д. Гриджук (<http://ua-ekonomist.com/8787-bankri-znayshli-klka-prichin-dlya-zmchnennya-grivn.html>).

Саме активізацією експортерів експерти пояснюють продовження Нацбанком старих вимог. «Експортна валюта потроху продовжує заходити в країну, може тому Нацбанк і вирішив продовжити умову з продажу 75 % виручки, і не знижувати планку до 50 %, як говорилося раніше. Думаю, чим ближче буде кінець року, тим більше буде цієї виручки», – сказав заступник голови правління банку «Фінанси та кредит» І. Львов.

На зміцнення гривні грає ще й скорочення імпорту. Після подорожчання через девальвацію національної валюти імпорتنі товари не користуються великим попитом у населення, тому багато постачальників зменшують обсяги їх завезення в Україну. «Валютний ринок поступово виходить в точку рівноваги – як за обсягами експорту/імпорту, так і за курсовим ціноутворенням», – зазначив радник голови Євробанку В. Невмержицький.

На думку президента Центру антикризових досліджень Я. Жаліла, Нацбанк має вести більш жорстку політику в напрямі відсікання спекулятивних операцій і забезпечення виконання законодавства: «Якщо написано, що експортер має протягом певного періоду часу продати частку своєї валютної виручки, то він це мусить робити. Якщо цього не відбувається, слід говорити, що країна не веде війни і не мобілізує свої ресурси. Будь-які реформи не дадуть швидкого ефекту. Тому я б їх не розглядав як чинники для стабілізації курсу. Що може вплинути на стабілізацію курсу гривні? Перше – збільшення експорту того, що у нас є. Варто очікувати зростання надходжень від експорту продукції аграрного сектору. Треба скористатися тим, що наприкінці року, як правило, потрібна гривня: населенню – тому що Новий рік, бізнесу – бо традиційно здійснюються певні платежі. Тому ті, хто набрав забагато валюти, намагатимуться її скидати. І це сприятливий момент, адже курс високий», – прогнозує Я. Жаліло.

Не слід при цьому запроваджувати активне фіскальне стиснення, радить експерт. В умовах, коли в країні триває війна, зменшувати соціальні видатки, які битимуть по болючих питаннях, – це дуже великий ризик для стабільності в країні. До речі, в одній із своїх останніх доповідей МВФ уперше заговорив про стимулюючу фіскальну політику (що є певною сенсацією, адже раніше фонд був на боці фіскального стиснення).

«Відновити довіру до Національного банку важко. Не коментую кадрових питань, але констатую: та політика, яка проводиться Нацбанком останнім часом, не є сприятливою для довіри, не є перспективною, стабільною, прямо скажемо, є достатньо корупційноємною. Банківську систему не можна змінити за один день, потрібні ефективні кроки. На жаль, ми не бачимо антикризової програми, яку Нацбанк готовий анонсувати», – констатує експерт.

Незалежна асоціація банків України (НАБУ) як антикризові заходи запропонувала Національному банку України скасувати проведення

валютних аукціонів і підвищити облікову ставку до рівня прогнозованої інфляції. Свої пропозиції НАБУ виклала в листі про заходи щодо стабілізації валютного ринку на адресу Нацбанку (<http://news.finance.ua/ua/news/~/339192>).

У НАБУ вважають, що проведення аукціонів не задовольняє навіть 1 % відкладеного попиту на валюту, лише збільшує його, а отриманий курс не відображає ринкового або зваженого. Унаслідок цього більшість експортерів не поспішають заводити експортну виручку в Україну, намагаючись проводити розрахунки за її межами, або використовують різні схеми розрахунків, на які банки не можуть вплинути.

Крім того, банкіри зазначили, що наявність різних домовленостей про валютний курс є негативним сигналом для бізнесу й погіршує очікування зростання курсу вище «договірного». «Чим швидше ринок сам встановить курс, за яким більшість суб'єктів ринку будуть готові проводити розрахунки, тим швидше ринок наповниться валютою за рахунок збільшення обсягів продажу експортерами валютної виручки», – сказано в листі.

Що ж до облікової ставки, то, на думку асоціації, її треба привести до рівня відповідно до показників прогнозованої інфляції.

Також, на думку експертів асоціації, доцільно збільшити відсоток обов'язкових резервів у Нацбанку за гривневими ресурсами банків, що дасть змогу зменшити грошову масу й знизити спекулятивний попит на валюту. Водночас НАБУ пропонує надати цільову підтримку окремим системним банкам, які можуть відчувати погіршення ліквідності, з одночасним обмеженням активних операцій цих банків.

У НАБУ зазначили, що регулятор повинен сприяти хеджуванню банками ризиків на валютному ринку, у тому числі врегулювати питання застосування пенсійного збору до операцій СВОП з метою відновлення практично єдиного інструменту перерозподілу ліквідності в банківській системі в умовах кризи.

Асоціація закликає проводити більш відкриту політику діяльності Нацбанку й публікувати офіційну статистику з детальними розрахунками та джерелами отримання вихідних даних. «Як показала практика, використання окремих, не комплексних заходів, або використання не відпрацьованих заходів, або нестача детальної доступної інформації призводять до панічних наслідків серед суб'єктів ринку і лише збільшують паніку і розхитування валютного курсу», – сказано в листі НАБУ.

Банкіри вважають, що політика проведення валютних аукціонів себе вичерпала. «Вона впливала на ринок, стримуючи його, але досить сильно обмежувала можливості клієнтів банків з купівлі валюти. У мене є відчуття, що ринок наблизився до балансу. Валюти на міжбанку продається більше, ніж раніше. На цьому тлі НБУ, можливо, варто було б зробити наступний крок у бік лібералізації валютних торгів. Але я не думаю, що регулятор буде поспішати. Швидше за все, найближчим часом нинішня практика буде збережена», – вважає радник голови правління Євробанку В. Невмержицький.

Деякі учасники ринку вважають, що дії НБУ допомагають посилити позиції гривні. «На сьогодні можна відзначити тенденцію до зниження курсу. Попит у касах також значно знизився. Можливо, рівноважний курс починає формуватися. Адміністративні заходи діють. Продовження норми по 75 % обов'язкового продажу, на мій погляд, швидше позитивно, так як частково експортери звикли до цієї цифри, а імпортерам легше закривати свої покупки», – говорить начальник управління казначейства Індустріалбанку Г. Литвинов.

Відмова НБУ від своєї політики може впливати на ринок негативно, оскільки багато гравців поки не готові до лібералізації. «Ослаблення адміністративних заходів на валютному ринку поки дуже ризиковано. Нацбанк не впливає на темп реформ – на залучення стабільних іноземних інвестицій і скорочення державних витрат. НБУ може боротися тільки із симптомами важкої економічної хвороби. Аукціони – це просто жарознижувальне, яке не дає пацієнтові згоріти. Треба спочатку хоча б трохи підлікувати пацієнта реформами, переконати іноземців та експортерів у серйозності намірів реформувати економіку. Після цього, маючи черговий транш від МВФ, можна думати про послаблення адміністративних заходів на валютному ринку, у тому числі і про скасування аукціонів», – говорить керівник одного з банків з іноземним капіталом.

У НБУ розглянули пропозиції Незалежної асоціації банків України про припинення проведення валютних аукціонів як малоефективного, на думку асоціації, механізму пошуку рівноважного курсу. Про це повідомляється на сторінці регулятора в соцмережі Facebook з посиланням на заяву голови НБУ В. Гонтаревої на черговій нараді з керівниками 40 найбільших банків 24 листопада. «Зазначена пропозиція НАБУ не знайшла підтримки серед присутніх. Більшість банкірів закликали Національний банк продовжувати практику проведення щоденних аукціонів з продажу іноземної валюти», – ідеться в повідомленні.

Глава НБУ підтримала пропозицію продовжити проведення щоденних аукціонів, але зазначила, що банки повинні вказувати реальні котирування валют, щоб не перешкоджати пошуку рівноважного курсу гривні. «Незабаром Національний банк України розгляне можливість переходу до форми традиційного голландського аукціону та скасування індикативного курсу», – наголошується в повідомленні з посиланням на заяву В. Гонтаревої.

20 листопада стало відомо про те, що Мінфін і НБУ, відповідно до рекомендацій місії МВФ, створюють координаційний комітет високого рівня з метою реалізації узгодженої грошово-кредитної, боргової та бюджетно-податкової політики. У нього входять голова НБУ й керівник структурного підрозділу Нацбанку, який відповідає за проведення грошово-кредитної політики, а також міністр фінансів і керівник структурного підрозділу Мінфіну, відповідальний за проведення боргової політики. За словами В. Гонтаревої, така співпраця й солідарна відповідальність уряду та Нацбанку сприятимуть стабілізації валютного курсу й поліпшенню умов на грошово-кредитному ринку.

Серед стабілізаційних відносно курсу гривні заходів Нацбанку аналітики звертають увагу на деякі досить неоднозначні наміри, озвучені главою НБУ В. Гонтаревою. Зокрема, ідеться про ініціювання законодавчих обмежень дострокового зняття депозитів, а також розрахунків готівкою на суму в еквіваленті до 1 тис. євро (<http://gazeta.dt.ua/finances/depozitni-i-bezgotivkovi-iniciativi-nbu-scho-koli-navischo-.html>).

Аргументи В. Гонтаревої на користь таких кроків раніше вже неодноразово наводилися банкірами: нині будь-який депозит – це фактично вклад до запитання, через що банківська система постійно перебуває під загрозою втрати ліквідності за будь-якої хоч трохи серйозної паніки вкладників. Із цієї ж причини регулятор нібито й змушений був поточного року запровадити часткові обмеження на зняття депозитів.

Подібних дій від НБУ очікували ще в лютому 2014 р., але відомство пішло іншим шляхом, вирішивши видавати рефінансування та стабілізаційні кредити. У результаті проведена емісія стала фактором девальвації та ще більшого підриву довіри до гривні, Нацбанку й банківської системи, у складі якої продовжує множитися кількість неплатоспроможних банків.

Самі банки, так і не дочекавшись мораторію, ще з весни почали пропонувати вкладникам короткі депозити терміном на один-три місяці при стабільно високих відсоткових ставках – у середньому 19–20 % річних. Ситуація дещо стабілізувалася в липні – серпні. За даними аналітиків «Стандарт-рейтинг», тодішнє значне зниження короткострокових ставок за депозитами допомогло довгостроковим і середньостроковим вкладам знову посісти належні їм лідируючі позиції. Падіння ж вартості короткострокового ресурсу, на думку експертів, стало першим позитивним сигналом для банківської системи, який побічно вказував на поліпшення ліквідності банків.

Та невдовзі вплив вкладів із системи відновився. За даними НБУ, загальний обсяг депозитів у національній валюті у вересні порівняно із серпнем справді збільшився на 2,5 % (з початку 2014 р. зменшився на 7,8 %) – до 389 млрд грн. Але сталося це за рахунок зростання залишків на депозитних рахунках юридичних осіб на 11,1 % (з початку року – на 7,5 %) – до 181,5 млрд грн. При цьому залишки на рахунках фізичних осіб усе ж таки зменшилися – до 207 млрд грн (з початку року – на 18 %).

Обсяг депозитів в іноземній валюті за вересень знизився на 4,2 % (з початку 2014 р. – на 21,9 %) – до 24 млрд дол., у тому числі обсяг депозитів юросіб зменшився на 3,3 % (з початку року – на 13,8 %) – до 8,9 млрд, а депозитів фізосіб – на 4,8 % (з початку року – на 34 %) – до 15,1 млрд.

З початку року, незважаючи на всі часткові обмеження і вербальні вмовляння, вплив вкладів із системи перевищив 104 млрд грн (переоцінка валютних кредитів через девальвацію не береться до уваги). Крім того, більшість «забраних» депозитів усіма правдами й неправдами конвертуються в іноземні грошові знаки, лише підкріплюючи ажіотаж на валютному ринку. Тож імовірно, що загальна заборона на зняття депозитів до закінчення терміну їх вкладення може стати ефективним способом боротьби з

подібними явищами. «Треба розуміти, що НБУ представлений не лише першою особою, а й багатьма людьми, які працюють там уже давно, мають накопичений досвід роботи в кризових умовах і в схожих ситуаціях використовують саме цей досвід. Обмеження на дострокове зняття депозитів успішно застосовувалося раніше – і 2004, і в 2008–2009 рр. Очевидно, цей досвід минулих років підказує їм, що потрібно робити саме так», – пояснює О. Вальчишен, керівник аналітичного центру ІК «Інвестиційний капітал Україна».

Інше питання, як намір НБУ оформити законодавчо обмеження на дострокове зняття депозитів позначиться на довірі клієнтів. До останнього часу банківський регулятор відмовлявся від цієї ініціативи, пояснюючи це небажанням погіршувати й без того низький рівень довіри вкладників до банків. «Ідея законодавчо обмежити можливість дострокового зняття вкладів загалом правильна. Це – одна з причин уразливості банківської системи і, як наслідок, одна з причин високих кредитних ставок. Адже банк не може прийти до своїх позичальників і сказати: “Вибачте, але вкладник забрав свій депозит достроково, тому кредит ми теж попросимо погасити достроково”. Єдине, що таке рішення треба було приймати в нормальних умовах. Зараз це ще більше дратуватиме людей», – говорить Д. Боярчук, виконавчий директор «CASE-Україна».

Однак очевидно й те, що, як і будь-яке адміністративне обмеження, воно може мати лише обмежений ефект – як тимчасовий засіб боротьби з панікою. І в такому разі його треба було б запроваджувати набагато раніше та не як часткове, а як всеосяжне і без жодних винятків. Сьогодні цей захід уже, найімовірніше, не принесе особливої користі, лише зміцнивши недовіру клієнтів до банків. Для регулятора в нинішній ситуації як ніколи важливо зважувати кожну публічну заяву й прийняте рішення, щоб ще більше не підігрівати вирування пристрастей на ринку.

Обмеження розрахунків готівкою 1 тис. євро, також озвучене головою Нацбанку, на її думку, має «збалансувати банківську систему» й надати нарешті регулятору можливість відмовитися від адміністративних методів регулювання сектору. «Готівкові операції обмежують керованість монетарною політикою. Тому всі центробанки намагаються стимулювати розвиток безготівкових операцій в економіці. У наших умовах це ще стимулюється впливом депозитів з банківської системи, збільшує обсяг коштів “під матрацом” і, відповідно, зменшує керованість монетарними агрегатами. Тому НБУ і порушує питання про обмеження готівкових рахунків, оскільки це створює канал повернення коштів у банківську систему», – пояснює Д. Боярчук.

Дійсно, збільшення частки безготівкових розрахунків – корисна і потрібна тенденція, яка, до речі, в Україні давно й планомірно розвивається. Крім підвищення монетарної керованості, це ще й один із ключових методів контролю над тіньовими оборотами коштів. За далеко не найсміливішими оцінками, близько 50 % української економіки перебуває в «тіні». За даними Фонду Блейзера, торік, наприклад, 175 млрд дол. було зароблено легально й

ще 155 млрд дол. – нелегально. Звісно, у таких умовах будь-які методи, здатні поліпшити це співвідношення, мають вітатися. Але надлишковий тиск на бізнес у цьому випадку може дати зворотний ефект. О. Вальчишен також не виключає можливості, що ця ініціатива призведе до відходу в «тінь» тих підприємств, які до цього моменту працювали чесно. «Економічне падіння в Україні вже набуло всіх ознак депресії, відбувається скорочення економічної активності в дуже багатьох секторах. Зараз досі ще не вирішено дуже багато проблем на макрорівні, ситуація залишається вкрай складною, тому будь-які додаткові обмеження посилюють бажання підприємців уникати ризиків, це природно», – пояснює економіст.

Безготівкові розрахунки поступово скорочувалися протягом останніх років, і не зовсім зрозуміло, навіщо цей процес, що розвивається природно, штучно дотискати, ризикуючи зламати пружину, яка його штовхає. І так, за статистикою Держфінмоніторингу, кількість отриманих ним повідомлень про фінансові операції в III кварталі ц. р. порівняно з торішніми показниками збільшилася на 31 %, і 97 % цієї інформації надали саме банки. І не далі як 6 лютого 2015 р. набирає чинності закон № 1702-18, згідно з яким під фінансовий моніторинг підпадатимуть будь-які платежі фізичних і юридичних осіб, що перевищують 15 тис. грн.

Різде зниження лімітів готівкових угод, з одного боку, покликане підкріпити додатковою ліквідністю банки, завдяки цілком офіційним комісіям за обслуговування транзакцій і не цілком офіційним трюкам банківських казначейств з «притримуванням» переказуваних коштів. З іншого – неминуче призведе до збільшення адміністративного навантаження і на банки, і на Держфінмоніторинг. При цьому ніяких реальних позитивних результатів у боротьбі з відмиванням коштів це не гарантує, тому що збільшення звернень до правоохоронних органів, на жаль, не є стимулом для їхньої активної діяльності.

Крім того, згідно з рекомендаціями FATF, міжнародної організації по боротьбі з відмиванням грошей, надлишковий тиск на систему загрожує так званім деризикінгом – феноменом, при якому банки завершують або обмежують ділові відносини з клієнтами, щоб уникнути ризиків. З одного боку, відмовляючи умовно підозрілим клієнтам, банки можуть зіпсувати відносини з цілком благонадійними компаніями, з іншого – у разі відмови в обслуговуванні «ланцюжок брудних грошей» губиться, як і сам сенс виконання рекомендацій FATF, оскільки до обмеження тіньових потоків такі дії не призводять. Але страх викликати вогонь на себе і втратити ліцензію може виявитися сильнішим за ці аргументи.

Тобто подальше обмеження безготівкових розрахунків в ідеальному середовищі мало б виключно позитивний ефект, тому що значно здешевило б обслуговування грошового обігу, знизивши витрати на транспорт і охорону, підвищило б ліквідність банків, допомогло б наповнити бюджет. Але в Україні середовище дуже далеке від ідеального, тому ризики в нинішніх умовах значно переважають потенційні вигоди. Так, багато з тих, хто ще якийсь примудрявся працювати в правовому полі, будуть поставлені в умови,

які змушують з цього правового поля вийти або перестати працювати в принципі. І якщо це обмеження стане складно легально обійти (наприклад, подрібнивши платіж на менші суми), чимало потенційних угод або не будуть укладені взагалі, або перейдуть у так званий неформальний вид (без офіційних договорів, рахунків і платіжок). Причому валютою розрахунків при цьому буде аж ніяк не гривня.

Варто також враховувати, що обмеження готівкових розрахунків, що подається як загальноприйнята в Європі практика, насправді в Європі передбачає в рази більшу суму й запроваджене з міркувань зручності розрахунків і їхньої безпеки.

Тож обмеження готівкових розрахунків справді могло б розглядатися як досить корисна ініціатива й крок до європейських стандартів. Орієнтуватися на європейські норми логічно й правильно, але тільки якщо це робити вчасно та за умови, що аналогічні стандарти запроваджувалися б і в інших суміжних сферах, формуючи належну фундаментальну базу. А так, у нинішніх економічних і політичних умовах різке зниження планки може розвернути назад непогану тенденцію зростання безготівкових розрахунків, загнавши назад у «тінь» значну частину їх нинішніх оборотів, зазначають експерти.

Отже, як видно з експертних оцінок, заходи НБУ щодо стабілізації національної валюти не відзначаються послідовністю й нагадують кидання з боку в бік. Обмеження запроваджуються, скасовуються, запізнюються або, навпаки, виявляються поспішними. Це робить будь-яке прогнозування майбутнього фінансового сектору неможливим. Водночас, як вважає О. Вальчишен, «ринку не може сам себе відрегулювати, і український досвід, як і досвід інших країн, показує, що ринки не завжди ефективні, і збалансуватися їм мають допомагати рішення влади. Адже, так чи інакше, ринок переслідує свої комерційні вигоди, а влада – загальнонаціональні». Однак доти, доки НБУ балансує, намагаючись догодити і банкам, і владі, і бізнесу, рішень, які змогли б виправити ситуацію, не буде. Адже очевидно, що точкові заходи ні економіку, ні банківський сектор не рятують. Єдиний шанс на порятунок – впровадження реанімаційного комплексу всіх уже багаторазово анонсованих реформ. Певні стабілізаційні сподівання експерти покладають також на черговий транш міжнародної фінансової допомоги (2,8 млрд дол. від МВФ, 500 млн дол. – від Світового банку і 500 млн євро – від Євросоюзу). Вона могла б стати доречною для стабілізації поточної курсової ситуації.

Націоналізація приватної власності (майна) в Україні: пропагандистське гасло чи економіко-правова необхідність?

(Закінчення. Початок у попередньому номері)

2. Іноземний досвід націоналізації майна

Великий практичний досвід націоналізації власності, накопичений у розвинутих державах, насамперед європейських. Як зазначають у своїй фундаментальній роботі вітчизняні науковці Ю. Макогон і В. Ляшенко, у різні історичні періоди доволі значного поширення процеси націоналізації набули у Великій Британії, Італії, Австрії і, особливо, у Франції. Причому у Франції, де в суспільстві традиційно поширені ліві погляди, вагому роль у здійсненні націоналізації відіграли політичні чинники. Тому саме французький досвід націоналізації особливо цінний для умов України, де на необхідності націоналізації великої приватної власності наполягають не лише традиційні апологети державної власності й соціалістичного суспільного ладу – комуністи, а і їхні закляті ідеологічні опоненти з ВО «Свобода».

Зокрема, у Франції протягом останнього більше ніж 70-річного періоду її історії відбулися три широкомасштабні хвилі націоналізації власності. Під час першої у 1936–1937 рр. було націоналізовано воєнну промисловість і залізницю.

Наприкінці Другої світової війни і в перші повоєнні роки тимчасовим урядом на чолі з генералом де Голлем було ухвалено закони про націоналізацію вугільних шахт, автомобільних й авіаційних заводів, підприємств повітряного сполучення, деяких ЗМІ тощо. У 1945–1946 рр. було націоналізовано центральний банк і чотири провідні комерційні банки, на які в той час у Франції припадало 55 % депозитів, 34 страхові компанії (які акумулювали 62 % страхових премій у Франції), приватні електричні та газові компанії. Причому заводи автомобільні й авіаційні заводи було фактично націоналізовано через співробітництво їхніх власників з фашистами.

Під час проведення націоналізації у Франції вагому увагу було приділено формуванню нових важелів фінансової політики держави. Зокрема, крім націоналізації зазначених вище банківських і страхових установ, було створено Національну кредитну раду, до складу якої входили міністр фінансів (президент ради), керуючий Банком Франції (головавав у раді за відсутності міністра фінансів) і 43 інші члени ради – представники фінансових установ, підприємців і профспілок. Спочатку, за задумом, Національна кредитна рада передбачалась як консультативний орган при уряді Франції. Утім поступово вона перетворилася на орган з розробки грошово-кредитної політики, яка, у свою чергу, фактично

підпорядковувалася бюджетній політиці й була розрахована на надання допомоги в реалізації економічних планів і програм уряду.

Як наголошують учені, найбільш послідовною та масштабною у Франції стала третя хвиля націоналізації приватної власності, проведена у 1982 р. соціалістами на чолі з президентом Ф. Міттераном. Було підготовлено й ухвалено закон про націоналізацію, у якому було визначено основні принципи і форми контролю та управління державним сектором економіки. Передбачалося, як наголошують Ю. Макогон і В. Ляшенко, що націоналізація забезпечить істотні якісні зрушення у структурі, функціях та завданнях державного сектору економіки з тим, щоб він став основою здійснення ефективної економічної політики. У лютому 1982 р. було остаточно затверджено план націоналізації п'яти промислових груп, 39 банків і двох фінансових установ.

Рішення про проведення націоналізації базувалося на трьох основних принципах адміністрації Ф. Міттерана:

- деякі сектори французької економіки за характером їхньої діяльності повинні служити суспільним інтересам, щоб допомогти Франції подолати кризу і вистояти в умовах міжнародної конкуренції;

- в епоху прискорених технологічних перетворень великі виробництва повинні використовувати свої «ноу-хау» для впровадження інновацій, що використовуватимуться на благо всього суспільства;

- націоналізовані підприємства можуть служити прикладом нових взаємовідносин між робітником і його робочим місцем.

Галузі, які були націоналізовані в 1982 р., відповідали економічним цілям уряду Ф. Міттерана. Деякі з них лідирували у сфері телекомунікацій, комп'ютерної та авіакосмічної техніки, де, як вважала адміністрація Ф. Міттерана, технологічна незалежність Франції найбільшою мірою була поставлена під загрозу. Інші, такі як сталеплавильні та хімічні підприємства, становили основу виробничих ланцюжків. Також серед націоналізованих компаній були такі, чия діяльність, наприклад у галузі фармацевтики та охорони здоров'я, безпосередньо стосувалася добробуту французького народу. Розширення ж державного сектору у сфері кредитування, на думку уряду Ф. Міттерана, повинно було підвищити ефективність державного контролю над фінансовими ресурсами для здійснення нової індустріальної політики Франції. Закон про націоналізацію забезпечив передачу уряду материнських компаній промислових груп і фінансових установ шляхом передачі акцій цих компаній від приватних власників до уряду. У цьому полягала відмінність зазначеної хвилі націоналізації власності від попередніх, коли шахти, електричні, газові та інші підприємства французький уряд взяв під свій контроль не лише як пакети акцій, а й безпосередньо як майнові комплекси.

Згідно із законодавством про націоналізацію, компенсації приватним власникам за акції націоналізованих компаній, крім банків, які не було допущено до торгів на біржі 1 жовтня 1980 р., дорівнювали найвищому середньомісячному курсу акцій відповідної компанії на біржі протягом

шести місяців – з жовтня 1980 р. до березня 1981 р., скоригованому для відображення змін в капіталі протягом цього періоду за додатковим дивідендом за 1981 р., що дорівнював дивіденду, виплаченому в 1980 р. й збільшеному на 14 % з урахуванням знецінення грошей. Для банків, що не проводили операцій на біржі, термін націоналізації було продовжено до 1 липня 1982 р. Загальна сума компенсації, що була виплачена компаніям, чії акції торгувалися на біржі, значно перевищувала сукупну ринкову вартість цих акцій на період, що безпосередньо передував президентським виборам у травні 1982 р., а також їхню сукупну середню ринкову вартість протягом попередніх шести- і дванадцятимісячних періодів.

Уряд, маючи на меті реалізовувати свою комплексну промислову політику, укладав відповідні контракти з націоналізованими компаніями, кожна з яких повинна була самостійно визначати свої довготермінові ринкові цілі. Закон про націоналізацію не перешкоджав праву іноземців на створення у Франції іноземних банків або ж їх мажоритарну участь у французьких банках.

У результаті третьої хвилі націоналізації державний сектор французької економіки, як наголошують дослідники, збільшився приблизно наполовину. У середині 1980-х років на державних підприємствах або ж на підприємствах, що перебували під контролем держави, працювало близько чверті робочої сили цієї країни, вироблялося до третини промислової продукції та здійснювалося більше третини французьких інвестицій.

Утім на момент націоналізації більшість підприємств, що переходили у власність держави, були збитковим. Витрати на модернізацію компаній, націоналізованих у 1982 р., зросли майже на 42 %. На проведення їх структурної перебудови в 1982–1983 рр. уряд витратив понад 100 млрд франків. У ряді випадків оновлення виробничої структури супроводжувалося скороченням робочих місць і зростанням безробіття. У результаті у Франції загострилися проблеми бюджетного дефіциту та зайнятості.

Невдалий досвід використання націоналізації як засобу економічної політики у Франції, зазначають дослідники, призвів до поразки лівих партій на парламентських виборах 1986 р. Після ж зміни складу парламентської більшості було прийнято Закон «Про методи приватизації», на підставі якого було приватизовано не лише фірми, які були націоналізовані в 1982 р., а також компанії, створені як державні підприємства, і компанії, націоналізовані в 1945р. Разом з тим приватизація не поширювалася на природні монополії: системи газо- й електропостачання, телекомунікації, залізничний транспорт, а також на авіаційну та космічну промисловість. Хоча в подальшому, під тиском Євросоюзу, французький уряд змушений був змінити свою позицію і в цій сфері.

Хвилі націоналізації та приватизації змінювали одна одну й у Великій Британії. Уперше націоналізація була проведена одразу після закінчення Другої світової війни урядом лейбористів (1945–1951 рр.). Було націоналізовано: Англійський банк, видобуток вугілля, чорна металургія,

виробництво кабелю, електроенергетика, газова промисловість, чотири найбільші компанії цивільної авіації та залізничний транспорт.

Законодавчу базу націоналізації становив ряд законодавчих актів про націоналізацію конкретних об'єктів права приватної власності. У цих актах, як правило, містилися положення про заснування державних органів для керування націоналізованими галузями, встановлювався порядок передачі їм або вже існуючим органам державної влади націоналізованого майна, передбачалися правила визначення і виплати компенсацій, а іноді й величина цих компенсацій. Часто також визначався перелік майна, призначеного для переведення в розпорядження відповідного органу державного управління.

У 1960–1970-ті роки націоналізація у Великій Британії неодноразово використовувалася як інструмент економічної політики (наприклад, при ренаціоналізації чорної металургії у 1967 р., націоналізації ряду найбільших судноверфей у 1977 р.), хоча вона більше й не мала масштабів, подібних післявоєнній націоналізації 1945–1951 рр. В 1980-ті ж роки, з приходом до влади консервативного уряду на чолі з М. Тетчер, почалася масштабна приватизація, що тривала майже десятиріччя. Було приватизовано ряд найбільших корпорацій, у тому числі «Брітіш петролеум», «Брітіш телеком». Також було приватизовано електроенергетику й чорну металургію. Приватизація сприяла підвищенню конкурентоспроможності багатьох галузей британської економіки й принесла державі близько 100 млрд дол. США (Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. *Націоналізація і приватизація підприємств (Опыт Франции для Украины): монографія.* – Донецьк, 2009. – С. 86–95).

Деякі вітчизняні фахівці наголошують, що в окремі роки у Франції і Великій Британії обсяг промислового виробництва на державних підприємствах досягав 50 % від загальнонаціонального. Найменший за розміром державний сектор у розвинутих країнах у той період мали США, де на державний сектор припадало 12 % національного виробництва.

«Пік збільшення масштабів державних секторів в економіках розвинутих країн історично пов'язаний з якісними змінами у факторах економічного зростання і стабільності у суспільстві». На думку вітчизняних експертів, стратегічним моментом для цих країн став розвиток сфери соціальних послуг, оскільки ефективність національних економік і соціальна стабільність у розвинутих державах напряму почали залежати від темпів і масштабів розвитку освіти, охорони здоров'я й культури.

У цілому, огляд історії націоналізації приватної власності в розвинутих країнах говорить про прагматизм і циклічність у характері її проведення. Керівництво розвинутих держав за мету націоналізації, як правило, ставило поліпшення умов розвитку відповідних національних економік. У процесі націоналізації держава прагнула подолати ті чи ті вади ринкового механізму регулювання економічної діяльності. Зокрема, приватні підприємства націоналізувалися з метою здійснення бюджетної (тобто за рахунок держави) підтримки їхньої інвестиційної діяльності, вирішення проблем створення нових робочих місць і стимулювання економічного розвитку відповідних

регіонів. «З іншого боку, механізм державної власності об'єктивно знизив ефективність дії ринкових стимулів, і країни стикнулися з необхідністю надання обширної фінансової підтримки націоналізованим компаніям у базових виробничих галузях» (*Державний сектор і функції держави у період кризи / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик, К. М. Агеєва, Д. П. Згортюк. – Київ, 2009. – С. 8–9*).

Тому денационалізація державних підприємств у розвинутих країнах, що часом приходила на зміну їх націоналізації, здійснювалася з метою підвищення їхньої економічної ефективності через більш широке впровадження суто ринкових механізмів у їхній роботу. І хоча політичні чинники відігравали вагомий роль у проведенні націоналізації в розвинутих державах, однак, у цілому, вони, а особливо ідеологічні мотиви, не були панівними при проведенні націоналізації у цих державах навіть протягом історичного періоду, що передував останній глобальній фінансовій кризі.

Як наголошують деякі вітчизняні дослідники, «новий найбільш сильний поштовх до зростання економічної ролі держави надала сучасна фінансова криза. У цьому зіграли роль як економічні, так і політичні фактори. Обвал економік розвинутих країн продемонстрував обмеженість ринкових механізмів до саморегуляції в сучасних умовах. Під натиском кризи для бізнесу й населення держава перетворилася в єдиного гаранта, який був спроможний нейтралізувати її негативні наслідки». Відповідно нанівець зійшла ідеологія ринкового лібералізму й почали набувати широкої популярності численні рецепти державного втручання в економічну діяльність суспільства.

Причому перші антикризові програми саме для банківського сектору, де, власне, і зародилася глобальна фінансово-економічна криза, були розроблені й почали активно втілюватися в життя саме в США. Зокрема, у фінансовому секторі цієї країни доволі широко застосовувалися заходи щодо рефінансування та докапіталізації банків за участі держави. Контроль держави над банками, а згодом і страховими компаніями встановлювався за рахунок викупу так званих «поганих активів» і нарощування капіталу фінансових установ (банків і страхових компаній) за рахунок держави. Розмір участі держави у приватних фінансових установах мінімізувався і встановлювався на рівні, що надавав державі право вето – понад 25 %. Причому найбільшим реципієнтом держави виявився банк Citigroup, де в державну власність перейшло 34 % акцій.

Як наголошують вітчизняні аналітики, «докапіталізація банків за участі держави (часткова націоналізація) розглядалася в США як екстрена фінансова допомога. Вона не застосовувалася як універсальний засіб протидії кризі в банківському секторі. Державна допомога надавалася лише тим фінансовим інституціям, банкрутство яких могло загрожувати стабільності функціонування фінансової системи країни в цілому. Наприклад, уряд і сенат відмовилися від заходів щодо запобігання банкрутства двох величезних банків – Lehman Brothers та Bear Stearns.

Із самого початку перебування банків у державній власності сприймалося як тимчасовий захід. Зі свого боку, і самі банки безпосередньо були зацікавлені в швидкому поверненні державних коштів і відновленні статусу приватних банків». Цей статус, зокрема, надавав їм більш широкі можливості в проведенні власної політики у сфері оплати праці всього банківського персоналу.

У жовтні 2008 р. на найвищому рівні було досягнуто домовленості про координацію зусиль і підтримку банківської системи в рамках Європейського Союзу. На практиці пакети антикризових заходів у банківському секторі країн ЄС запроваджувалися по трьох основних напрямках:

1. Гарантії по пасивах банків, коли європейські уряди збільшили страхове відшкодування за роздрібними банківськими депозитами до 50 тис. євро в розрахунку на один вклад.

2. Докапіталізація банків за участі держави, головним чином, шляхом придбання державою привілейованих акцій і деяких інших фінансових інструментів, що відповідали критеріям капіталу вищого рівня.

3. Управління проблемними активами або через передачу їх під управління спеціальної інституції, або страхування державою, або розподіл ризиків між конкретним банком і державою.

Основною формою фінансової підтримки банків стала їх докапіталізація за участі держави. Випуск же облігацій з урядовими гарантіями практикувався значно рідше. Більше він використовувався в Іспанії, Нідерландах, Франції та Німеччині. Саме Німеччина першою найбільш послідовно почала реалізовувати програми докапіталізації банків із застосуванням найжорсткіших умов регламентації цього процесу. Наприклад, урядом було ухвалено рішення про націоналізацію другого за величиною банку країни Commerzbank, у якому держава за 8 млрд євро пакет акцій розміром 25 %+1 акція. «У рамках цього проекту Commerzbank отримав від держави для підтримки діяльності додаткові кошти в обсязі 10 млрд євро». В Австрії ж, наприклад, уряд у 2008 р. націоналізував банк Kommunalkredit в обмін на всі зобов'язання приватних австрійських, бельгійських і французьких власників цього банку.

Активно здійснювалася націоналізація банківських установ у Великій Британії. У результаті під контролем уряду опинилося більше половини банківської системи цієї країни. Аналогічну питому вагу має державний сектор і в банківській системі Швейцарії (*Державний сектор і функції держави у період кризи / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик, К. М. Агеєва, Д. П. Згортюк. – Київ, 2009. – С. 71–75*). Принагідно підкреслимо, що банківські системи Великої Британії і Швейцарії відіграють надзвичайно важливу роль у функціонуванні світової фінансової системи.

Як бачимо, під час останньої глобальної фінансово-економічної кризи уряди розвинутих країн вдавалися до націоналізації приватної власності як до радикального засобу подолання недоліків ринкового механізму регулювання економічних відносин і виходу з кризи. Причому такі заходи були активно підтримані відповідними приватними власниками і в цілому

схвально зустрінуті західним суспільством. Характерною ознакою цієї хвилі націоналізації була її спрямованість майже виключно на фінансовий сектор економіки розвинутих країн. У таких випадках держава, як суспільний інститут, брала на себе функції кредитора в останній інстанції, що, по суті, й обумовлені монопольним правом держави на встановлення правових норм та емісію грошей. Звичайно, це були «крайні заходи». Однак подальший економічний розвиток ряду країн, насамперед США та членів ЄС, засвідчив доцільність вжитих заходів попри те, що вони не відповідали постулатам ліберальної економіки. Останнє є переконливим доказом того, що ідеологічні догмати не можуть стояти на перешкоді конкретним реформам, яких потребує суспільство та логіка його економічного розвитку.

Що ж стосується реального сектору економіки розвинутих країн, то попри реалізацію різноманітних антикризових урядових програм, об'єктами яких стали насамперед автомобілебудування, житлове будівництво й транспортна інфраструктура, націоналізація приватної власності в реальному секторі як засіб запобігання банкрутству майже не застосовувалася.

Наведене вище показує, що, починаючи із середини минулого століття, націоналізація приватної власності в розвинутих країнах світу, як засіб державного регулювання розвитку національних економік, пройшла ряд етапів. Її акцент змістився з реального сектору економіки (промисловість) на фінансовий. В останньому випадку в процесі націоналізації держава виступала в ролі, так би мовити, антикризового менеджера. Такий характер державної політики європейських країн і США відповідає рівню їхнього економічного, а у більш широкому плані – і суспільного розвитку взагалі, коли саме фінансова сфера є ключовою ланкою, що визначає умови та характер розвитку не лише національних економік, а й відповідних соціумів узагалі. Варто також згадати, що, на думку деяких дослідників, для досягнення економічного ефекту від націоналізації приватної власності при реалізації таких заходів обов'язково необхідно приймати до уваги циклічний характер розвитку світової економіки.

У цьому контексті досвід націоналізації приватної власності в розвинутих країнах в Україні доцільно враховувати з поправкою на різницю в рівнях і характері розвитку між ними, зважаючи, так би мовити, на різні стадії еволюції західної та української економік.

Водночас саме через подібність економіко-правової еволюції пострадянських держав заслуговує на окрему увагу досвід націоналізації приватної власності в Росії. При цьому треба зважати й на суто російську специфіку економічного й соціально-політичного розвитку. Адже, з одного боку, ідеї націоналізації приватної власності вельми популярні серед доволі широких верств росіян. З іншого ж – у Росії держава на практиці активно втручається у функціонування національної економіки. Причому таке втручання доволі часто має політичне забарвлення.

Як зазначають оглядачі деяких російських ЗМІ, саме процеси націоналізації й посилення державного сектору характерні для путінської економічної політики першого десятиріччя нинішнього століття. При цьому

наводиться перелік підприємств, що частково або ж повністю були націоналізовані державою у 2000–2011 рр. Зокрема, у 2000–2001 рр. державі за 175 млн дол. Б. Березовським було передано акції «Общественного российского телевидения» (ОРТ). У 2001 р. «Газпромом» було захоплено активи медіагрупи «Медиамоост». У 2004 р. «Роснефтью» за 9,3 млрд дол. за посередництва підставної фірми ООО «Байкалфинансгруп» (БФГ) було придбано 76,79 % акцій (100 % акцій, які голосують) «Юганскнефтегаза». Згідно із закордонними оцінками, вартість цього активу – основи нафтової компанії «ЮКОС» становили 16–20 млрд дол. «Роснефть» видала БФГ кредит для купівлі згаданої компанії, а потім придбала безпосередньо БФГ за 10 тис. р. (згідно з деякими даними, за вартістю статутного капіталу). У 2004 р. державний «Внешторгбанк» (ВТБ) завдяки кризі ліквідності придбав 85,8 % ЗАТ «КБ “Гута-Банк”» за символічну суму. У 2005р. відбулася формальна націоналізація «Газпрому», оскільки 10,74 % акцій концерну було придбано в його дочірніх компаній за рахунок кредиту закордонних банків (на суму 7,6 млрд дол.). Потім за рахунок грошей, одержаних від IPO «Роснефти», іноземним банкам кредит було повернуто. З націоналізацією «Газпрому» було націоналізовано компанію «Славнефть», Газпромбанк та деякі інші активи. У жовтні цього ж року 72,6 % акцій «Сибирской нефтяной компании» («Сибнефть») було придбано групою «Газпром» в Millhouse Capital (структура, що належить Р. Абрамовичу) за 13,1 млрд дол. За чотири місяці до угоди акціонери «Сибнефти» затвердили собі дивіденди за 2004 р. у розмірі 2,3 млрд дол. (весь чистий прибуток компанії, нічого не залишивши покупцеві). У 2006 р. менеджментом «Новатэка» 19,9 % акцій було продано «Газпрому» за 2 млрд дол. Цього ж року придбання «Рособоронэкспортом» у компанії «Ренесанс-Капитал» і директора корпорації В. Тетюхіна було придбано 68 % акцій «Корпорации “ВСМПО-Ависма”» (найбільший у світі виробник титана). Сума угоди не розголошується. Однак, згідно з оцінками експертів, вона є ринковою й становить 1,9 млрд дол. У 2006–2007 рр. російською державою були націоналізовані ще деякі активи, що належали приватним власникам.

Глобальна фінансова криза, що зачепила й Росію, дала новий поштовх націоналізації приватної власності в цій країні. При цьому доволі широко здійснювалася націоналізація приватних активів через погашення їхніми власниками заборгованості перед державними банками – «Сбербанком России», «Внешэкономбанком» (ВЭБ), «Внешторгбанком» (ВТБ) – і використання для цих цілей коштів валютного резерву Центрального банку Росії (ЦБР) «Фонда національного благосостояния». У результаті такої націоналізації держава встановила контроль, у тому числі й через володіння контрольним пакетом акцій, над рядом банків, «Автовазом», «Норникелем» і деякими іншими підприємствами.

На думку деяких російських оглядачів, процес націоналізації в Росії протягом першого десятиріччя нинішнього толіття відбувався не на користь державному бюджету безпосередньо, а на користь державного сектору економіки, державних компаній. Відповідно, оплачувався він не бюджетом, а

самими цими компаніями. За максимальної допомоги держави й постійної відмови їм від одержання додаткових доходів на користь державних компаній. При цьому наводяться основні методи російської націоналізації:

1. Тиск правоохоронних органів – порушення кримінальної справи, арешт керівників (справа ОРТ, «Медиамоста», компанії «ЮКОС», «Связьбанка», «Банка Москвы» та ін.).

2. Висування податкових претензій (справа «Медиамоста», компанії «ЮКОС», «Банка Москвы»).

3. Використання кризових ситуацій для купівлі активів приватних власників за символічною ціною з подальшою державною підтримкою зазначених активів або ж встановленням державного контролю над цими активами («Кит-Финанс», «Связьбанк», «Глобэкс», «Система-Галс», «Норникель»).

4. Організація фінансових пасток і подальша їх купівля за символічною ціною («Гута-Банк», «Донстрой»).

5. Непряма націоналізація – справа «Газпрому» (непряма націоналізація «Славнефти», «Газпромбанка» та ін.), «Кит-Финанс» (і «Ростелекома»), «Тройки-Диалог» (і «Автоваза»).

6. Фінансове посилення державних компаній (так звані народні ІРО «Роснефти», ВТБ и «Сбербанка», масована підтримка під час останньої кризи).

7. Так звані «каламутні схеми» – націоналізація «Газпрому», викуп «Сибнефти», «Банка Москвы» (останній, за інформацією деяких ЗМІ, «в інтересах Д. Медведєва»).

8. Купівля активів за дуже високою або відверто завищеною ціною («Сибнефть»; земля О. Батуриної, викуплена «Банком Москвы» за рахунок коштів московського бюджету; угода «Роснефти» у Внуковському аеропорту, продаж В. Вексельбергом будинку Посольства Угорщини Мінрегіону).

Загалом, усі методи зводилися до двох основних: придбання активу за заниженою або завищеною ціною. Покупка за ринковою ціною є рідкісним винятком із правила – і це, на думку оглядачів деяких російських ЗМІ, означає, що при націоналізації переслідуються якісь інші, неринкові цілі. Угода ж за заниженою ціною відбувалася в інтересах покупця (державних компаній), і це, зазвичай, був основний спосіб націоналізації. Для забезпечення заниження ціни застосовувався весь спектр засобів державного тиску – аж до порушення кримінальних справ і засудження відповідних посадових осіб до великих строків відбування покарання. У другому випадку відбувалося завищення ціни активу за рахунок покупця (державної компанії, державного бюджету) в інтересах продавця (Р. Абрамовича, О. Батуриної, В. Вексельберга та ін.). При цьому кінцеві бенефіціари офіційно невідомі, хоча різні здогадки й висловлювалися. На думку деяких російських оглядачів, націоналізація в Росії відбувалася як стихійний процес, зовсім безсистемно. Вона не була оголошена як частина державної політики, і тут немає ні законів, ні програм, ні цілей, ні розрахунків. Аналогом є безсистемна приватизація 1992–1994 рр., коли покупець просто брав те, що, так би

мовити, «погано лежить», не замислюючись над тим, як ця покупка співвідноситься з його іншими активами, сподіваючись розібратися з цим пізніше. Тепер у випадках націоналізації приватного майна таким покупцем стала Російська держава, яка в особі своїх державних компаній прагнула до максимально можливих обсягів націоналізації майна.

Утім, мабуть, говорити про повну безсистемність націоналізації приватної власності, проведеної в Росії в нинішньому столітті, було б помилково. Радше треба визнати, що керівництвом до здійснення націоналізації в Росії служили не лише економічні, а й політичні (навіть геополітичні) цілі. Доволі часто в експертному середовищі наголошується, що в Росії протягом нинішнього століття йде будівництво своєрідного «державного капіталізму», коли відповідні економічні функції покладено на державу й державні компанії.

Так, у результаті націоналізації приватного майна держава кардинально посилила свої позиції в російському нафтогазовому комплексі. Тобто політичне керівництво Росії на практиці використовувало механізм націоналізації приватного майна для реалізації своєї геополітичної та гео економічної ідеї «Росія – велика енергетична держава». При цьому в деяких випадках, на думку доволі багатьох експертів, як, наприклад, з націоналізацією «Юганскнефтегаза», держава вдавалася до надзвичайно радикальних дій не лише із суто економічних, а й з політичних мотивів. Адже свого часу голова компанії «ЮКОС» М. Ходорковський публічно заявив про свої політичні амбіції. Тому не виключено, що, незважаючи на міжнародний скандал навколо цієї компанії, саме поєднання економічних і політичних мотивів стало для російського керівництва поштовхом до націоналізації «Юганскнефтегаза» і фактичної ліквідації компанії «ЮКОС».

У прагнення Росії до посилення своєї ролі на міжнародних ринках сировинних товарів вписується також і встановлення державного контролю над Норільським гірничо-металургійним комплексом, що є потужним виробником й постачальником на світовий ринок ряду кольорових і дорогоцінних металів. Крім того, держава істотно посилила свої позиції в російському банківському секторі. Хоча, звичайно, із суто економічних позицій націоналізація ряду об'єктів російської економіки навряд чи була доцільною.

При цьому треба звернути увагу на те, що у фінансово-економічному плані великі масштаби націоналізації приватної власності в Росії відбувалися (по суті, стали можливими) завдяки сприятливій кон'юктурі на міжнародних ринках сировинних товарів, насамперед високих цін на нафту й газ. Утім така сприятлива для російської економіки кон'юнктура міжнародних ринків має суто циклічний характер, і схоже, що нині вона змінює свою спрямованість.

Останньою «гучною справою» в Росії в площині проблеми, що аналізується, стала націоналізація «Башнефти», що належала АФК «Система». Ряд російських оглядачів вбачає в цій справі не лише суто економічні, а й політичні мотиви, зазначаючи, що влада, притягнувши до

відповідальності цілком політично лояльного до неї олігарха В. Євтушенкова, прагне нагадати великим російським підприємцям та й російському бізнесу в цілому про усталену субординацію в російській правлячій еліті. І з такою точкою зору, мабуть, варто погодитися. Адже той факт, що суд не погодився із захистом щодо закінчення терміну позовної давності в справі «Башнефти» (її приватизували ще 1990-ті роки), аргументуючи свою позицію тим, що Генеральна прокуратура Росії засумнівалася в законності приватизації «Башнефти» лише у 2014 р., і саме з цього моменту потрібно відраховувати термін позовної давності, не витримує жодної критики. У Цивільному кодексі Російської Федерації термін позовної давності становить 10 років і відраховується з дня порушення права, а не з моменту, коли про це стало відомо (п. 2 ст. 196). Та й неможливо повірити, що за тієї авторитарної державної влади, що сформувалася в Росії протягом нинішнього століття, російська Генеральна прокуратура зі своєї ініціативи могла дозволити собі таку «неуважність».

Крім того, за підрахунками російських журналістів, на націоналізацію переважної більшості, але не всіх (!) згадуваних вище об'єктів приватної власності лише у 2004–2011 рр. у Росії державою було витрачено близько 80 млрд дол. США (<http://www.gazeta.ru/column/mikhailov/3963429.shtml>). Таким чином, проведення націоналізації приватної власності через їх викуп, а не шляхом безоплатної її конфіскації виявляється доволі витратним економічним заходом. Навіть якщо частина активів викупується державою за заниженою ціною.

У цілому, проведений вище огляд іноземного досвіду націоналізації приватної власності говорить про необхідність ретельної підготовки проведення подібних заходів.

3. Про перспективи націоналізації майна в Україні

Проведений вище аналіз пропозицій щодо націоналізації власності (майна) в Україні, які останнім часом поширюються у вітчизняному інформаційному просторі, і його порівняння з практичним досвідом націоналізації власності (майна) у різних державах світу вказують на те, що переважна частина поширюваних останнім часом пропозицій щодо націоналізації власності (майна) в Україні мають декларативну природу. Доволі часто вони являли собою політичні гасла передвиборного характеру. Єдине про що говорять такі пропозиції, так це про певний ступінь популярності ідей націоналізації великої власності серед доволі значних верств населення. Утім подібні пропозиції, через свою змістовну обмеженість, а нерідко й відверто популістський характер, не можуть служити інструментом проведення націоналізації власності (майна), так би мовити, «керівництвом до дії». Тому, з точки зору перспектив проведення націоналізації власності (майна) в Україні, їх можна розглядати лише як відображення й одночасно як фактор формування відповідних суспільних настроїв та очікувань. Щоправда, слід враховувати, що підтверджується різноманітним і багаторічним іноземним досвідом, що такі суспільні настрої,

під впливом результатів проведення націоналізації приватного майна, можуть змінюватися. Причому іноді доволі істотно. Це ж, у свою чергу, залежно від результатів проведення націоналізації, її ефективності, може вплинути на ставлення населення до подальшого проведення націоналізації власності у відповідній державі.

У такому контексті варто зазначити, що ідея «націоналізації майна» в Україні є доволі популярною, хоча й не всеосяжною. Однак розуміння складності й, особливо, суперечності цього процесу в широких верств населення немає. Тому, у міру прояву проблем, що супроводжуватимуть перебіг потенційної націоналізації власності в Україні, можна очікувати на зміну відповідних суспільних настроїв і ставлення значної частини населення України до цього процесу, з усіма негативними соціально-політичними наслідками, що можуть таку зміну суспільних очікувань супроводжувати. Запобігти формуванню подібного роду загроз національній безпеці можна лише через підготовку й реалізацію детально розробленої та всебічно обґрунтованої програми націоналізації власності (майна) в Україні. Оцінюючи з таких позицій найбільш обґрунтовані пропозиції щодо націоналізації власності, які поширені у вітчизняному інформаційному просторі, треба зазначити таке. Як наголошують деякі вчені, проблемі раціонального співвідношення державного й недержавного секторів економіки, на жаль, в Україні не було приділено належної уваги в період підготовки та на перших етапах здійснення приватизації. Це призвело, зокрема, до переходу в приватну власність значної кількості об'єктів, які зазвичай залишаються в державній власності в більшості країн з розвинутою ринковою економікою (природних і значної частини штучних монополій, об'єктів соціальної сфери тощо). Тобто в правлячій еліті України відсутнє чітке бачення моделі розвитку національної економіки, у якій раціональне структурне співвідношення державного й недержавного (приватного) її секторів забезпечувало б збалансований і динамічний розвиток національної економіки й українського суспільства в цілому. Саме таке бачення повинно бути інтелектуально-організаційною основою для напрацювання відповідної нормативно-правової бази з націоналізації приватної власності (майна) в Україні.

При цьому треба враховувати, що, з одного боку, як наголошують експерти, здійснення націоналізації – це одна з форм прояву державного суверенітету. Так, 21 грудня 1952 р. Генеральна Асамблея ООН на своїй VII сесії прийняла Резолюцію № 626 «Про право вільної експлуатації природних багатств і ресурсів». У ній говориться, що «право народів вільно розпоряджатися своїми природними багатствами й ресурсами й вільно їх експлуатувати є їхнім невід'ємним суверенним правом і відповідає цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй». У Резолюції рекомендувалося всім державам – членам ООН утримуватися від дій, прямих або непрямих, що мають на меті перешкоджання здійсненню суверенних прав тієї чи тієї держави стосовно її природних багатств. Водночас у цій Резолюції немає жодних положень, які обмежували б право держави

націоналізувати власність іноземців або встановлювали б умови проведення такої націоналізації. Це положення також знайшло своє відображення в ухвалі Міжнародного суду ООН, який визнав себе некомпетентним розглядати скаргу уряду Великої Британії (1951 р.) у зв'язку з націоналізацією Іраном Англо-іранської нафтової компанії.

З іншого боку, знову ж таки світова практика показує, що міжнародно-правові норми можуть служити серйозними важелями для тих чи тих форм протидії націоналізації приватної власності та фактичного обмеження суверенних прав держав на проведення націоналізації. Наприклад, за повідомленнями ЗМІ, за націоналізацію майна міжнародних компаній, Венесуелі висувають усе нові вимоги про компенсацію. Так, компанія Exxonmobil уже виграла справу в Міжнародному центрі з врегулювання інвестиційних спорів (МЦВІС) у Вашингтоні й має право отримати з боку Венесуели 1,6 млрд дол. штрафу за націоналізацію її активів. Також американська Conocophillips звернулася в арбітраж при Міжнародній торговельній палаті з вимогою про виплату венесуельською держкомпанією PDVSA компенсації у зв'язку з припиненням контракту через націоналізацію нафтових активів у Венесуелі. Крім того, у 2013 р. МЦВІС ухвалив, що Венесуела незаконно експропріювала інвестиції в нафтові проекти Petrozuata і Namasa oil projects. Розмір компенсації, яку повинна одержати американська компанія, арбітраж ще не визначив. Підвалини для порушення наведених судових справ були закладені ще 1999 р., коли тодішній президент Венесуели У. Чавес націоналізував частину нафтової промисловості цієї країни. У 2007 р. Чавес змусив закордонні нафтові компанії увійти до спільного підприємства з венесуельською стороною на правах міноритарних партнерів.

З наведеного вище випливає необхідність для України не лише детальної підготовки нормативно-правової бази для проведення націоналізації приватної власності в державі, а й розробки всебічного економіко-організаційного обґрунтування доцільності, планів і механізмів націоналізації конкретних об'єктів – галузей, підприємств тощо. Нагальність таких заходів стимулюється також конфліктною ситуацією, що склалася у відносинах між Україною та Росією через заяви і відповідні дії самопроголошеної кримської влади, спрямовані на націоналізацію української власності в Криму.

На цьому напрямі українські приватні власники, майно яких було націоналізовано на Кримському півострові, повинні координувати свої дії з державою. Конкретні форми такої взаємодії ще підлягають узгодженню. Наскільки успішним буде відстоювання права приватної власності в Криму, покаже майбутнє. Поки однастороні експертів із цього приводу немає. Наприклад, М. Краснов з Вищої школи економіки (Росія) радить потерпілим бізнесменам спочатку шукати правду в російських судах. «Природно, потрібно оскаржити в суді, спочатку в суді звичайному. А якщо такий суд не ухвалить рішення, то він сам, а якщо ухвалить – то заявник, може звернутися до Конституційного суду Росії. Адже незаконний сам акт про націоналізацію, він не конституційний», – радить цей юрист.

Утім інші експерти сильно сумніваються, що російські судові інстанції стануть на бік українських власників кримського майна, пояснюючи це насамперед політичним, а не юридичним підґрунтям таких справ. Тому, швидше за все, суперечки навколо переділу власності в Криму вийдуть на міжнародний рівень. Так, С. П'ятенко з Економіко-правової школи ФБК, вважає, що в українській сторони навряд чи вийде їх виграти. Інша думка у фінансового аналітика агентства «Експерт-Рейтинг» В. Шапрана. Він упевнений, що на міжнародному рівні в постраждалих, насамперед в І. Коломойського, є великі шанси на перемогу в суперечці з Росією. Судові рішення щодо націоналізації приватної власності (і не лише російської) варто розглядати як важливий, але сам по собі недостатній інструмент для успішного проведення націоналізації в Україні. Для її успішного здійснення потрібен широкий спектр заходів з метою забезпечення успішного функціонування націоналізованих підприємств в умовах ринкового середовища.

Причому слід мати на увазі, що, у разі спроб націоналізації російської власності в Україні, Росія прагнуче використовувати широкий спектр засобів тиску на Україну, намагаючись підкріпити свої правові (або квазіправові) аргументи іншими важелями. Так, міністр закордонних справ Росії С. Лавров ще в березні 2014 р. заявив, що погрози української влади заволодіти російською власністю, зокрема власністю «Газпрому», можуть спричинити ланцюгову реакцію, від якої Україна не виграє. За його словами, прагнення української сторони заволодіти російською власністю на території України розглядатимуться як протиправні дії. «Коли відбувався розвал Радянського Союзу, вся власність, яка перебувала на території держав, що оголосили свою незалежність, залишалася у них. Цей принцип застосовний, на мій погляд, до будь-якої ситуації, коли відповідно до міжнародного права, відповідно до вільного волевиявлення населення конкретної території відбувається оголошення про незалежність, і відповідно створюється нова держава, яка потім вільно приєднується до іншої держави», – наголосив глава російського зовнішньополітичного відомства. Доволі вільне тлумачення С. Лавровим норм міжнародного права по відношенню до націоналізації української власності в Криму, включення якого до складу Росії світова спільнота не визнала, російського міністра, вочевидь, не бентежило, оскільки Росія, як показав подальший перебіг подій, поки проводить курс на фактичне ігнорування норм міжнародного права. Хоча це зовсім не означає, що така російська політика виявиться ефективною й надалі.

Утім не виключено, що російська сторона, наприклад, не спробує використати для тиску на Україну російський банківський капітал в Українській державі. Адже недарма на закритій нараді в прем'єр-міністра Російської Федерації, що відбулася 27 жовтня, прем'єр-міністр Д. Медведєв, по суті, проігнорував скарги російських банкірів щодо загрози втрат (загальної суми ризиків) їхніх дочірніх структур в Україні в обсязі 25 млрд дол. США через війну на Донбасі та погіршення економічної ситуації в Україні. На нараді банкіри доповіли про ситуацію з бізнесом своїх

дочірніх структур в Україні. Утім на нараді про допомогу російським банкам з боку держави, за інформацією деяких банкірів, не йшлося. Така позиція прем'єр-міністра Д. Медведєва може означати, що російська влада не відкидає можливості використання російського банківського капіталу в Україні для тиску на Українську державу. Наприклад, може йтися про зустрічні судові позови з російської сторони до прокредитованих російськими банками українських підприємств у разі спроби націоналізації російського майна в Україні.

У контексті проблеми, що аналізується, варто згадати й заяву президента російської державної компанії «Транснефть» М. Токарева, що ця компанія не має наміру прокачувати нафтопродукти через Україну в напрямку Угорщини, якщо Україна націоналізує українську ділянку нафтопродуктопроводу. «Якщо в Україні вирішили її таким незаконним чином забрати, то вони її заберуть тільки у вигляді металобрухту, бо в ній продукту не буде», – сказав М. Токарев. Глава компанії повідомив, що в трубу в цьому випадку буде закачаний консервуючий розчин. Для прикладу ми зупинилися лише на деяких імовірних варіантах тиску з боку Росії на Україну в разі націоналізації російської власності в Українській державі.

Недарма Президент України П. Порошенко заявив, що виступає проти насильницької націоналізації українських підприємств, які належать російським інвесторам, зокрема й Запорізького алюмінієвого комбінату, власником якого є «Русал». «Я проти будь-яких насильницьких дій. Є цивілізований шлях. Є механізм банкрутства, що дозволяє цивілізовано провести процедуру зміни власника. Ми зацікавлені, щоб українські підприємства працювали й вітаємо будь-якого власника, у якого чистий капітал», – сказав П. Порошенко. Що ж стосується такого промислового гіганта, як Запорізький алюмінієвий комбінат, який після приватизації російським інвестором практично зупинив виробництво, то він вважає, що «ця ситуація вимагає комплексного підходу й розв'язання, і насамперед пошуку нових ринків збуту та інвестицій».

У принципі, саме такий підхід до націоналізації, коли зміна форми власності певних активів (об'єктів) тісно пов'язана з їхньою подальшою конкурентоспроможною діяльністю на ринку, і повинен панувати в Україні. Тому для успішного здійснення націоналізації приватного майна в Україні у її ініціаторів й організаторів не лише повинно бути чітке уявлення про головну мету подібних заходів, що органічно впливає з оптимального за галузевою структурою та масштабами співвідношення державного й приватного секторів вітчизняної економіки.

Водночас власний досвід націоналізації великої приватної власності в Україні невеликий: Криворізький металургійний комбінат (2005 р.) і кілька комерційних банків (2009 р.). Саме тому для вітчизняних фахівців обов'язковим також є критичний аналіз і врахування іноземного досвіду націоналізації приватної власності. Зокрема, аналіз багаторічного досвіду націоналізації приватної власності в розвинутих державах дає можливість виявити певну залежність між рівнем розвитку відповідних країн, періодом

(роками) проведення націоналізації приватної власності й галузевою структурою об'єктів, які націоналізувалися. Так, на більш ранніх етапах розвитку європейських держав відбувалася націоналізація насамперед промислових підприємств, а на пізніших етапах – проводилася націоналізація фінансових установ. Це, мабуть, пов'язано з тим, що реальний сектор економіки європейських країн нині сягнув такого рівня розвитку, який дає змогу цим підприємствам вирішувати проблеми виробництва, інвестування, конкуренції тощо за умов, так би мовити, лише зовнішньої підтримки з боку держави, без її безпосереднього втручання в ринкову діяльність підприємств. Насамперед ідеться про державну бюджетно-податкову (фіскальну) й грошово-кредитну політику.

Тоді як фінансовий сектор розвинутих країн у критичній ситуації 2008–2009 рр. виявився нездатним самостійно вирішити свої, так би мовити, технологічні проблеми й подолати кризу без часткової націоналізації деяких фінансових установ. Причому така націоналізація, як наголошувалося вище, проводилася навіть у США, де історично в суспільстві в цілому сформувалося переважно негативне ставлення до націоналізації приватної власності як такої.

Нинішній же рівень розвитку України об'єктивно ближчий до того етапу розвитку європейських держав, коли там проводили націоналізацію підприємств реального сектору економіки, з усіма наслідками, що з такої відповідності випливають. Щоправда, в епоху глобалізації світової економіки соціально-економічні процеси в суверенних державах значно прискорюються й стають більш залежними, у тому числі й через напрями й потужність фінансових потоків, від перебігу міжнародних подій. І цю тенденцію обов'язково потрібно враховувати в разі проведення суспільно значущих заходів з націоналізації приватної власності (майна) в Україні.

Новітній же російський досвід у сфері націоналізації приватної власності цінний для України саме через спільне радянське минуле двох країн і схожість внутрішніх механізмів їх пострадянського розвитку. Щоправда, при цьому слід пам'ятати про істотні галузеві та фінансові відмінності російської та української економік і, особливо, ментальні відмінності російського та українського суспільства. Тому критично важливим для України, за нинішньої складної геополітичної та гео економічної ситуації у світі, є критичний аналіз і врахування помилок, яких припустилося російське керівництво при проведенні націоналізації великої приватної власності у своїй державі. Не можна ігнорувати й очевидне: Українська держава не має у своєму розпорядженні таких коштів, як Росія, для проведення такого ж масштабного викупу приватного майна, який був проведений у цій країні з початку 2000-х років.

Таким чином, проведений вище аналіз засвідчив нагальну необхідність правового врегулювання питання можливості й механізмів проведення націоналізації приватної власності (майна) в Україні. Відсутність відповідного закону дає змогу зацікавленим особам ставити під сумнів будь-які дії держави в цьому напрямі. Утім правове регулювання питання

націоналізації приватної власності (майна) є елементом цивілізованих відносин власності як таких, що й підтверджується європейською практикою. Непогану основу для правового регулювання таких відносин становить проект закону «Про націоналізацію» (реєстр. № 4505а, подали народні депутати від ВО «Свобода»). Звичайно, він потребує деякого доопрацювання, особливо в напрямі соціально-економічного обґрунтування механізмів і наслідків проведення націоналізації приватної власності (майна) в Україні. Будь-які масштабні дії в цьому напрямі повинні спиратися на відповідне економіко-правове обґрунтування з урахуванням сильної залежності вітчизняної економіки від глобальних економічних процесів та ймовірних наслідків для українського суспільства масштабної націоналізації приватної власності (майна) в Українській державі. Це, звичайно, потребує розробки відповідної ґрунтовної державної програми. Враховуючи нинішній стан справ у цій сфері, не варто очікувати на якісь значущі заходи з націоналізації приватної власності (майна) в Україні раніше другої половини 2015 р. *(При підготовці цієї роботи були використані такі джерела інформації: Верховна Рада України: офіційний веб-портал (<http://rada.gov.ua>); Державний сектор і функції держави у період кризи / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик, К. М. Агеєва, Д. П. Згортюк. – К., 2009; Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. Национализация и приватизация предприятий (Опыт Франции для Украины): монография. – Донецк, 2009; Библиотека «Полка букиниста» (http://society.polbu.ru/boguslavsky_privatelaw/ch41_i.html); Газета.Ру (<http://www.gazeta.ru/column/mikhailov/3963429.shtml>); Главком (<http://glavcom.ua>). – 2014. – 30.09; Кореспондент (<http://blogs.korrespondent.net>). – 2014. – 21.04; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2014. – 24.03, 11.09; Пармія «Велика Україна» (<http://vu.ua/article/materials/Analytic/1249.html>); Радіо «Свобода» (<http://www.radiosvoboda.org>). – 2014. – 17.03; Сьогодні (<http://www.segodnya.ua>). – 2014. – 15.10; ТСН.ua (<http://tsn.ua>). – 2014. – 11.10; Цензор.НЕТ (<http://censor.net.ua>). – 2014. – 3.04, 14.10; Dialog.ua (<http://www.dialog.ua>). – 2014. – 10, 11.10; FORUM (<http://for-ua.com>). – 2014. – 6.10; Zik (<http://zik.ua>). – 2014. – 18, 20.03, 4.04, 18.10, 15.11).*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

7 жовтня в Києві голова Дніпропетровської обласної ради Є. Удод провів зустріч з Надзвичайним і Повноважним Послом Японії в Україні Т. Саката. У рамках зустрічі Є. Удод представив японській стороні інноваційні проекти, які були розроблені фахівцями Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара і мають на меті залучення

інвестицій до Дніпропетровської області. У результаті зустрічі було досягнуто домовленостей щодо організації презентації розробок та інновацій українських науковців у Японії. Також досягнуто домовленостей щодо підтримки японською стороною намагання Дніпропетровщини в поширенні у світі культурної спадщини краю – петриківського розпису
(Дніпропетровська обласна рада
(<http://oblrada.dp.ua./press/news/default/2014-10/3575>). – 2014. – 8.10).

Про переваги й перспективи рамкової Програми Європейського Союзу ім. Марії Кюрі IRSES-GA 2011-295050 «Функціонування локальних виробничих систем в умовах економічної кризи» (порівняльний аналіз і бенчмаркінг по країнах ЄС і їхніх сусідах)» ішлося під час зустрічі заступника голови Тернопільської облдержадміністрації Л. Бицюри з координаторами проекту – представниками Університету М. Бела в Бяньській Бистриці Словацької Республіки; Університету національного і світового господарства у м. Софія (Республіки Болгарія); Лодзького університету Республіки Польща.

Як зазначив доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету, координатор проекту Є. Савельєв, механізми Програми передбачають широкі можливості для міжнародної співпраці. Це дає змогу українським науково-дослідним організаціям брати участь у конкурсах Програми з метою отримання фінансування для реалізації спільних науково-дослідних проектів за всіма тематичними розділами й напрямками.

У рамках зустрічі охарактеризовано переваги Тернопільської області. Особливу увагу акцентовано на розвитку транспортної логістики. За словами Л. Бицюри, Тернопільщина розташована в центрі західних областей – і це одна з переваг. Тому розвиток транспортної логістики має велике значення для області. Однак щоб досягти мети – стати центром транспортної логістики – треба докласти зусиль як з боку науковців, так і влади (*Тернопільська обласна державна адміністрація*
(<http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/news/init//6.htm>). – 2014. – 6.10).

8–10 вересня 2014 р. в Інституті законодавства Верховної Ради України відбулися заходи українсько-німецького науково-правового проекту «Альтернативні та судові процедури вирішення спорів: сучасний стан і нові тенденції в Україні, Німеччині та Польщі», які проводяться в межах співпраці з Інститутом східноєвропейського права (Мюнхен). Програма заходів містила науково-практичну конференцію та семінар, у яких брали участь представники секретаріатів комітетів й апарату Верховної Ради України, органів виконавчої влади, Торгово-промислової палати України, Вищого Господарського Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ,

Міжнародного комерційного суду при Торгово-промисловій палаті України, практикуючі юристи, науковці, аспіранти та студенти провідних науково-дослідних інститутів і вищих навчальних закладів України.

На конференції обговорювалися питання правового регулювання застосування альтернативних засобів вирішення спорів, взаємозв'язку судових та альтернативних процедур, ефективності медіаційних послуг і перспектив їх упровадження в Україні (*Национальная академия наук Украины. Институт экономико-правовых исследований* (<http://www.iepd.dn.ua/?p=1076>)).

Муниципалітет польського міста Кельце продовжує практику надання вінницьким студентам, які навчаються в його вищих навчальних закладах, щомісячних стипендій у розмірі 500 злотих. У такий спосіб це місто-побратим Вінниці заохочує вінницьку молодь навчатися у своїх вишах і здобувати освіту європейського рівня. Минулого року рада м. Кельце прийняла ухвалу щодо надання студентам з Вінниці, які навчаються в келецьких вишах, щомісячних стипендій. Протягом минулого навчального року її отримувало троє вінничанок. У цьому році практику визначення стипендіатів буде продовжено (*Винницький бизнес-портал* (<http://vinbazar.com/news/nsh/vinnitski-studenti-mayut-zmogu-poborotisyaza-stipendiyi-vid-polskogo-mista-pobratima-vinn>)).

«Ночь науки в Харькове» признали лучшим образовательным проектом Восточной Европы. Церемония награждения победителей конкурса The Best Cross-Border Project-2014, организованного Конгрессом инициатив Восточной Европы, состоялась в г. Люблин (Польша).

Почетную награду за проект «Ночь науки в Харькове» вручили начальнику отдела сопровождения международных проектов Департамента международного сотрудничества О. Демьяненко, которая приняла участие в торжественном мероприятии. «Ночь науки в Харькове-2013» получила награду как лучший проект трансграничного сотрудничества Восточной Европы в категории «Образование».

Конкурс The Best Cross-Border Project-2014 проходил в семи номинациях: надлежащее управление, гражданское общество, культура, туризм, образование, охрана окружающей среды и наследие.

Харьков в этом конкурсе обошел 20 стран: Россию, Беларусь, Армению, Азербайджан, Молдову, Грузию, Швейцарию, Грецию, Турцию, Чехию, Словакию, Венгрию, Литву, Латвию, Великобританию, Германию, Италию, Францию, Испанию, Иран.

Конгресс инициатив Восточной Европы является организатором конкурса на лучшие проекты трансграничного сотрудничества Восточной Европы. Цель конкурса – развитие трансграничного сотрудничества, обмен примерами хорошей практики и обмен передовым опытом в сфере

проектных инициатив, реализованных в европейских странах (*Нас оценили по достоинству // Харьковские известия* (<http://izvestia.kharkov.ua/online/20/1172369.html>). – 2014. – 9.10).

У рамках форуму книговидавців відбулася Міжнародна конференція «Міжкультурна взаємодія в літературах Галичини кінця XIX ст. – першої третини XX ст.». Ініціатор і головний організатор – Відділ української літератури ім. І. Крип'якевича НАН України. Співорганізаторами виступили наукові й громадські осередки: Центр гуманітарних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка, Польська академія наук, Центр дослідження літератур Центральної та Південно-Східної Європи, громадська організація «Форум видавців».

Учасників конференції привітав заступник директора Інституту українознавства з наукової роботи І. Соляр.

Цим заходом започатковано дискусійну платформу, покликану стати відкритим майданчиком для наукового осмислення феномену літературної Галичини (*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України* (<http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=463>).

В Ботиевской ветроэлектростанции (Винд Пауэр, ДТЭК) состоялась Международная научно-практическая конференция «Экологический мониторинг ветровых и солнечных электростанций». Участники из Украины, России, Германии, Швеции и Голландии обсудили вопросы оценки влияния ветровых, солнечных электростанций, линий электропередач на окружающую среду во время их проектирования, строительства и эксплуатации.

Помимо обмена передовым для Европы опытом, участники подняли вопросы состояния ветровой и солнечной энергетики в Украине, подходов к оценке влияния ВЭС, СЭС и ЛЭП на окружающую среду, методик выбора современного оборудования для обеспечения безопасной жизнедеятельности животных, особенностей выбора площадок для ВЭС и СЭС. Любое механическое устройство, так или иначе, влияет на окружающую среду, поэтому основной целью конференции стало обсуждение механизмов для снижения их негативного влияния на природу.

«Вклад в улучшение экологии страны стратегически важен для ДТЭК, и строительство Ботиевской ВЭС – значительный шаг в этом направлении. В этом году мы выступили площадкой для конференции по экологическому мониторингу ветряных и солнечных электростанций. Как ответственная компания, мы заинтересованы в том, чтобы бизнес был не только современным и эффективным, но и безопасным для окружающей среды», – комментирует директор «Винд Пауэр» Г. Айнбиндер.

Подобная конференция стала первой в Украине. Ее организаторами выступили Украинская ветроэнергетическая ассоциация, Азово-

Черноморская орнитологическая станция, Bureau Waardenburg (Голландия), Мелитопольский государственный педагогический университет, НИИ биоразнообразия наземных и водных экосистем Украины, общественная экологическая организация «Лагуна».

ДТЭК – крупнейшая энергетическая компания Украины. Входит в состав финансово-промышленной группы «Систем кэпитал менеджмент» (СКМ).

Основной продукцией ДТЭК является электроэнергия. В портфель активов компании входят 10 ТЭС и две ТЭЦ общей установленной мощностью 18 ГВт; одна ВЭС установленной мощностью 200 МВт; пять предприятий по дистрибуции электроэнергии, которые обслуживают более 5,2 млн клиентов – физических и юридических лиц; 31 шахта и 13 углеобогатительных фабрик; нефтегазодобывающие активы.

Отпуск электроэнергии генерирующими предприятиями ДТЭК в 2013 г. составил 53 млрд кВтч, передача электроэнергии по сетям – 56,9 млрд кВтч, добыча угля предприятиями – 41,4 млн т, объем обогащения угля – 29,3 млн т. ДТЭК экспортирует электроэнергию в четыре страны, угольную продукцию – в 31 страну мира (*Зинченко А. В Запорожской области прошла первая в Украине конференция по экомониторингу // Индустриальное Запорожье*(<http://iz.com.ua/zaporoje/54383-v-zaporozhskoy-oblasti-proshla-pervaya-v-ukraine-konferenciya-po-ekomonitoringu.html>). – 2014. – 6.10).

Діяльність науково-дослідних установ

Сотрудники Центра реабилитации рукокрылых Feldman Escorpark (Харьков) вернулись из экспедиции в Грузию, которая прошла в рамках международного проекта «Трансграничное сотрудничество в изучении миграций рукокрылых в Восточной Европе и Черноморском регионе» с июля по сентябрь 2014 г. «Цель поездки – исследовать связь между ареалами размножения, пунктами миграции и местами зимовок популяций летучих мышей в Восточной Европе, и в частности в регионе Черного моря», – рассказал представитель Центра реабилитации рукокрылых Feldman Escorpark, кандидат биологических наук А. Влащенко.

Харьковские зоологи работали совместно с коллегами из Украины, Грузии, Турции и Румынии, а также с сотрудниками UNEP/EUROBATS и Института зоологии Лейбницкой ассоциации (Берлин, Германия). Исследования прошли на территории пяти локаций в западной, восточной, северной и центральной Грузии. В результате было отловлено более 200 летучих мышей 22 видов. После взятия пробы их отпустили в природу.

Центр реабилитации рукокрылых Feldman Escorpark начал работу в декабре 2013 г. Докладчики от Feldman Escorpark заняли первое место в направлении «Лучший экообразовательный и природоохранный результат» на Международной 23-й общепольской конференции по рукокрылым. Секретариат международной организации UNEP/EUROBATS в мае 2014 г.

выразил благодарность команде Feldman Ecopark за деятельность по сохранению летучих мышей и образовательную работу среди населения. В марте 2014 г. в природу были выпущены более 500 летучих мышей, спасенных за зиму сотрудниками ЦРР Feldman Ecopark (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/obschestvo/11.09.2014/nauchnye_programmy_feldman_ecopark_nachali_rabotat_v_gruzii/наук/). – 2014. – 11.09).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

В I квартале следующего года может состояться запуск украинского спутника «Лыбидь-1». Этот срок был определен во время встречи членов Национального совета и представителей ГП «Укркосмос», а также Космоагентства, состоявшейся 29 сентября. На ней обсудили проблемы и перспективы запуска первого украинского спутника связи.

Для реализации этого проекта Национальный совет по вопросам телевидения и радиовещания и Государственное космическое агентство Украины внесут изменения в действующее законодательство страны. Стороны решили организовать проведение следующей встречи с руководителями общенациональных телевизионных организаций с целью выяснения их мнения относительно мотивационных оснований для перевода вещания на национальную спутниковую связь.

Ранее сообщалось о смещении срока запуска первого спутника национальной системы спутниковой связи по техническим причинам. Срок был назначен на конец текущего года (*NovostiUA.net* (<http://novostiua.net/techniks/60948-zapusk-pervogo-ukrainskogo-sputnika-zaplanirovali-na-pervyyu-kvartal-2015-goda.html>).

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Группа ученых Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (ХПИ) предложила новую технологию утилизации боеприпасов. Технология также служит для восстановления отработанных или изношенных поверхностей механизмов. Технология применяется для углеродных или легированных сталей и чугунов. Работа шла несколько лет. В состав группы вошли специалисты кафедры физической химии, общей и неорганической химии, а также факультета военной подготовки НТУ. Технология запатентована в Украине.

Как отметили в ХПИ, в Украине много устаревших систем вооружения, военной техники и боеприпасов, подлежащих утилизации. Броневой часть некоторых снарядов изготовлена из твердосплавных материалов, содержащих соединения вольфрама. Учитывая высокую себестоимость этих составляющих, актуальным становится вопрос их переработки и повторного

использования в производстве. Полученные на стадии переработки сырья растворы ученые предложили использовать для нанесения функциональных покрытий на детали, которые нужно реставрировать или укрепить.

По данным института, группа также разработала технологию создания прочных и антикоррозийных покрытий на основе титана. Эти покрытия дешевле и призваны заменить аналогичные на основе металлов платиновой группы. Новые покрытия испытали на ООО «Экотехника» и ООО «Ингирами» (г. Харьков), НПП «Насостехкомплект» (г. Сумы) и на ОАО «Укртранснафта» (Сумская область) (STATUS QUO (http://www.sq.com.ua/rus/news/nauka_i_tehnologii/19.09.2014/v_harkovskom_politehe_razrabotali_novuyu_oboronnuyu_tehnologiyu/instytut)).

ДП «НАЕК «Енергоатом»» 3 жовтня за результатами тендеру уклало угоду з ПАТ «Київський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут «Енергопроект»» на створення робочої документації для будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива. Вартість угоди становить 20,01 млн грн.

Ідеться про будівництво проекту Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів водо-водяних енергетичних реакторів (ВВЕР АЕС). Складати проектну документацію будуть до кінця січня 2016 р.

Фірма «Енергопроект» на 25 % належить Фонду держмайна, ще на 25 % – російському ВАТ «Група Е4», і стільки ж має кіпрська фірма AntosenVenturesLimited. Ці структури входять до складу російської групи RU-COM М. Абизова, який нині працює міністром по справах «відкритого уряду».

Загалом на тендер подавалися вісім учасників, окрім «Енергопроект» були допущені чеська фірма UJV Rez. A. S., українські ВАТ «Харківський НДПКІ «Енергопроект»» і ТОВ «Інститут проектування «Комфортбуд»».

Тендер на будівництво сховища проводили ще у 2004 р., переможцем у 2005 р. стала американська компанія Holtec International, з нею уклали угоду, однак роботи так і не розпочали. У червні цього року з компанією підписали додаткову угоду і дали старт реалізації проекту.

Сховище планують споруджувати у Чорнобильській зоні відчуження, між селами Стара Красниця, Буряківка, Чистоголівка та Стечанка. Під будівництво виділено понад 45 га.

Ввести сховище в експлуатацію планують до кінця 2017 р.

Кошторисна вартість будівництва станом на 2008 р. оцінювалася в 1,23 млрд грн, у скільки обійдеться сховище з теперішніми цінами – стане відомо після завершення проекту (Західна інформаційна корпорація (http://zik.com.ua/ua/news/2014/10/09/energoatom_zamovuv_proekt_shovyshcha_dlya_vidpratsovanogo_yadernogo_palyva_na_20 mln_530469)). – 2014. – 9.10).

Інноваційні розробки та технології

Провідні вчені кафедри технологій машинобудування Кременчуцького національного університету ім. Михайла Остроградського, зокрема, д. т. н., професор В. Драгобецький, к. т. н., доцент Р. Пузир і к. т. н. О. Шаповал, у рамках програми допомоги ЗСУ працюють над практичним утіленням розробленої колективом новітньої технології відновлення катків для танків.

Оригінальна технологія, запропонована кременчуцькими науковцями, дає змогу відновлювати ободи ведучих катків швидко й ефективно. Перевагами технології є також економічність і можливість проводити відновлювальні роботи у польових умовах.

За попередніми технологіями з'єднання ободу, виготовленого з високоміцної малопластичної нержавіючої сталі, й бандажу з пластичної сталі було доволі складним завданням. Інноваційна пропозиція кременчуцьких учених полягає в ущільненні бандажу й ободу методом імпульсного калібрування та ущільненні багат шарової стінки ободу. Як передавальне середовище використовується річковий пісок, а допоміжний елемент – звичайний пластилін. Після імпульсного ущільнення міцність бандажу відносно ободу значно підвищується і повністю відповідає технічним умовам експлуатації.

Нині науковий колектив готується до впровадження розробки у промислове виробництво – планується налагодження співпраці з Харківським танковим заводом ім. Малишева (*Спрайк UA – Первий соціальний портал (<http://www.socportal.info/news/vitichiznyani-naukovtsi-pridumali-yak-pokrashhiti-ukrayinski-tanki>). – 2014. – 6.10).*

Енергоощадні технології

Вінницький винахідник із Тростянецького району створив і запатентував котел, який спалює все та ефективно обігрівас будівлі. Цей унікальний піролізний котел перетворює на тепло не лише дрова, усіякі пелети, але і звичайне сміття.

Невеличкий котел В. Попова – 107 на 56 – минулого року обігрівав 400 кв. м теплиці. Підприємець Звенигородки Черкаської області вимушений був скористатися таким котлом. Цього року він замовив більший, 40-ка кВт.

Підприємці для великих теплиць чи будинків – замовляють у В. Попова його котли, а сам він поштучно виготовляє їх на замовлення. Минулої зими піролізні котли Попова успішно працювали і в будинках, і обігрівали великі теплиці (*Діловий регіон (<http://www.dr.ck.ua/news/region/13390>). – 2014. – 6.10).*

Свої найновітніші розробки науковці представили на виставці-презентації у коридорах Київської міськадміністрації. Кожен з проектів готовий для використання в столичному господарстві у сферах ЖКГ, медицині, енергетиці та енергоефективності, транспортній інфраструктурі. Деякі з розробок уже працюють на благо міста: це, до прикладу, світлодіодні лампи, які в 100 разів ефективніші звичних для нас елементів розжарювання. Як розповів доктор технічних наук В. Сорокін, такими вітчизняними світильниками вже оснащені шість станцій столичної підземки, будівлі НТУУ «КПІ» та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, будинки 21-го ЖЕКУ та ОСББ. Ще одна перевага такої лампи – її ремонтпридатність. Тобто після поломки спеціаліст просто замінює необхідну деталь, і лампа світитиме ще 50–100 тис. год.

Дві розробки фахівців Інституту експериментальної патології та радіології НАНУ вже рятують життя бійцям у зоні проведення АТО. «Ми запропонували їм пов'язки з елементами нанотехнологій та спеціальну емульсію, які фактично прискорюють загоєння ран. Нині вже маємо відгуки лікарів військового госпіталю про їх ефективність», – зазначив директор установи В. Чихун і додав, що, попри схвальні відгуки, до масового виробництва ще далеко. Адже науковцям з нуля налагодити випуск – справа дуже кошторисна. Тож тут чекають на інвестиції.

Допомагати вченим уже готові у київській адміністрації, тим паче, що така співпраця є взаємовигідною для обох сторін. Розробники отримують замовлення та кошти, місто – дешевший та, головне, якісний вітчизняний продукт.

Усього було представлено 230 розробок вітчизняних фахівців, і 11 з них столиця готова профінансувати у наступному році (*Зарецька О. Наука – місту!: Київ готовий профінансувати 11 винаходів та розробок НАНУ у 2015 році // Хрещатик (http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/4546/art/1412702198.html). – 2014. – 8.10).*

Відновлювані джерела енергії

Уряд схвалив Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року». Про це повідомив Голова Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України С. Савчук під час брифінгу за підсумками засідання уряду.

Проект розроблено на виконання зобов'язань України у рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та відповідно до Директиви ЄС. Основна мета Плану – досягти до 2020 р. частки енергії, отриманої з відновлюваних джерел енергії, у кінцевому енергоспоживанні не нижче 11 %.

У 2009 р. ця частка становила 3,8 %, тобто до 2020 р. структура паливно-енергетичного балансу України буде наближена до рівня країн ЄС.

«11 % – це досить амбітна мета, і європейські експерти це підтверджують. Для прикладу: запланований ріст потужностей тільки вітроелектростанцій, еквівалентний запуску двох нових блоків АЕС. Крім того, План передбачає динамічне зростання біоенергетичної сфери. Україна – аграрна країна, і керуючись досвідом європейських сусідів, ми зобов'язані використати цей потенціал для заміщення традиційних енергоресурсів», – підкреслив С. Савчук (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/47548>)). – 2014. – 2.10).

За ініціативи Київської обласної державної адміністрації відбувся науково-практичний семінар «Біоенергія: сучасність та перспективи» на базі ВАТ «Рокитнянський цукровий завод». Метою цього заходу є вивчення альтернативних видів енергій (приклад – побічна продукція при переробці цукрових буряків на цукор (жом)), створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів по виробництву картоплі.

У роботі семінару взяло участь понад 160 осіб, це працівники департаменту агропромислового розвитку, начальники управлінь агропромислового розвитку, голови сільських і селищних рад, керівники сільськогосподарських підприємств Богуславського, Кагарлицького, Миронівського, Рокитнянського районів і м. Ржищів.

Голова правління ТОВ «Сільгосппродукт» Ю. Бондарчук розповів про досягнення в пошуках альтернативних джерел енергії, втіливши кілька інноваційних проектів, не лише місцевого, а й загальнодержавного значення. Так, на сьогодні вже розпочато будівництво найпотужнішого в Європі біогазового заводу з подальшим отриманням електроенергії, для продажу в енергетичну мережу України. У 2015 р. заплановано почати будівництво біоетанольного заводу, який буде виробляти паливні пелети та біоетанол.

Учасники змогли оцінити переваги інноваційних проектів, побувавши на полі сільськогосподарського підприємства ТОВ «Северинка» Таращанського району, на території ВАТ «Рокитнянського цукрового заводу» та оглянути будівництво єдиного в області біогазового заводу. Поряд із виробничими потужностями нових підприємств, це гарантує створення нових робочих місць у Богуславському, Кагарлицькому, Миронівському, Рокитнянському районах.

Ю. Бондарчук є співавтором програми «Біоенергія», на основі якої виготовлення біопалива відбуватиметься за рахунок спеціальних сортів сільськогосподарської культури сорго, котра хоч і схожа зовні на кукурудзу, але економічно вигідніша, стійкіша до посухи та несприятливих умов.

Кандидат біологічних наук Я. Бардин представив практичні напрацювання: з однієї зернини сорго, за два-три місяці зібрано 3 кг 260 г врожаю. У результаті можна заявити про отримання 912 г палива. Колосальні цифри здаються фантастичними, але все це підтверджують іноземні

представники аграрного сектора, які займаються дослідженням культури більше 10 років (*Київська обласна державна адміністрація* (http://www.kyiv-obl.gov.ua/news/article/_1412850478). – 2014. – 9.10).

Харьковский завод им. Фрунзе, производитель перфорированных металлических изделий, ввел в эксплуатацию самую большую в Харькове солнечную тепловую станцию и два пеллетных котла. Гелиостанция площадью 40 кв. м и суммарной мощностью 70 мВт в год построена на крыше одного из цехов предприятия, и вырабатываемым ею теплом обеспечивается производство систем ограждения, сообщает пресс-служба предприятия.

Также к системе подключены два новых пеллетных котла мощностью по 200 кВт каждый. Инвестиции в новое оборудование составили более 0,5 млн грн. На предприятии рассчитывают, что эти затраты за счет экономии на потреблении энергоресурсов окупятся в течение двух лет, поскольку в результате нововведений расходы на производство тепла снижаются почти в три раза.

В целом, после ввода гелиостанции и двух новых котлов предприятие снизит расходование газа более чем на 60 %.

Всего сегодня на предприятии уже работает 10 пеллетных котлов общей мощностью 1200 кВт (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/47767>). – 2014. – 10.10).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Институту проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Физико-химическому институту защиты окружающей среды и человека НАН Украины поручено обработать научное обоснование создания НПП «Куяльницкий», подготовленное Украинским обществом охраны птиц при участии специалистов Одесского национального университета им. И. И. Мечникова, в случае необходимости – внести изменения.

Над картой-схемой границ НПП «Куяльницкий» работают специалисты управления Госземагентства совместно с управлением градостроительства и архитектуры облгосадминистрации и Одесским институтом землеустройства, а также научными сотрудниками университета. Затем и научное обоснование, и карту-схему рассмотрят на очередном заседании рабочей группы при участии председателей райадминистраций прилегающих районов – Беляевского, Ивановского и Коминтерновского, а также представителей облводхоза и обллесхоза. Предстоит и общение с жителями этих районов, чьи интересы создание национального парка, безусловно, затрагивает.

По мнению ученых, экспертов, общественников, многие годы ратующих за охранный статус национального уровня для Куяльника, власть делает уже

реальные шаги для этой уникальной территории (*Вечерняя Одесса* (<http://www.vo.od.ua/rubrics/ehkoklub/31065.php>). – 2014. – 11.10).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Донецький національний університет України проводитиме свою освітню діяльність у Вінниці. Відповідне рішення прийнято Міносвіти (наказ МОН України від 30.09.2014 р. № 1084). Зокрема, відомство застерігає, що будь-яка освітня діяльність від імені Донецького національного університету на території міста Донецьк тимчасово заборонена та діяльність фізичних осіб на території (у приміщеннях ДонНУ) без ліцензії на освітню діяльність містить ознаки кримінальних правопорушень і підпадає під дію Кримінального кодексу України.

МОН наголошує, що єдиним чинним ректором Донецького національного університету України є Гринюк Роман Федорович, який був легітимно обраний згідно з рекомендацією конференції трудового колективу від 22 листопада 2012 р. і з яким Міністерство освіти і науки України уклало контракт.

Міністерство освіти і науки України звертає увагу на те, що С. Баришніков не є легітимно обраним ректором і всі його дії від імені ДонНУ є незаконними і не визнаються керівництвом МОН. Відомство звернулося до співробітників, аспірантів (докторантів) і студентів ДНУ, які мають бажання продовжити працювати або навчатися у Донецькому національному університеті України з проханням зареєструватися на сайті <https://donnu.mon.gov.ua> або ж повідомити керівництву університету будь-яким іншим способом про своє бажання.

Усі працівники ДНУ, які не звільнилися за власним бажанням (або які звільнилися у зв'язку з військово-політичною ситуацією, проте бажають продовжувати працювати в університеті) можуть приступити до виконання своїх обов'язків, починаючи з 3 листопада 2014 р.

Студенти університету, які згідно з Розпорядженням Кабміну від 27 серпня 2014 р. № 785-р скористалися наданим їм правом і були «тимчасово допущені до занять» у будь-якому вищому навчальному закладі на території України, мають право після завершення I семестру 2014/2015 навчального року і складання всіх підсумкових заліків та іспитів, у II семестрі 2014/2015 навчального року приступити до занять у Донецькому національному університеті України (з 3 листопада 2014 р. на території міста Вінниця).

Або ж продовжити навчання в тому вищому навчальному закладі, у якому вони були «тимчасово допущені до занять», пройшовши при цьому повну процедуру переведення з одного вищого навчального закладу до іншого у порядку, передбаченому Положенням про порядок переведення.

МОН інформує, що студенти, які не скористаються жодним з варіантів, будуть відраховані з ДНУ на початку II семестру 2014/2015 навчального року

як такі, що не приступили до занять. МОН підтверджує свої зобов'язання щодо повного погашення всієї заборгованості щодо виплати заробітної плати працівникам університету та налагодження подальшої її стабільної виплати, як тільки будуть проведені всі необхідні дії щодо реєстрації університету в новому відділенні Державної казначейської служби України в місті Вінниці (*I Like News.com* (<http://ilikenews.com/article/mon-poyasnilo-shcho-bude-z-doneckim-universitetom-i-v-yakomu-razi-yogo-studentiv-vidrahuyut>). – 2014. – 1.10).

Усесвітньовідома компанія EPAM Systems відкрила в Національному університеті «Львівська політехніка» ще одну лабораторію інформаційних технологій. Першу навчальну лабораторію інформаційних технологій ця фірма відкрила в Інституті комп'ютерних наук та інформаційних технологій НУ «Львівська політехніка» три роки тому. За час її існування тут на 20 робочих місцях пройшли навчання 195 студентів, з яких 106 випускників зараховані на роботу у компанію EPAM systems.

Друга спільна з університетом лабораторія розрахована теж на 20 робочих місць. За словами директора Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій професора М. Медиковського, бажання навчатися у лабораторіях університету виявляють студенти різних ВНЗ Львівщини.

ІТ-компанії очікують від випускників ВНЗ глибоких знань, компетенцій та вмінь, щоб виконувати складні завдання в галузі інформаційних технологій (*Західна інформаційна корпорація* (http://zik.com.ua/ua/news/2014/10/02/lvivska_politehnika_otrymala_drugu_lab_oratoriyu_informatsiynih_tehnologiy_528568). – 2014. – 2.10).

24 вересня в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» відбулась урочиста церемонія відкриття нової будівлі Наукової бібліотеки НТУ «ХПІ». «Будівництво нової бібліотеки закінчилось у 2012 р., проте ще два роки знадобилось університету для того, щоб у повному обсязі забезпечити та налагодити всі інформаційні системи, які були закладені в проєкті. Фонд бібліотеки налічує близько 1,5 млн примірників, серед яких є унікальні раритетні видання XVI–XVIII ст., які залишаються доступними для читачів, та електронний каталог обсягом 430 тис. записів. Сучасна бібліотека НТУ «ХПІ» є центром університету: зустрічі з делегаціями науковців з інших країн, міжнародні конференції, тренінги, презентації студентських проєктів та багато інших заходів майже щоденно проводяться в бібліотеці», – зазначив ректор університету, професор Л. Товажнянський.

У новій будівлі на 5600 м² розташовані 12 книгосховищ, дев'ять відділів бібліотеки. Реалізована «Комплексна інформаційна система бібліотеки», яка узгоджує роботу центру обробки даних, систем контролю та управління

доступом до приміщень, відеоспостереження, оповіщення, автоматизації роботи бібліотеки на основі технології радіочастотної ідентифікації (RFID).

Одна з робочих підсистем – автоматизована бібліотечна інформаційна система «ІРБІС64» – забезпечує безпаперові технології від комплектування, обліку, наукової обробки та пошуку документів до книговидачі, попереднього замовлення документу та комфортного доступу до електронного каталогу. Застосування технології Wi-Fi дає змогу скористатися власними мобільними пристроями, а упровадження певних технологічних рішень забезпечує мобільним пристроям користувачів роумінг у всіх приміщеннях (*«Вища освіта»* (<http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/6668-vntu-hpi-urochysto-vidkryly-novu-budivlju-naukovoyi-biblioteku>)).

В. Галах, канд. іст. наук,
мол. наук. співроб. відділу науково-аналітичної обробки
та поширення інформації у сфері освіти
Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського

Інформаційно-аналітичний огляд головних подій у сфері освіти (листопад 2014 р.)

Тиждень української писемності та мови. Щорічно 9 листопада в Україні відзначається День української писемності та мови. Це свято запроваджено в 1997 р. за ініціативи Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка Указом Президента України. З цієї нагоди в багатьох закладах освіти відбувся ряд заходів.

5 листопада в *Національному університеті «Острозька академія»* було проведено акцію «Академічне оповідання». Захід приурочений до святкування тижня української писемності та мови в Острозькій академії. Для проведення акції в центральному корпусі університету були розміщені паперові стенди. Упродовж дня всі охочі могли дописати на них одне будь-яке речення. Потім отриманий текст відредагують та опублікують на сайті Національного університету «Острозька академія».

7 листопада 2014 р. *Київський університет ім. Б. Грінченка* встановив рекорд у номінації «Наймасовіше написання диктанту національної єдності». До дня української писемності та мови близько 500 студентів і співробітників університету з національною символікою долучились до унікальної події, яку Національна радіокомпанія України (НРКУ) започаткувала ще в 2000 р. Диктант складався зі 100–120 слів. Представники Національного реєстру рекордів України зафіксували процес досягнення університетом рекорду та внесли його до Національної книги рекордів року в Україні.

Протягом тижня у відділі дитячого та сімейного читання *Кіровоградської обласної бібліотеки для дітей ім. А. П. Гайдара* проходять заходи, присвячені Дню української писемності та мови.

Члени кафедри філології та методики початкової освіти *педагогічного інституту Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки* провели ряд заходів, присвячених Тижню української писемності: пісенний вернісаж, літературний вечір «Слово рідне, ти мені – від Бога, ти мого народу оберіг», різноманітні конкурси.

В *Івано-Франківських ЗНЗ* проводиться Тиждень української писемності. Святом передбачені виховні заходи, мовні вікторини, конкурси, брейн-ринги, виставки малюнків, класних тематичних газет, а також загальноміське учнівське свято «І кризь століття крокує мова рідна».

У *Хмельницькому інституті МАУП* відбулися: диктант української єдності, виховний захід «Українська пісня – це бездонна душа українського народу», засідання круглого столу «Українська мова та мовна політика на сучасному етапі розвитку держави», мовно-літературний конкурс ім. Тараса Шевченка.

З нагоди відзначення Дня української писемності та мови у *Львівському національному медичному університеті ім. Данила Галицького* за активної підтримки товариства української мови «Просвіта» відбулася презентація проекту «Наслідуймо разом» видавництва отців Василіян «МІСІОНЕР», мета якого – формування духовного середовища особи, родини, колективу, суспільства (*За матеріалами веб-сайту НУ «Острозька академія»* (<http://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2014/05-11-02>). – 2014. – 5.11; *офіційного веб-сайту МОН України* (<http://www.mon.gov.ua/ua/regionalnews/39435-v-ostrozkiy-akademiyi-vidbuvsya-zahid-priurocheniy-do-svyatkuvannya-tigenya-ukrayinskoji-pisemnosti-ta-movi>). – 2014. – 6.11; *порталу Київського університету ім. Бориса Грінченка* (<http://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/anonsidetail/2614-vstanovlennia-natsionalnoho-rekordu-na-naimasovishe-napysannia-dyktantu-natsionalnoi-iednosti.html>). – 2014. – 10.11; *інформаційного порталу «Гречка»* (<http://gre4ka.info/kultura/14378-u-kirovohradi-tryvaie-tyzhden-ukrayinskoji-pisemnosti-ta-movy-foto>). – 2014. – 7.11; *сайту Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки* (<http://eenu.edu.ua/uk/articles/tizhden-ukrayinskoji-pisemnosti>). – 2014. – 10.11; *Порталу «Бліц-інфо»* (<http://www.blitz.if.ua/?q=news&id=23375>). – 2014. – 3.11; *сайту Хмельницького інституту МАУП* (<http://maup.km.ua/?id=475>). – 2014. – 10.11; *веб-порталу Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького* (http://www.meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1096%3An0211101&catid=1%3Alatest-news&Itemid=50&lang=uk). – 2014. – 10.11).

Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр.

6 листопада в Державній інформаційній агенції «Укрінформ» відбувся круглий стіл, присвячений обговоренню проекту Концепції розвитку освіти

України на період 2015–2025 рр. Організатор заходу – Інститут розвитку освіти.

Концепцію підготовлено стратегічною дорадчою групою при Міністерстві освіти і науки України в липні 2014 р. у рамках спільного проекту МФ «Відродження» та БФ «Інститут розвитку освіти». У круглому столі взяли участь міністр освіти та науки України *С. Квіт*; голова Комітету ВРУ з питань освіти та науки *Л. Гриневич*; директор Центру тестових технологій та моніторингу якості освіти, експерт СДГ *В. Громовий*; в. о. директора Інституту вищої освіти НАПН України, експерт СДГ «Освіта» *С. Калашнікова*; директор БФ «Інститут розвитку освіти», керівник СДГ «Освіта» *Г. Касьянов* та інші представники урядових і громадських організацій.

Учасники визначили напрями реформування освіти. Зокрема, було зазначено, що в галузі післядипломної освіти існує необхідність подолання монополії інститутів післядипломної освіти. Також є потреба реформування системи управління, автономії шкіл і змісту освіти (курукулярна реформа).

Заступник міністра освіти і науки *П. Полянський* 6 листопада дав інтерв'ю інтернет-виданню «Апостроф», у якому презентував основні положення Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. Він вказав на необхідність повернення до 12-річного навчання. Розробники концепції пропонують запровадити ЗНО при переході на нову ступінь середньої освіти. Така система буде використовуватися для аналізу якості отриманих знань, а згодом слугуватиме для визначення подальших шляхів отримання освіти учнями. Концепція пропонує також перевести з 2017 р. загальноосвітні школи повністю на профільне навчання. Документом передбачена варіативність здобуття обов'язкової середньої освіти, інші підходи до атестації вчителів, інтернаціональність освіти (залучення іноземних викладачів) тощо.

Учасники відкритого обговорення проекту Концепції розвитку освіти на 2015–2025 рр. розглядали також питання реформування структури школи, збереження мережі сільських шкіл, автономію навчальних закладів, якісної підготовки педагогічних кадрів тощо. Як наголошують її автори: концепція – це відкритий, неофіційний документ, розроблений зовнішніми фахівцями та запропонований на розгляд освітянській громадськості та експертному середовищу, у тому числі й МОН.

Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. оприлюднена на сайті МОН України в рубриці «Громадське обговорення» (За матеріалами порталу Інституту розвитку освіти (<http://iro.org.ua/ua/main/event/24>). – 2014. – 6.11; інтернет-видавництва «Апостроф» (<http://apostrophe.com.ua/article/society/science/2014-11-06/lyudijelayut-poluchit-udobnoe-obrazovanie/703>). – 2014. – 6.11; офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797>; <http://www.mon.gov.ua/ua/news/39585-inna-sovsun-mon-razom-z-gromadskisty-ua-ekspertami-obgovoryue-maybutne-osviti>). – 2014. – 7.11).

XV Міжнародний конкурс української мови ім. П. Яцика.

У Вінницькій обласній філармонії відбулося урочисте відкриття XV Міжнародного конкурсу української мови ім. П. Яцика, яке традиційно відбувається 9 листопада – у День української писемності та мови, що також є Днем Нестора Літописця. Участь у заході взяли заступник міністра освіти і науки України *П. Полянський*, виконавчий директор Ліги українських меценатів *М. Слабошпицький*, директор Інституту української мови НАН України *П. Грищенко* та ін.

10 листопада, розпочався перший етап конкурсу для нових учасників. Він проходитиме в школах Вінниччини до 16 листопада. Другий етап відбудеться 22 листопада на базі Вінницької школи № 3, третій – обласний – пройде 6 грудня, а четвертий етап – загальнонаціональний – відбудеться в січні 2015 р.

На відкритті були також нагороджені переможці попереднього XIV Міжнародного конкурсу української мови ім. П. Яцика. У конкурсі беруть участь як українці, так і особи інших національностей, які знають українську мову й користуються нею. Щорічно участь у конкурсі беруть знавці української мови з Австралії, Греції, Канади, Китаю, Португалії, Румунії та багатьох інших країн (*За матеріалами незалежного новинного порталу Вінниці «20 хвилин» (<http://vn.20minut.ua/Osvita/s-oghodni-9-listopada-u-vinnici-vidkrili-15-j-mizhnarodnij-konkurs-ime-10423311.html>). – 2014. – 9.11; офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/39645-startuvav-xv-migenarodniy-konkurs-ukrayinskoyi-movi-imeni-petra-yatsika>). – 2014. – 10.11).*

Форум «Європейський Союз: освіта дорослих»

5–7 листопада в рамках міжнародних днів освіти дорослих в Україні в НАПН України відбувався форум «Європейський Союз: освіта дорослих», участь у якому взяли заступник міністра освіти і науки *М. Стріха*, президент НАПН України, президент Товариства «Знання» України *В. Кремень*, голова Комітету ВРУ з питань науки і освіти *Л. Гриневич*, регіональний директор представництва DVV International в Україні, Білорусі, Молдові *А. Якобсоне* та інші українські й міжнародні експерти, науковці, представники МОН України, наукових установ НАПН України, департаментів та управлінь освітою і наукою, молоді та спорту виконавчого органу КМДА, громадських організацій та фондів, а також науковці інших країн.

Робота форуму була поділена на такі напрями: розвиток, сучасна теорія і практика освіти дорослих і освіти впродовж життя в Україні; потреби й можливості розвитку громадянського суспільства в Україні; роль освіти дорослих у боротьбі з корупцією; «Освіта дорослих як важливий ресурс регіонального розвитку»; «Україна після Майдану – превенція конфліктів та їх розв'язання». Під час секційних засідань обговорювалися актуальні

питання освіти дорослих в Україні, європейської інтеграції держави, були вроблені практичні рекомендації щодо вирішення цих проблем.

У межах заходу відбулася виставка, присвячена міжнародним дням освіти дорослих в Україні та підписання угоди про співпрацю НАПН України і DVV International (За матеріалами офіційного веб-порталу НАПН України (<http://naps.gov.ua/ua/press/releases/443>). – 2014. – 7.11; офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/39429-u-stolitsi-rozrachav-robotu-forum-evropeyskiy-soyuz-osvita-doroslih>). – 2014. – 6.11; «Педагогічної газети» № 10 за жовтень 2014 р., С. 5).

Працевлаштування випускників

МОН України створило міжвідомчу групу з питань працевлаштування випускників ВНЗ, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням. У склад робочої групи увійшли – представники МОН, Федерації роботодавців України, Державної служби зайнятості, Мінсоцполітики, Профспілки працівників освіти і науки, Української асоціації студентського самоврядування.

Створена міжвідомча група з метою забезпечення виконання норм Генеральної угоди про регулювання основних принципів реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2010–2012 рр. (За матеріалами газети «Освіта України» № 40, від 27 жовтня 2014 р., С. 2).

31 жовтня у МОН України відбулася зустріч першого заступника міністра освіти і науки І. Совсун з представниками іноземних країн і міжнародних організацій, що надають експертну допомогу з питань освіти і науки міністерству. Серед учасників були представники Делегації ЄС в Україні, посольств США, Канади, Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина, Чеської Республіки, а також таких організацій, як Британська Рада, ОБСЄ, Рада Європи, Американська рада, Європейський фонд освіти та DAAD.

І. Совсун розповіла про розроблену Концепцію розвитку освіти України на 2015–2025 рр., проект стратегії реформ вищої освіти. Під час обговорення напрямів співпраці з міністерством, представники посольств і міжнародних організацій поділилися досвідом про роботу, що ведеться у партнерстві з МОН та пообіцяли підтримувати і сприяти реформуванню освіти в Україні (За матеріалами офіційного веб-сайту МОН України <http://www.mon.gov.ua/ua/news/39198-pershiy-zastupnik-ministra-osviti-i-nauki-inna-sovsun-zustrilas-z-predstavnikami-migienarodnih-organizatsiy>). – 2014. – 3.11).

Програма «Розвиток інноваційних підходів в освіті».

В Україні проходив конкурс відбору до програми «Розвиток інноваційних підходів в освіті», яка фінансувалась у рамках проекту «Навчальні програми професійного зростання» в Україні за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Переможцем конкурсного відбору до програми, яка передбачала ознайомлення з упровадженням інноваційних розробок у школах Німеччини (м. Кьольн і м. Ахен) став заступник директора з наукової роботи НАПН України *О. Мельник*.

Мета програми полягає у поліпшенні умов викладання і навчання в українських школах і сприянні модернізації змісту з інтеграцією освітніх інновацій в контексті проведеної реформи освіти України.

Програма передбачала послідовне ознайомлення учасників з різними типами та рівнями шкіл, університетів, органами управління освітою, громадськими організаціями та відповідальним бізнесом у галузі освіти Німеччини (*За матеріалами «Педагогічної газети» № 10 за жовтень 2014 р., С. 4*).

З нагоди Міжнародного дня науки в ім'я миру і розвитку, з ініціативи НГО «Фонд “Відкрита політика”», за підтримки Посольства Республіки Франція в Україні 10 листопада в Національній агенції «Укрінформ» відбувся круглий стіл «Молода наука України: ризики та перспективи».

Участь у заході взяли Голова комітету ВРУ з питань науки та освіти *Л. Гриневич*, заступник міністра освіти і науки *М. Стриха*, аташе з питань науки і університетських обмінів Посольства Франції в Україні *Ж. Мамець*; директор соціальних програм Фонду «Відкрита політика» *І. Жданова*; Голова Ради молодих дослідників Інституту Молекулярної Біології та Генетики НАН України *О. Скороход* й інші представники рад молодих вчених провідних університетів, наукових інститутів, директори спеціалізованих наукових ліцеїв, громадські активісти та науковці.

Під час круглого столу обговорювали актуальні питання: стан молоді науки в Україні; налагодження ефективно діючих комунікацій між спеціалізованими науковими ліцеями, університетами, науково-дослідними інститутами, громадськими організаціями; зменшення ризиків дезінтеграції та руйнації наукового потенціалу Донбасу; розвиток міжнародного наукового співробітництва для зміцнення науки в Україні та світі (*За матеріалами офіційного веб-сайту МОН (<http://www.mon.gov.ua/ua/messages/39588-10-listopada---krugliy-stil-na-temu-moloda-nauka-ukrayini-riziki-ta-perspektivi>). – 2014. – 10.11*).

30 жовтня відбулися Загальні збори Національної академії педагогічних наук України на тему «Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін». Участь у заході взяли президент НАПН України В. Кремень, керівник Головного департаменту з питань гуманітарної політики Адміністрації Президента України Ю. Рубан, завідувач відділу з питань розвитку освіти і науки, молоді та спорту Кабінету Міністрів України В. Гаврилюк, президент Співки ректорів вищих навчальних закладів України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Л. Губерський, ректор НТУУ «КПІ» академік НАПН України М. Згуровський, академік НАПН України Т. Яценко, ректор Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського, член-кореспондент НАПН України М. Загірняк, завідувач кафедри Київського педагогічного університету ім. Б. Грінченка, член-кореспондент НАПН України С. Сисоєва, в. о. директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук О. Отич, заступник директора Інституту професійно-технічної освіти НАПН України О. Діденко, дійсні члени, члени-кореспонденти, почесні академіки НАПН України та інші представники освіти і науки.

Після пленарного засідання відбулися збори відділень НАПН України, на яких учасники обговорили проблеми якості української освіти *(За матеріалами офіційного веб-порталу НАПН України (<http://naps.gov.ua/ua/press/releases/442>). – 2014. – 3.11).*

Організація освітнього процесу.

13 листопада у МОН України відбулася нарада з питань організації освітнього процесу та розроблення відповідних нормативних документів. У засіданні взяли участь перший заступник міністра освіти і науки *І. Совсун* та інші представники МОН України і ВНЗ. Під час зустрічі були обговорені актуальні питання організації освітнього процесу в межах автономності ВНЗ, відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту». За результатами наради визначено ряд ключових питань, на які мають звернути увагу ВНЗ, при розробці власних положень про організацію освітнього процесу та про атестацію здобувачів певних ступенів вищої освіти. Представниками МОН України була запропонована для розгляду примірна структура такого положення *(За матеріалами офіційного веб-сайту МОН (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/39903-u-mon-vidbulasya-narada-z-pitan-organizatsiyi-osvitnogo-protsesu-ta-rozroblennya-vidpovidnih-normativnih-dokumentiv>). – 2014. – 14.11).*

Виставки «Освіта та кар'єра – День студента 2014» та «Освіта за кордоном»

13–16 листопада у Національному центрі ділового та культурного співробітництва «Український дім» проходила щорічна міжнародна спеціалізована виставка «Освіта та кар'єра – День студента 2014» та виставка закордонних навчальних закладів «Освіта за кордоном», у якій презентували свої здобутки 160 ВНЗ із різних країн світу.

Участь у заході взяли голова Комітету ВРУ з питань науки і освіти *Л. Гриневич*, президент НАПН України *В. Кремень*, заступник міністра освіти і науки України *П. Полянський*, представники посольств Канади, Чехії, Польщі, Ізраїлю, Франції та провідних закордонних і українських ВНЗ.

У межах виставок відбулися тематичні семінари, презентації, організовані представниками освітніх концернів, коледжів, підготовчих програм і університетів *(За матеріалами офіційного веб-порталу НАПН України* [\(http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/454/;](http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/454/) [http://naps.gov.ua/ua/press/releases/459\).](http://naps.gov.ua/ua/press/releases/459/) – 2014. – 11.11).

Конкурс науково-технічних проєктів

Міністр освіти і науки України *С. Квіт* підписав наказ (№ 1299 від 12.11.14 р.) «Про проведення конкурсного відбору науково-технічних проєктів з метою формування державного замовлення на науково-технічну продукцію».

Метою конкурсу є – відбір науково-технічних проєктів, що забезпечать прикладні результати: зміцнення національної безпеки, створення принципово нових або удосконалення існуючих технологій, засобів виробництва, матеріалів, прискорення технологічного оновлення реального сектору економіки, ресурсоенергозбереження, а також сприяння збільшенню обсягів виробництва, розширенню ринків збуту вітчизняних конкурентоспроможних та імпортозамінних товарів і послуг.

Строк подання запитів на участь у конкурсі з 17 листопада по 17 грудня 2014 р. Учасниками можуть бути підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які мають відповідний кадровий, науковий та науково-технічний потенціал і матеріально-технічну базу. Проєкти, які прийматимуться до розгляду повинні відповідати пріоритетним напрямкам розвитку науки і техніки (інформаційно-комунікаційним технологіям; енергетиці та енергоефективності; раціональному природокористуванню тощо).

Виконання проєктів розпочнеться у 2015 р. за рахунок загального фонду державного бюджету *(За матеріалами офіційного веб-сайту МОН України* [http://www.mon.gov.ua/ua/news/39840-mon-ogoloshue-konkurs-naukovo-tehnichnih-proektiv\).](http://www.mon.gov.ua/ua/news/39840-mon-ogoloshue-konkurs-naukovo-tehnichnih-proektiv) – 2014. – 13.11; *освітнього порталу «Osvita.ua»* [http://osvita.ua/vnz/43916\).](http://osvita.ua/vnz/43916) – 2014. – 13.11).

Стипендіальна програма у Коледжі Європи

Європейський Союз надає стипендії випускникам вищих навчальних закладів країн-учасниць Європейської політики сусідства для отримання післядипломної освіти у Коледжі Європи протягом 2015–2016 навчального року.

Стипендіальна програма поширюється на такі країни: Алжир, Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Єгипет, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Лівію, Молдову, Марокко, Сирію, Туніс та Україну.

Участь у конкурсі можуть узяти громадяни України які мають диплом магістра або навчаються в магістратурі та зареєструвалися і подали заявку онлайн до 31 січня 2015 р. Перелік документів та умови можна дізнатися за електронною адресою: www.coleurope.eu (За матеріалами офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/ua/messages/40095-koledge-evropi-proponue-stipendiyi-dlya-gromadyan-ukrayini>). – 2014. – 18.11; веб-порталу Коледжу Європи (<http://www.coleurope.eu>). – 2014. – 18.11.).

Охорона здоров'я

Рівненський гарнізонний військовий шпиталь отримав у подарунок від винахідника, кандидата медичних наук А. Ковальчука унікальний прилад для лікування пацієнтів з дефектами шкіри великої площі «Дерматом».

Такі прилади, за словами розробника, уже надійшли для потреб військово-медичних установ, де проходять лікування та реабілітацію учасники антитерористичної операції на Сході України. Цього разу за сприяння групи волонтерів «Допомога армії – Рівне» безкоштовно передати «Дерматом» було вирішено до Рівненського гарнізонного військового шпиталю.

Аналогів такого приладу у світі є всього кілька і вони дорого коштують. «Дерматом» дає можливість отримувати ультратонкі шкірні трансплантати, що в українській медицині до цього було практично не можливо.

Начальник травматологічного відділення госпіталю майор медичної служби Т. Скрига зазначив, що за весь період надходження поранених пацієнтів, не менше десяти учасників АТО потребували трансплантацію шкіри. В основному були поранення верхніх і нижніх кінцівок. За словами військового медика цей прилад дасть змогу якісніше проводити необхідні процедури та більшій кількості пацієнтів.

Це вже другий коштовний подарунок Рівненському гарнізонному військовому шпиталю. До цього лікарям у погонах передали апарат для аналізу крові «Гематологічний аналізатор» *(Науковець подарував Рівненському військовому госпіталю свій винахід для відновлення пошкодженої шкіри // Вісник* (<http://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/rivne/naukovets-podaruvav->

rivnenskomu-viiskovomu-gospitalyu-svii-vynakhid-dlya-vidnovlennya-poshkodzhenoj-shkiry). – 2014. – 11.10).

Наука і влада

Президент України П. Порошенко призначив гранти для підтримки наукових досліджень на 2014 р. 42 молодим ученим. Відповідне Розпорядження розміщене на офіційному сайті глави держави (*Західна інформаційна корпорація* (http://zik.com.ua/ua/news/2014/09/24/poroshenko_pryznachyv_granty_dlya_na_ukovyh_doslidzhen_42_molodym_uchenym_526248)).

Главный научный сотрудник Харьковского национального университета радиозлектроники (ХНУРЭ), доктор технических наук С. Попов получил грант Президента Украины П. Порошенко. По данным ХНУРЭ, С. Попов – один из самых молодых докторов наук в вузе. Грант выдан на исследование «Метод прогнозирования электропотребления с помощью эволюционной нейро-фазы сети на базе гибридных нейроподобных элементов».

С. Попов единственный получивший грант ученый, представляющий харьковские вузы. Всего гранты получили 17 ученых (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/nauka_i_tehnologii/13.10.2014/poroshenko_dal_grant_molodomu_harkovskomu_uchenomu/наук)). – 2014. – 13.10).

Национальная академия наук Украины приняла решение разработать и предложить правительству Украины свое видение стратегии возрождения Донбасса. Об этом заявила директор Института демографии и социальных исследований НАН Украины Э. Либанова.

«Национальная академия наук приняла решение предложить правительству свое видение стратегии возрождения Донбасса. Как восстановить электроснабжение, как восстановить водоснабжение. Что для этого нужно. Как возрождать экономику. С чего начинать: то ли строительства дорог, то ли строительства жилья. Схему и идеологию возрождения Донбасса мы сейчас пытаемся разработать и предложить», – сказала Э. Либанова. Она отметила, что одна из первоочередных задач – восстановление на Донбассе условий для развития малого и среднего бизнеса (*EastKorr* – *Восточный корреспондент* (<http://www.eastkorr.net/obshchestvo/luganchanam-perestanut-vydavat-gumanitarku>)). – 2014. – 14.10).

Між науковцями Національної академії наук України і Київською міською державною адміністрацією підписано договір про співпрацю. Відновлення взаємодії передбачає, зокрема, можливість фінансування ряду наукових розробок, що поліпшать окремі галузі життя Києва.

«Програма “Каналізаційні люки та приймачі дощу для автошляхів”, наприклад, гарантуватиме безпеку пересування дорогами, припинить масове розкрадання кришок люків і дасть економічний ефект від 800 тис. до понад мільйона гривень на рік. А розробки моніторингу якості води дадуть змогу відслідковувати якість води на 100 свердловинах. У цілому, більшість напрацювань, які винесені на підпис, мають практичне застосування у різних сферах», – розповів директор Департаменту промисловості та розвитку підприємництва КМДА М. Кузьменко.

Він підкреслив, що віднині відбір важливих і практично застосовуваних тем буде проводитися регулярно, а розробки будуть з користю втілені в життя. Наступна презентація, за словами директора Департаменту, проводитиметься із залученням Департаментів охорони здоров'я та екології **(Київська міська державна адміністрація** (<http://kievcity.gov.ua/news/17251.html>). – 2014. – 8.10).

До уваги держслужбовця

С. Горбань, зав. сектору НБУВ

Збройні конфлікти

Література з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1998–2014 рр.)

(Закінчення. Початок в попередньому номері)

89. Левченко М. О. Італо-турецький конфлікт в контексті міжнародних відносин початку ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / М. О. Левченко ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 19 с.

Ра323206

90. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / Микола Литвин ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : [б. в.], 1998. – 486 с.

Вс33183

91. Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ століття (історико-філософський аспект) : монографія / О. І. Гуржій, С. П. Мосов, В. Д. Макаров [та ін.]. – Київ : Знання України, 2006. – 356 с.

Ва676624

92. Луник О. О. Участь Збройних Сил України у врегулюванні воєнних конфліктів / О. О. Луник // Вісник / Нац. акад. оборони України. – Київ, 2003. – Вип. 2. – С. 29–39.

93. Луник О. О. Формування системи залучення Збройних Сил України до врегулювання воєнних конфліктів (1992–2002 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / О. О. Луник ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2003. – 19 с.

РА324327

94. Луник О. О. Формування системи залучення Збройних Сил України до врегулювання воєнних конфліктів (1992–2002 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Луник Олег Орестович ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2003. – 238 арк.

Дс78791

95. Ляшенко В. Я. Аналіз застосування високоточної зброї у ході останніх локальних конфліктів та перспективи її подальшого розвитку / В. Я. Ляшенко, І. М. Олійник, П. Ф. Гарнець // Наука і техніка Повітр. сил Збройних сил України / М-во оборони України, Харків. ун-т Повітр. Сил ім. І. Кожедуба. – 2009. – № 2. – С. 18–24.

Ж100320

96. Мамедов А. Хід бойових дій в Нагірно-Карабахському збройному конфлікті / А. Мамедов // Воєнна історія / Укр. ін-т воєн. історії. – 2011. – № 5. – С. 72–80.

Ж24204

97. Мандрагеля В. Війни (збройні конфлікти) ХХІ ст.: зміна базових парадигм / В. Мандрагеля // Людина і політика. – 2002. – № 5. – С. 84–91.

Ж16653

98. Мандрагеля В. А. Вплив особливостей міжнародної системи держав на війні (збройні конфлікти): світовий досвід / В. А. Мандрагеля // Військово-науковий вісник / Акад. сухопут. військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. – Львів, 2002. – Вип. 4. – С. 284–290.

Ж70672

99. Мандрагеля В. А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз / В. А. Мандрагеля ; Нац. акад. оборони України, Ін-т вищої освіти АПН України. – Київ : [б. в.], 2003. – 570 с.

Ва676913

100. Мандрагеля В. А. Сучасні тенденції удосконалення військової освіти: із практики збройних конфліктів останнього десятиліття / В. А. Мандрагеля // Вісн. Нац. техн. ун-ту «Київ. політехн. ін-т». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. – Київ, 2003. – № 1. – С. 31–40.

Ж29126/Філософ.Псих.Пед.

101. Международно-правовая защита прав человека в вооруженных конфликтах / ООН, Упр. Верхов. комиссара по правам человека. – Нью-Йорк ; Женева : ООН, 2011. – iv, 141 с.

HR/PUB/11/01

102. Мелик-Шахназаров А. А. Нагорный Карабах: факты против лжи : информ.-идеол. аспекты нагор.-карабах. конфликта / Арсен Мелик-Шахназаров. – М. : Волшебный фонарь, 2009. – 765, [14] с.

Табачник Д.В./Ва2016

103. Мельник Р. П. Збройний конфлікт: теоретичні основи перспективності продовження боротьби за українську державність (1920–1939 рр.) / Р. П. Мельник // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2013. – № 752. – С. 145–149.

Ж29409/А

104. Ментус І. Е. Пропозиції щодо удосконалення організації пересування мобільних прикордонних підрозділів у районах збройних конфліктів / І. Е. Ментус // Збірник наукових праць. Серія : Військові та технічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – № 52. – С. 31–33.

Ж69800

105. Мережко А. А. Проблема Нагорного Карабаха и международное право / А. А. Мережко. – Київ : Изд. дом Д. Бураго, 2013. – 206 с.

Ва772820

106. Мизак Н. С. Борьба УПА-«Захід» і збройного підпілля ОУН на західноукраїнських землях (1942–1960 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Н. С. Мизак ; Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2011. – 36 с.

Ра385200

107. Михайлишин О. О. Концептуальні основи боротьби з незаконними збройними формуваннями у прикордонному збройному конфлікті / О. О. Михайлишин // Збірник наукових праць. Серія: Військові та технічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – № 53. – С. 45–48.

Ж69800

108. Мохаммад Абдель Карім Мусса Аль-Нсур. Міжнародно-правовий захист прав жінок і дітей у період кризових ситуацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Мохаммад Абдель Карім Мусса Аль-Нсур ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2002. – 20 с.

Досліджено міжнародно-правові проблеми захисту прав жінок і дітей за умов кризових ситуацій. Обґрунтовано необхідність такого захисту, розглянуто соціальні детермінанти та сфери дискримінації цих категорій населення за умов кризових ситуацій (збройних конфліктів, економічної кризи) як об'єкт міжнародно-правового регулювання.

Pa319223

109. Машел Г. Последствия вооруженных конфликтов для детей / Граса Машел ; Генер. Ассамблея ООН. – Нью-Йорк : ООН, 1996. – 103 с. – (Сессия 51 ; 1996).

A/51/306

110. Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму : монографія / В. Я. Настюк ; Акад. прав. наук. Ін-т вивч. пробл. злочинності. – Київ, 2008. – 245 с.

Викладено правові засади забезпечення національної безпеки України за надзвичайних умов (соціально-політичних криз, збройних конфліктів).

Ва697535

111. Обзор событий, касающихся поощрения и защиты прав коренных народов, включая их права человека и основные свободы. Коренные народы и урегулирование конфликтов / Комис. по правам человека, Подкомис. по поощрению и защите прав человека. РГ по коренным народам. – Женева : ООН, 2004. – 33 с. – (Сессия 22 ; 2004).

E/CN.4/Sub.2/AC.4/2004/2

112. Огнєв В. О. Боротьба з іррегулярними формуваннями в локальних війнах і збройних конфліктах ХХ ст. / В. О. Огнєв // Воєнні конфлікти другої половини ХХ століття : зб. наук. ст. / Ін-т історії України, Нац. акад. оборони України, Укр. ін-т воєнної історії. – Київ, 2004. – С. 75–87.

Ва650561

113. Онищенко С. І. Особливості застосування авіації в локальних війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. / С. І. Онищенко, О. О. Волошенко, В. С. Шишкін // Системи озброєння і військ. техніка / Харк. ун-т Повітр. Сил. – Харків, 2010. – Вип. 3. – С. 9–12.

Ж25328

114. Онищук М. І. Інформаційно-психологічне забезпечення застосування збройних контингентів США в сучасних локальних війнах і збройних конфліктах / М. І. Онищук // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки. – Київ, 2010. – Вип. 24/25. – С. 36–38.

Ж28079/ВСН

115. Пасека В. П. Терористичний акт як передумова збройного конфлікту / В. П. Пасека // Кримський юридичний вісник / Крим. юрид. ін-т Одес. держ. ун-ту внутр. справ. – Сімферополь, 2010. – Вип. 2, ч. 1. – С. 185–189.

Ж73488

116. Пасько В. В. Система медичного забезпечення Збройних Сил України в умовах воєнних конфліктів різної інтенсивності / В. В. Пасько, М. І. Бадюк, А. С. Котуза // Військова медицина України / Укр. військ.-мед. акад. – 2005. – Т. 5, № 1. – С. 5–11.

Ж23657

117. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі : монографія / Г. М. Перепелиця ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : Фоліант, 2003. – 430 с.

Ва652451

118. Підгорецький Ю. В. Застосування ракетних військ і артилерії в особливих умовах за досвідом локальних війн і збройних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Ю. В. Підгорецький ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2004. – 16 с.

Ра339806

119. Пінцак В. І. Позиція України у процесі врегулювання Придністровського конфлікту : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. І. Пінцак ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2008. – 20 с.

Ра361202

120. Піскунов С. М. Модель оцінки втрат підрозділів та частин ППО Сухопутних військ при нейтралізації збройного конфлікту / С. М. Піскунов, І. М. Тихонов, М. С. Рошенко // Зб. наук. пр. Харк. ун-ту Повітр. сил. – Харків, 2010. – Вип. 4. – С. 14–16.

Ж70455

121. Погорилко В. Ф. Нагорный Карабах: какая автономия ему нужна – формальная или реальная? / В. Ф. Погорилко, А. Гулиев // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Київ, 2001. – Вип. 12. – С. 206–214.

Ж69395

122. Поєдинок О. Міжнародно-правовий захист біженців, які перебувають під контролем однієї зі сторін міжнародного збройного конфлікту / О. Поєдинок // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – Київ, 2010. – Вип. 88, ч. 1. – С. 93–94.

Ж68200

123. Поєдинок О. Р. Права біженців у контексті фрагментації міжнародного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. Р. Поєдинок ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ, 2010. – 20 с.

Визначено особливості міжнародно-правового захисту прав окремих категорій біженців (жінок, дітей та родин), а також захисту біженців за умов надзвичайного стану, збройних конфліктів, стихійних та антропогенних лих. Описано структуру міжнародно-правових зобов'язань держави у сфері захисту біженців. Висвітлено питання відповідності українського законодавства міжнародно-правовим зобов'язанням України щодо захисту біженців.

Ра369951

124. Поляшов С. В. Ефективність системи матеріального забезпечення у збройному конфлікті / С. В. Поляшов // Збірник наукових праць. Серія: Військові та технічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2001. – № 18, ч. 2. – С. 28–35.

Ж69800

125. Права людини в контексті загальної декларації прав людини : матеріали міжвузів. наук. конф., 10 груд. 2008 р., Бердянськ / ред.: В. А. Папанова, Т. К. Захарченко ; Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ ; Донецьк : Норд-Прес, 2009. – 181 с.

Наведено характеристику інституту міжнародного захисту прав жінок. На підставі аналізу російсько-грузинського військового конфлікту 2008 р. розглянуто реалізацію та порушення прав людини під час збройних конфліктів.

Ва715216

126. Права ребенка: годовой доклад Специального представителя Генерального секретаря по вопросу о положении детей и вооруженных конфликтах / ООН, Комис. по правам человека. – Женева : ООН, 2004. – 17 с. – (Сессия 60 ; 2004)

E/CN.4/2004/70

127. Приліпко А. В. Правовий статус іноземних підрозділів військово-морських сил під час конфліктів неміжнародного характеру / А. В. Приліпко // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2011. – Вип. 51. – С. 636–640.

Досліджено міжнародно-правові аспекти формування правового статусу іноземних підрозділів військово-морських сил під час збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Ж69395

128. Процун С. С. До питання про визнання збройного конфлікту в Афганістані після 11 вересня 2001 року збройним конфліктом міжнародного характеру / С. С. Процун // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2011. – Вип. 43. – С. 109–119.

Ж69514

129. Пулим О. В. Збройні Сили України як фактор створення та забезпечення існування системи колективної безпеки у Європі : автореф. дис. .. канд. іст. наук : 20.02.22 / О. В. Пулим ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2001. – 18 с.

Висвітлено в хронологічній послідовності дії підрозділів Збройних Сил України в миротворчих контингентах ООН під час вирішення конфліктів на теренах колишньої Югославії.

Ра314089

130. Радецький В. Г. Розвиток воєнного мистецтва у війнах періоду другої половини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / В. Г. Радецький ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2006. – 19 с.

Розкрито воєнно-політичні аспекти війн і збройних конфліктів другої половини ХХ ст., зокрема визначено їх зміст, характер і наслідки.

Ра342626

131. Репешко П. І. Криміналістична методика розслідування торгівлі людьми з метою їх використання у збройних конфліктах / П. І. Репешко // Збірник наукових праць. Серія : Право / Харків. Центр по вивченню організованої злочинності. – Харків, 2002. – Вип. 3. – С. 107–132.

Ж70538

132. Рудинський О. В. Застосування аеромедичної евакуації в сучасних збройних конфліктах / О. В. Рудинський // Проблеми військової охорони здоров'я : зб. наук. пр. / М-во оборони України, Головне військ.-мед. упр., Укр. військ.-мед. акад. – Київ, 2006. – Вип. 16. – С. 374–378.

Ж70486

133. Рудіченко Н. В. Польсько-радянський збройний конфлікт на західно-українських землях 1939 року: військово-політичний аспект проблеми / Н. В. Рудіченко // Соборність українських земель в контексті подій Другої світової війни : зб. матеріалів загальноукр. наук. конф. 24–25 жовт. 2000 р. / Криворізь. техн. ун-т, Каф. історії України. – Кривий Ріг, 2000. – С. 116–119.

Ва613494

134. Савченко В. А. Аналіз досвіду застосування космічних систем у локальних війнах й збройних конфліктах кінця ХХ – початку ХХІ століть в інтересах матеріально-технічного забезпечення / В. А. Савченко, Р. І. Рансевич // Наука і техніка Повітр. сил Збройн. сил України / М-во оборони України, Харків. ун-т Повітр. Сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2010. – № 1. – С. 206–207.

Ж100320

135. Сазонец І. Л. Современный Азербайджан: геэкономическое сотрудничество с Украиной : монографія / І. Л. Сазонец, В. І. Сарычев, С. А. Кононенко ; Днепропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. – Донецк : Юго-Восток, 2012. – 224 с.

Ва755187

136. Саковський Г. А. Комплексна модель оцінки мобілізаційних потреб Об'єднаних сил швидкого реагування при виконанні оперативних завдань по нейтралізації локального збройного конфлікту / Г. А. Саковський, В. П. Городнов // Зб. наук. пр. Харків. ун-ту Повітр. сил. – Харків, 2006. – Вип. 6. – С. 9–12.

Ж70455

137. Сергійчук В. І. Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни / В. І. Сергійчук ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр українознавства. – Київ : Укр. Вид. Спілка, 2003. – 140 с.

Ва637469

138. Систематические изнасилования, сексуальное рабство и сходная с рабством практика в период вооруженных конфликтов : докл. Верхов. комиссара ООН по правам человека / Комис. по правам человека, Подкомис. по поощрению и защите прав человека. – Женева : ООН, 2004. – 20 с. – (Сессия 56 ; 2004).

E/CN.4/Sub.2/2004/35

139. Сірий С. В. Соціально-політичний контекст локальних війн і воєнних конфліктів в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / С. В. Сірий ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2008. – 20 с.

Ра355409

140. Слонь Н. П. Виявлення основних причин збройних конфліктів між країнами у другій половині ХХ ст. статистичним методом / Н. П. Слонь // Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців : матеріали Всеукр. наук. конф., 27 трав. 2011 р., Львів / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т приклад. математики і фундамент. наук. – Львів, 2011. – С. 90–93.

Ва741894

141. Смірнов О. О. Аналіз бойового застосування авіації в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. / О. О. Смірнов, О. В. Блінов // Наука і техніка Повітр. сил Збройн. сил України / М-во оборони України, Харків. ун-т Повітр. Сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2010. – № 1. – С. 67–75.

Ж100320

142. Стасюк В. В. Система соціально-психологічного забезпечення функціонування аеромобільних військових підрозділів в умовах збройних конфліктів : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / В. В. Стасюк ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2005. – 34 с.

Ра340873

143. Стасюк В. В. Система соціально-психологічного забезпечення функціонування аеромобільних військових підрозділів в умовах збройних конфліктів : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / Стасюк Василь Васильович ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2006. – 466 арк.

Дс96377

144. Стасюк С. В. Історико-правова традиція регулювання збройних конфліктів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. В. Стасюк ; Ін-т законодавства ВР України. – Київ, 2011. – 20 с.

Ра382576

145. Стасюк С. В. Історико-правова традиція регулювання збройних конфліктів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Стасюк Сергій Васильович ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ, 2011. – 202 арк.

Дс127004

146. Сутюшев Т. А. Пріоритетні завдання, проблемні питання застосування авіації у внутрішньому збройному конфлікті / Т. А. Сутюшев // Системи озброєння і військ. техніка / Харків. ун-т Повітр. Сил. – Харків, 2012. – № 3. – С. 238–240.

Ж25328

147. Сутюшев Т. А. Сутність, завдання, принципи та побудова пошуково-ударних дій внутрішніх військ у спеціальній операції з локалізації та нейтралізації внутрішнього збройного конфлікту / Т. А. Сутюшев, П. В. Пістряк // Системи озброєння і військ. техніка / Харків. ун-т Повітр. Сил. – Харків, 2009. – Вип. 4. – С. 17–21.

Ж25328

148. Талавирия В. О. До питання оцінки ефективності системи управління протиповітряною обороною окремої механізованої бригади під час планування та прийняття рішення в збройному конфлікті / В. О. Талавирия, В. О. Абрашин, М. М. Ясечко // Системи озброєння і військова техніка / Харків. ун-т Повітр. Сил. – Харків, 2008. – Вип. 1. – С. 21–24.

Ж25328

149. Талавирия В. О. Метод ситуаційного управління протиповітряної оборони окремої механізованої бригади під час ведення бойових дій в збройному конфлікті / В. О. Талавирия, І. В. Щеголев, В. О. Абрашин // Системи обробки інформації : зб. наук. пр. / Харків. ун-т Повітр. Сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2007. – Вип. 5. – С. 113–115.

Ж70474

150. Телелим В. М. Досвід створення та застосування угруповань військ (сил) у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ та на початку ХХІ століття : монографія / В. М. Телелим, О. М. Загорка, В. В. Стрижевський ; Нац. ун-т оборони України, Каф. Сухопут. військ. – Київ : НУОУ, 2012. – 336 с.

Ва758576

151. Ткачов С. І. Значення моральної та політичної культури у відверненні збройних конфліктів між народами / С. І. Ткачов // Мир, війна, история : матеріали междунар. науч.-практ. конф., 1995 г., Харьков / Харьк. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харьков, 1995. – С. 137–139.

Ва562173

152. Ткачук Д. А. Ведення військової розвідки проти іррегулярних збройних формувань у гірських умовах за досвідом збройних конфліктів на Кавказі (1992–2000 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Ткачук Денис Андрійович ; Ін-т держ. упр. у сфері цив. захисту Ун-ту цив. захисту України. – Київ, 2010. – 183 арк.

153. Требін М. Війни століття, що наступає: якими вони можуть бути? / М. Требін // Людина і політика. – 2001. – № 2. – С. 62–75.

Ж16653

154. Фесечко Л. І. Пошук осіб, зниклих без вісті внаслідок збройного конфлікту / Л. І. Фесечко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / Одес. нац. юрид. акад. ; Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса, 2009. – Вип. 37. – С. 401–410.

Ж69514

155. Фещенко А. Л. Застосування безпілотних літальних апаратів у воєнних конфліктах кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / А. Л. Фещенко ; Нац. ун-т оборони України. – Київ, 2011. – 20 с.

Ра380913

156. Фурман І. І. Розвиток воєнного мистецтва флотів у локальних війнах та збройних конфліктах при веденні самостійних дій (1967–1988 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / І. І. Фурман ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2006. – 20 с.

Ра345047

157. Фурман І. І. Розвиток воєнного мистецтва флотів у локальних війнах та збройних конфліктах при веденні самостійних дій (1967–1988 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Фурман Ігор Іванович ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2006. – 238 арк.

Дс91666

158. Хміляр О. Ф. Психологічні аспекти збройного конфлікту сторін у секторі Газа (в ході операції армії оборони Ізраїлю «Литий свинець» з 27.12.2008 р. по 19.01.2009 р.) / О. Ф. Хміляр // Вісник / Нац. акад. оборони України : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 1. – С. 193–202.

Ж73167

159. Хращевський Р. В. Авіація в локальних війнах і збройних конфліктах / Р. В. Хращевський // Збірник наукових праць. Серія: Військові та технічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2009. – № 48, ч. 2. – С. 52–56.

Ж69800

160. Царенко М. В. Участь громадян України у придністровському збройному конфлікті 1992 року / М. В. Царенко // Наукові записки. Серія: Історія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2003. – Вип. 5. – С. 148–151.

Ж69898/іст.

161. Царенко М. В. Участь російських козаків у Придністровському збройному конфлікті 1992 р. / М. В. Царенко // Наукові записки. Серія: Історія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – Вип. 9. – С. 317–321.

Ж69898/іст.

162. Царук Я. Трагедія волинських сіл 1943–1944 рр.: українські та польські жертви збройного протистояння: Володимир-Волинський район / Я. Царук ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : [б. в.], 2003. – 189 с.

Ва641614

163. Черник П. П. Інформаційно-психологічні операції у війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. / П. П. Черник, А. В. Шумка // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – Львів, 2008. – № 634. – С. 126–133.

Ж29409/А

164. Шевченко О. Збройні конфлікти та шляхи їх врегулювання / О. Шевченко // Соц. психологія. – 2005. – № 2. – С. 28–37.

Ж24479

165. Шлапаченко Д. М. Внутрішні, регіональні та міжнародні фактори в еволюції Косовського конфлікту : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Д. М. Шлапаченко ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2010. – 49 с.

Проаналізовано проголошення у лютому 2008 р. Республікою Косово державної самостійності з усіма бажаними та небажаними наслідками. Показано, що одним з подібних наслідків є свідомі зусилля Російської Федерації (РФ), спрямовані на «розморожування» етнополітичних конфліктів у пострадянському політичному просторі, про що говорить визнання РФ в односторонньому порядку державної самостійності Південної Осетії й Абхазії.

Ра370785

166. Шумка А. В. Досвід локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ століття у формуванні концепцій інформаційної війни : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / А. В. Шумка ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2006. – 20 с.

Ра343331

167. Шумка А. В. Досвід локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ століття у формуванні концепцій інформаційної війни : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Шумка Андрій Володимирович ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2006. – 180 арк.

Дс93473

168. Ярмакі В. Х. Міжнародне гуманітарне право, що застосовується в період збройних конфліктів та імплементація його Україною : автореф. дис. ... юрид. наук : 12.00.11 / В. Х. Ярмакі ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2003. – 19 с.

Ра323354

169. Ярош С. П. Аналіз ведення бойових дій, тактики застосування ЗПН і використання нових інформаційних технологій у ході воєнного конфлікту в Лівії в 2011 році / С. П. Ярош // Наука і техніка Повітр. сил Збройн. сил України / М-во оборони України, Харків. ун-т Повітр. Сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2011. – № 2. – С. 19–25.

Ж100320